

Stichting Peutjut-Fonds **35 jaar**

Het caleidoscopisch verhaal van een unieke missie

Door
G.A.Geerts

Peutjut

**Op 't kerkhof te Peutjut
Daar liggen zij die braven.
Met militaire eer
Zijn zij daar eens begraven.**

**Hun namen staan gegrift
In fraaie marm'ren platen.
Aan d'ingang bij de poort
Die hen heeft doorgelaten.**

**Nu slapen zij daarginds
Bij de tjemarabomen.
Die in de felle zon
Een ruisend liedje dromen.**

**Een liedje van voorheen,
Van zorg en strijd en lijden.
Van moed, beleid en trouw
In bange Atjeh tijden.**

**Welaan, rust thans in vree,
Gij oude Atjeh helden.
Wat gij voor dit land dee
Kan niemand u vergelden.**

April 1953, Jaf.

Toegangshek tot Pietjut, in 1925 aangeboden door Gouverneur

(Dit gedicht is ontleend aan Zang en Lierzang van de Atjeh Marechaussee, uitgegeven onder auspiciën van de Officiersvereniging 'De oud-Atjehmarechaussee', te 's-Gravenhage, 1973. De bundel bevat liedjes die werden gezongen door de Atjeh Marechaussee en gedichten waarin hij en zijn befaamde Korps worden bezongen. Zij werden bijeengebracht door H.J. Bartelings, zelf oud-officier marechaussee. De naam Jaf is afkomstig van de dichter/componist van de meeste in de bundel opgenomen teksten. Zijn volledige naam is Johan, Adriaan Fleischer. Hij werd op 18 maart 1888 geboren op Terschelling en overleed op 19 mei 1957 te Soest. Zijn vrienden noemden hem Jaf. Na de Cadettenschool te Alkmaar volgde hij zijn verdere opleiding aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda. Werd op 6 augustus 1910 benoemd tot 2e luitenant. Op 30 juni 1937 werd hij bevorderd tot kolonel der infanterie KNIL. Hij diende, als eerste luitenant, in Atjeh van december 1919 tot mei 1922, achtereenvolgens te Koetaradja, Lho' Sukon en te Paja Bakong, als 1e luitenant-marechaussee en te Lho' Seumawé.)

Voorwoord

Geachte lezers,

Voor u ligt een bijzonder gedenkboek over de Stichting Peutjut-fonds. Dit fonds is op 29 januari 1976 opgericht door kolonel b.d. H.J.H. Brendgen. Hij deed dit naar aanleiding van een bezoek aan de Militaire Erebegraafplaats Peutjut in de Atjehse Hoofdstad Banda Aceh (het vroegere Kota Radja). Deze stichting werkt al 35 jaar aan de instandhouding van deze erebegraafplaats. Als Commandant der Strijdkrachten is het een voorrecht een boek over deze inspanningen te mogen inleiden. De Erebegraafplaats is een zichtbaar overblijfsel van de lange, soms harde strijd tussen Nederland en de Atjehers. Het Ereveld is in alle opzichten een oecumenische begraafplaats waar christenen, moslims, joden en aanhangers van andere godsdiensten hun laatste rustplaats vonden. Tenminste 2300 gesneuvelden of aan hun wonden bezweken militairen van het voormalig Koninklijk Nederlands-Indisch Leger, waaronder 72 Ridders Militaire Willemsorde, rusten hier. Daarnaast vormt het de laatste rustplaats voor tenminste 660 mannen, vrouwen en kinderen, van wie velen ten offer vielen aan tropische ziekten, het klimaat of aanslagen. In het centrum bevinden zich enkele Atjehse graven, waaronder dat van de naamgever van de begraafplaats, de oudste zoon van de Sultan van Atjeh.

Deze indrukwekkende en historische uitgave beschrijft de ontstaansgeschiedenis van de Erebegraafplaats en de oprichting van het Peutjut-Fonds. Beschreven wordt hoe de kolonel b.d. Brendgen de Erebegraafplaats voor het eerst aantrof: in een desolate staat. Ook komt aan bod hoe de stichting de afgelopen 35 jaar met niet aflatende inzet haar primaire doelstelling nastreefde: de instandhouding van de Erebegraafplaats Peutjut. Hierbij werden zij onder andere geconfronteerd met de gevolgen van een aardbeving en een tsunami voor de begraafplaats.

Ik complimenteer de stichting met het behaalde resultaat en feliciteer haar met het 35-jarige jubileum. Daarbij spreek ik de wens uit dat zij haar doelstelling ook de komende jaren kan blijven behalen. U, als lezer, wens ik veel plezier met dit indrukwekkende boek.

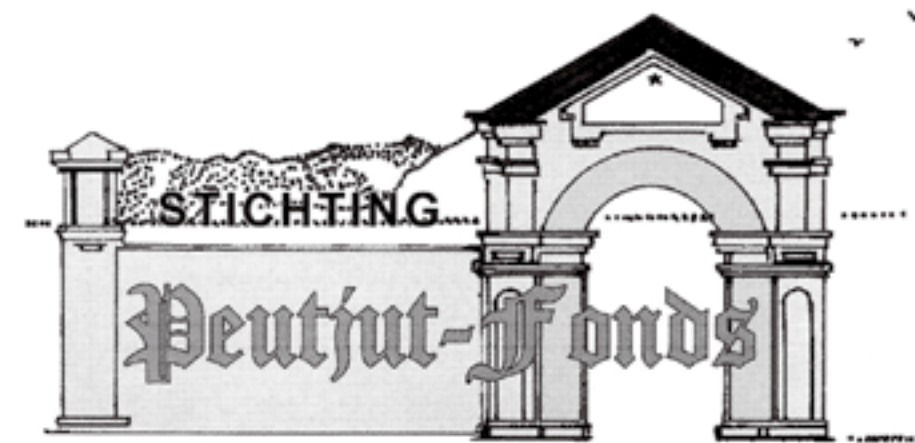
Generaal P.J.M. van Uhm
Commandant der Strijdkrachten

De betekenis van het logo van de Stichting Peutjut Fonds

Het logo is ontworpen door de huidige voorzitter, Dhr. R.J. Nix. Met het logo wordt beoogd om enerzijds de symboliek van de Erebegraafplaats weer te geven, hier verbeeld door de Erepoort ('ons erfgoed') en anderzijds om de taak van het bestuur van de Stichting m.b.t. de erebegraafplaats te benadrukken. Het hart van de erebegraafplaats wordt gevormd door de Erepoort. Voor allen die de begraafplaats naderen is hij de blikvanger. De gestileerde linkermuur is gekozen als symbool van het verleden. Hierop staan, op de 64 marmeren tafels, de namen van hen die zijn gesneuveld dan-

wel aan hun in het gevecht bekomen verwondingen zijn bezweken. Zij vormen in feite het doorlopend verhaal van de Atjeh-Oorlog. Boven in het logo zien we de horizon en daarboven de karakteristiek van het Atjehse bergland (gunung Seulawa), zoals dat zich op de achtergrond aftekent als we door de Erepoort de begraafplaats betreden. Genoemde horizon is niet af. In combinatie met de drie vogeltjes rechtsboven wordt daarmee aangegeven, dat de taak van het bestuur op de toekomst is gericht. Aan zijn taak, de instandhouding van de Erebegraafplaats, zal – ook na 35 jaar – geen einde komen.

Inhoud

Voorwoord	5	Peutjut: één groot verstild museum	81
De betekenis van het logo van de Stichting Peutjut Fonds	7	Zoeklicht op twee zeer bijzondere begunstigers	99
Inhoud	9	35 jaar activiteiten in vogelvlucht	105
Aan allen die het aangaat	11	Publicaties door leden van het Bestuur	131
To all to whom it may concern	11	Samenstelling Bestuur per 15 oktober 2011	135
Een beknopte ontstaansgeschiedenis van de Militaire Erebegraafplaats Peutjut	15	Bijlagen	137
De man van het eerste uur m.b.t. het redden van Peutjut van de ondergang	25		
De geboorte van de Stichting Peutjut Fonds	36		
Twee keer begraven worden is géén alledaagse gebeurtenis	49		
Stuk Atjehs-Nederlandse geschiedenis door Peutjut Fonds aan de vergetelheid ontruikt	57		
Het Centrum voor Documentatie en Informatie – Atjeh (Pusat Dokumentasi dan Informasi – Aceh).	63		

Aan allen die het aangaat

Dit herdenkingsboek is allereerst geschreven ter nagedachtenis aan drie heren, d.w.z. Dhr J.H.J. Brendgen, Kolonel buiten dienst van het voormalig Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (K.N.I.L.), Dhr A. Muzakkir, Gouverneur van de Bijzondere Provincie Atjeh en Krijgsheer Teuku Hamzah, Brigade-generaal en Commandierend Generaal van de Bijzondere Provincie Atjeh. Tijdens hun eerste ontmoeting, in 1970, beseften zij unaniem, dat zij de sleutel in handen hadden t.a.v. het behoud voor toekomstige generaties van de Militaire Erebegraafplaats Peutjut in de Atjehse hoofdstad Banda Aceh. Zij konden de begraafplaats ervan vrijwaren, dat die in vergetelheid zou raken of prijsgeven aan totale vernietiging. Bovendien waren zij overtuigd van de hoge graad van historische betekenis die de begraafplaats had voor beide volken. Overigens, er bestaat een oud gezegde: zonder documenten en zekere voorwerpen is er géén geschiedenis. Hier lagen alle ingrediënten – zo te zeggen – voor het oprapen.

Kolonel Brendgen ondervond voldoende steun, zodat de Stichting Peutjut-Fonds, in 1976, kon worden opgericht. Een stichting als de onze kan meerdere doelstellingen nastreven, maar om die te realiseren heeft zij behoefte aan bijvoorbeeld publieke steun en ruime financiële middelen,

To all to whom it may concern

This book of commemoration is written in the first place to the memory of three gentlemen, that's to say Mr J.H.J. Brendgen, Colonel retired of the Royal East Indies Army (acronym K.N.I.L.), Mr A. Muzakkir, Governor of the Daerah Propinsi Istimewa Aceh and Panglima Teuku Hamzah, Brigadier-General and Commanding General of the Daerah Propinsi Istimewa Aceh. During their first meeting, in 1970, they unanimously realised that they held the key to preserve the Military Cemetery of Honour Peutjut in the Achenese capital of Banda Aceh for future generations. They could save it from oblivion or commit it to total destruction. Furthermore they were convinced of the high degree of historical significance for our two nations. By the way there is an old saying: without documents and certain objects there is no history. Here all ingredients were, so to say, as plentiful as blackberries.

Colonel Brendgen experienced enough support, so that – in 1976 – the Peutjut Fund Association could be founded. An association as ours may aim for many objectives, but in order to achieve them it needs e.g. public support and ample financial means. The said means arrived in due time, such as

met name in de beginfase. Genoemde middelen kwamen er tijdig, zoals subsidies, legaten, maar bovenal een constante stroom van grote en kleine bijdragen door een grote groep donateurs en andere begunstigers. Helaas moesten velen, die oud waren geworden, verhuizen naar een verzorgingshuis of zij ontvielen ons voorgoed. Geleidelijk liep zo het aantal daarvan terug, maar gelukkig waren anderen bereid hun plaats in te nemen of hun bijdragen te verhogen. Het Bestuur deed nimmer een vergeefs beroep op u. Daarom wil het Bestuur u allerhartelijkst en welgemeend bedanken voor de steun en bemoediging die u ons gedurende die 35 jaar hebt gegeven. In feite hebt u ons in staat gesteld onze doelstellingen te realiseren. Ieder van u mag trots zijn op het resultaat van onze gemeenschappelijke inspanningen: een waardige rustplaats voor alle militairen en burgers die heden ten dage op de Militaire Erebegraafplaats rusten. Bovendien zou de conclusie kunnen zijn: Peutjut is het eerste ongeëvenaarde voorbeeld van een oecumenische begraafplaats in Azië, waar Christenen, Joden, Moslims en anderen vredig naast elkaar rusten.

Een speciaal ‘dank u’ is er voor Directeur-P.D.I.A. Dhr Drs Rusdi Sufi en zijn staf/medewerkers, die het ons mogelijk hebben gemaakt onze gemeenschappelijke geschiedenis, gedurende bijna 70 jaren van gewapende strijd, te kunnen uitdragen en toelichten. Wij willen u en uw echtgenote, Mevr. Tjoet Ismi, ook hartelijk bedanken voor uw warme vriendschap en grote gastvrijheid vanaf het eerste begin tot nu toe.

subsidies/grants, legacies but first of all a constant flow of big and small contributions by a large group of donors and other patrons. Unfortunately many of them who had grown old, had to move to a home for the elderly or we lost them forever. Gradually their number declined, but fortunately others were willing to take their places or to raise their contributions. The Board never made an appeal in vain. Therefore the Board would like to thank you most cordially and well-meant for all the support and encouragement you gave us during those 35 years. In fact, you enabled us to fulfil our objectives. Each and all of you may be proud of the outcome of our common efforts: a worthy resting place to all the soldiers and civilians who rest in the Military Cemetery of Honour Peutjut now. Moreover the conclusion may be: Peutjut is the first unparalleled example of a ecumenical cemetery is Asia, where Christians, Jews and Muslims and others peacefully rest side by side.

A special ‘thank you’ is for the P.D.I.A.-Director, Mr Drs. Rusdi Sufi and his Staff who enabled us to disseminate and exemplify our common history during nearly 70 years of armed conflict. We also would like to thank you and your spouse, Mrs Tjoet Ismi, for the warm friendship and great hospitality from the very beginning until now.

Tenslotte willen wij alle autoriteiten op het niveau van de Gouverneur en van de Gemeente bedanken voor uw grote ondersteuning. Wij zijn ervan overtuigd dat wij – wanneer wij tezamen optreden en het gestelde in het Memorandum of Understanding naleven – Peutjut kunnen behouden voor toekomstige generaties.

Wij, bestuursleden, waren er altijd al van overtuigd, dat wij er niet alleen voor stonden. Samen zullen wij de fakkel vasthouden. Laten we die in de hoogte houden, tezamen met alle betrokken partijen en met onze donateurs en andere begunstigers, teneinde Peutjut voor komende generaties te behouden. En vergeet u a.u.b. vooral nooit: u maakt deel uit van een unieke en verheven opdracht namens hen die niet meer voor zichzelf kunnen spreken!

Finally we would like to thank all the Authorities at the governmental and municipal level for your great support. We are convinced that – acting together and living up to the Memorandum of Understanding – we can preserve Peutjut for future generations.

We, members of the Board, were always convinced of the fact, that we had not to manage it alone. Together we’ll hold the torch. Let’s keep it high, in close cooperation with all the parties involved and with our donors and other benefactors, in order to preserve Peutjut for generations to come. And please never forget: you are part of a unique and superior mission for those who cannot speak for themselves any more!

Een beknopte ontstaansgeschiedenis van de Militaire Erebegraafplaats Peutjut

Op 26 maart 1873 verzond de Nederlands-Indische Gouvernementscommissaris (in het dagelijks leven Vice-President van de Raad van Indië), Dhr. F.N. Nieuwenhuijzen, varend voor de kust van Atjeh vanaf *Z.M. Stoomschip Citadel van Antwerpen*, het Oorlogsmanifest aan de Sultan van Atjeh. Op 1 april d.a.v. werd van deze een niet volledig en reeds vertraagd antwoord ontvangen. Met name bevatte het géén bereidverklaring tot het aannemen van de Nederlandse opperheerschappij. Daardoor was de 1e Atjeh Oorlog, die al sinds 1824 in de lucht hing, een feit. Ons land voldeed met de oorlogsverklaring vooraf aan een tendens die in het Europa van toen steeds duidelijker werd. Tussen 1700 en 1800 werden in Europa maar liefst 110 oorlogen uitgevochten zonder oorlogsverklaring vooraf.

Voor de kust patrouilleerde op dat moment een expeditieleger onder bevel van Kolonel J.H.R. Köhler. (In januari 1873 werd Köhler tot generaal-majoor bevorderd, evenwel met de beperkende bepaling, dat hij zich eerst met de distinctieven van generaal-majoor mocht tooien, nadat Luitenant-generaal Kroesen zijn functie had neergelegd: dat was eerst op 10 april 1873). De sterkte van het expeditieleger bedroeg circa 170 officieren, 3.198 onderofficieren en manschappen en 1.000 koelies. Het marine-aandeel bestond uit zes oorlogsschepen en een

landingsdivisie van 110 mariniers. Voorts waren er nog zes transportschepen en twee schepen van de Gouvernements Marine; daarbij het stoomraderschip *De Bronbeek*. Köhler besloot na aankomst de kust van dichtbij te verkennen en koos voor een landingspunt op korte afstand van de monding van de Atjeh-Rivier. Na daar een bruggenhoofd te hebben gevormd wilde hij optrekken in de richting van de Kraton, de residentie van de Sultan. De juiste plaats daarvan was niet bekend. De landingen begonnen op 8 april 1873. Op de 11^e april werd een ommuurde sterkte – ten onrechte – aangezien voor de Kraton; in feite was het de Grote Moskee (Meuseugit Raja). Deze werd in brand geschoten, doordat lichtgranaten terechtkwamen op het rieten dak. Het verzet nam daardoor in alle hevigheid toe en de troepen moesten zich over enige afstand terugtrekken. Na afloop van een herdenking van de gesneuvelden, op 13 april, gaf de generaal opdracht de aanval de volgende dag te hervatten. Toen hij de volgende morgen poolshoogte kwam nemen werd hij dodelijk getroffen door een vijandelijke geweerkogel. Zijn stoffelijk overschot werd met spoed, via Singapore, afgevoerd naar Java en daar op 28 april op plechtige wijze ter aarde besteld op de begraafplaats Tanah Abang Kober bij Batavia. Köhler was maar vier dagen generaal geweest.

Generaal-Majoor J.H.R. Köhler

Links
Z.M. Stoomschip
Citadel van Antwerpen

Grote Moskee (Meuseugit Raja)
in huidige toestand

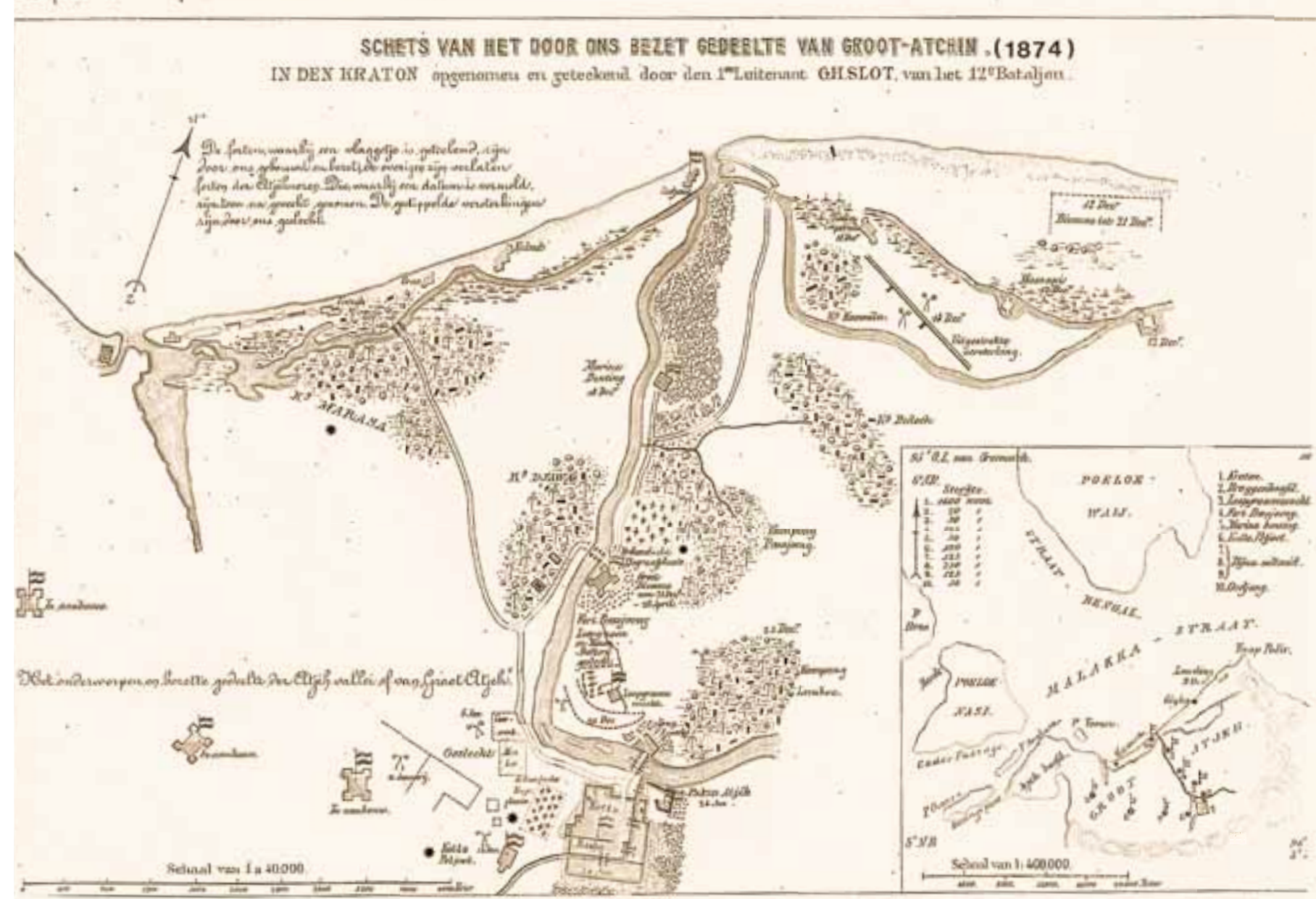
In die tijd hadden expedities nog geen generale staf; het plan werd geacht te worden ontworpen door de commandant. Deze had het daarna gezegd in zijn hoofd en het was aan hem of hij dat tevoren bekendmaakte. De opvolger ter plaatse, Kolonel E.C. van Daalen, kende het krijgsplan niet. Bovendien nam de vijandelijke druk met de dag toe. Hij vroeg, door tussenkomst van de Gouvernementscommissaris, toestemming om met zijn troepen naar Java te mogen terugkeren, “aangezien de overmagt van de hoogst verwoeden vijand, feitelijk is gebleken”. De toestemming kwam al op 23 april;

op 25 april scheepten de eerste troepen zich in. Totaal had de expeditie zes weken geduurd. Nederland had, als grote koloniale mogendheid, van de Atjehers een geweldige afstraffing gekregen, die wereldwijd niet onopgemerkt bleef.

Het expeditiekorps telde 56 doden en 438 gewonden. Deze doden – en ook die van de 2^e Atjeh Expeditie hierna – werden aanvankelijk begraven op een terrein ten oosten van de Atjeh Rivier, noord van de versterking en Gampong Penajoeng, bij Lampoeloe. Een gedenknaald herinnerde, tot aan de tsunami van 26 december 2004, aan deze plek. Dit gedenkteken stond al op een nieuwe plaats. Het was verplaatst, nadat de rivier zijn bedding had verlegd. Na het vertrek van het expeditieleger werd veel schade aangericht aan de graven.

Na bovenstaand gezichtsverlies werd al snel de opdracht gegeven om “het geleden échec zo spoedig mogelijk en zo glansrijk mogelijk te wreken”. Op 28 november 1873 verscheen de 2e Atjeh Expeditie, onder bevel van Luitenant-generaal J. van Swieten, reeds voor de kusten van Atjeh. Zijn strijdmacht telde o.a. 389 officieren, 7.690 onderofficieren en manschappen, 3.000 gestraften/dwangarbeiders en 74 stuks artillerie en 600 mariniers. 17 oorlogsschepen, 22 transportschepen en 4 schepen van de Gouvernements Marine, ondersteunden de operatie.

Op 24 januari 1874, te circa 11.30 uur, weerklonk het Wilhelmus ten teken dat de Kraton (het aanvalsdoel) was bezet. Op 29 januari d.a.v. overleed de

Luitenant-generaal J. van Swieten

Sultan aan cholera. Een aantal aanzienlijke bestuurders en krijgsheren brachten daarop de drie jaar jonge zoon van de Sultan in veiligheid. Het verzet nam nog steeds in hevigheid toe. De uitkomst van deze expeditie schiep een geheel nieuwe situatie. Volgens het toen vigerend recht van overwinning kwam Atjeh nu onder volledige Nederlandse soevereiniteit te staan. Daardoor was de bezetting van Atjeh een feit. De inhoud van het telegram van de Minister van Koloniën liet daarover geen onduidelijkheid bestaan: *“In de eerste plaats komt het nu aan op de oprichting van een versterking in Atjeh-proper (=Atjeh zelf) en vestiging aldaar op zodanige wijze, dat ieder ziet dat het voor altoos is”*.

In de loop van 1874 scheepte een deel van de expeditie zich weer in; ruim 3.000 militairen bleven in Atjeh achter. De expeditie had in totaal ruim 1.000 doden (28 officieren en 1.024 overigen) gekost; bijna 800 militairen waren gewond en nog eens 1.181 waren wegens ziekte per schip geëvacueerd.

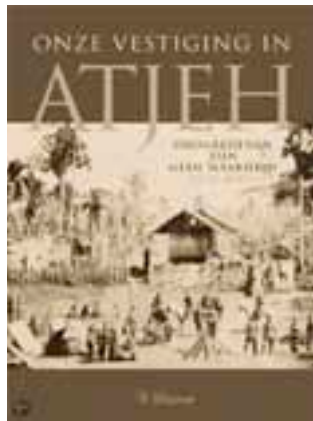
Op zoek naar een nieuwe begraafplaats

Veel gesneuvelden werden – in de loop van 1874 – begraven op een nieuwe plek, op ongeveer 500 m ten westen van de Kraton, bij wat toen heette Gampong of Kotta Petjoet, ook geschreven Podjoet. (zie kaartje; markering met sterretje). Voortaan lag de begraafplaats onder onze directe bewaking. Dat was ook nodig, omdat Atjehers, op 24 april 1874, (de versterking Penajoeng was toen al grotendeels verlaten) samendromden op die plek en op de daar in de nabijheid gelegen begraafplaats. Nadat men zich meester had gemaakt van de achtergelaten militaire uitrustingsstukken etc, vergreep een aantal zich aan de graven van de daar rustende doden. Generaal van Swieten aarzelde niet de Atjehers met klem op te roepen de graven van onze gesneuvelden en van de andere doden voortaan met rust te laten. Na een aantal incidenten in mei 1874, waarbij Atjehers gewapenderhand van de nieuwe locatie moesten worden verdreven herhaalde e.e.a. zich in juni. Op 20 juni werd de borstwering van Petjoet/Podjoet tot op enkele meters genaderd. De opdringende verzetsstrijders konden alleen met behulp van geweer- en kanonvuur worden verdreven. Elders vonden ook wraakacties plaats tegen eigen landgenoten: de Gampong Marasa (west van de rivier; zie kaartje), waar volgens hen de leider – Teuku Nek – zich onvoldoende tegen ons teweer zou hebben gesteld en ons mogelijk zelfs had gesteund, werd aangevallen. Hier was men in staat de aanval af te slaan. Was dat mislukt dan hadden wij een zeer ernstige dreiging in de rug gehad.

Hoe de toestand een jaar later was kunnen we lezen in het boek van (toen) Kapitein G.F.W. Borel: *Onze vestiging in Atjeh*. Hij schrijft o.a.: *“De maand februari was voor ons met betrekking tot de gezondheids-toestand buitengewoon ongunstig geweest. Allerlei dodelijke ziekten, maar vooral de cholera, hadden op vreselijke wijze onder de troepen en koelies huisgehouden, niet alleen te Kota Radja, maar ook op sommige posten. Sinds onze landing op de kust van Atjeh hadden we nooit in een zo kort tijdsbestek zulke schrikbarende verliezen geleden als thans, zelfs niet toen de cholera zo hevig in het bivak aan het zeestrand en te Penajoeng woedde. Alleen in de ambulances (=medische hulpposten) te Kota Radja stierven bijna 500 mensen (waaronder 270 militairen), dus gemiddeld 15 tot 18 per dag; er waren dagen waarop het sterftecijfer tot 25 en zelfs tot 30 klom De toestand was zo onrustbarend, dat men meer dan ooit de noodzakelijkheid inzag om krachtige middelen tot verbetering aan te wenden, wilde men niet het gehele Indische leger te gronde zien gaan. Een eerste schrede op de weg tot herstel was het overbrengen van de ambulances naar de rechteroever van de Atjeh-rivier, waar, op de grasvlakte van Pantej Perak aan de zuidzijde van Penajoeng, een uitstekende gelegenheid tot bouwen bestond. Pas wanneer alle lijdens uit Kota Radja verwijderd en de aldaar aanwezige bamboezen kazernen gesloopt, verbrand of behoorlijk gedesinfecteerd waren, kon men hoop koesteren dat er een gunstige verandering in de gezondheidssituatie zou ontstaan. Het Hoofdkwartier geleek thans één grote ziekeninrichting waar van de morgen tot de avond niets dan treurige tonelen te aanschouwen waren; dit werkte zeer nadelig op het moreel van de weinigen, die nog het voorrecht van een goede gezondheid genoten.*

Onophoudelijk zag men de lijken door de binnenruimte van Kota Radja vervoeren; zij werden eenvoudig in een sprei gewikkeld en d.m.v. een op wielen geplaatste brancard naar het kerkhof te Kota Podjoet gebracht. Die onheilspellende wagentjes, door een paar kettingangers (d.w.z. gestraften of dwangarbeiders) getrokken en van een ziekenvader (=onderofficier v.d. geneeskundige dienst) begeleid, reden steeds heen en weer tussen de ambulances en de begraafplaats; zij mochten daartoe niet buitenom de borstwering gaan, wat zeer goed te doen was geweest, maar moesten binnendoor, langs de kazernen van de troepen. De grote weg volgen, zo het heette, om de doden niet stil weg te Moffelen”. Hij pleit er vervolgens vurig voor het moreel te bewaren. Gelukkig meldt hij ook, dat de genie al in maart met spoed is gaan bouwen aan een bataljonskazerne annex militair hospitaal te Pantej Perak, noord van de rivier.¹⁾

Over de naam Peutjut lopen de meningen een beetje uiteen. Ik neem de uitleg van Prof. A. Hasjimy, oud-Gouverneur van de provincie Atjeh, oud-rector van de Islamitische Hogeschool Atjeh en Algemeen Hoofd van de Algemene Raad van Geestelijke Leiders in de Provincie Atjeh. Op het terrein waarop onze eerste gestorvenen werden begraven bevonden zich destijds al enige graven van vooraanstaande Atjehers. Tot op de dag van vandaag wijst men daarvan één graf aan als zijnde van de zoon van Sultan Iskandar Muda: Meurah Pupok. Deze Sultan is bekend om de zogenaamde Gouden Eeuw van Atjeh. Hij regeerde volgens overlevering van 1607 – 1636.

Toen

Nu

Zijn zoon zou daar, in 1636 zijn begraven, na te zijn beschuldigd en veroordeeld wegens overspel met een vrouw van een van de officieren van de lijfwacht van de Sultan. Toen de bewuste officier zich daarover beklaagde, liet de Sultan de zaak grondig onderzoeken door de minister van justitie. Nadat de schuldvraag duidelijk was en de zoon het overspel had toegegeven, liet de Sultan zijn eigen zoon terechtstellen. De naam Peutjut zou zijn afgeleid van de naam van deze jonge prins: *Phoë-teu-tjoet*; *Phoë-teu* zou betekenen: meester, heer of vorst en *tjoet* is jong of klein; de naam zou zoiets kunnen betekenen als Jonge Vorst (‘Kroonprins’). Kort na de terechtstelling werd de Sultan zeer ernstig ziek. Men vroeg hem waarom hij zijn eigen zoon had laten terechtstellen. Vertaald in bahasa indonesia zou hij hebben gezegd: “*Mati anak ada makamnya, tetapi mati hukum ke mana akan di cari?*”, *Na de dood van mijn kind blijft er zijn graf, maar als het recht zoek is, waar moeten wij dit dan terugvinden?*. De Sultan overleed op 27 december 1636. Zijn praalgraf bestaat nog steeds en trekt jaarlijks zeer veel bezoekers.

(Direct na de tsunami van 26 december 2004 werden deze graven, in het centrum van de Erebegraafplaats, door de Atjehse autoriteiten aan een extra onderhoudsbeurt onderworpen). Door verbastering zou de naam Peutjut kunnen zijn ontstaan. De bewoners van Banda Aceh spreken in deze doorgaans over Kerkoff of Kerkhof Peucut.

De eerste militaire begrafenis op Peutjut

Atjehse bronnen²⁾ geven als eerste datum van een militaire begrafenis op Peutjut de datum aan van 28 juni 1874. Op die dag zou daar het lichaam zijn begraven van 1^e Luitenant D.G. Baron Sloet van Zwanenburg (RMWO-4). Deze was op 19 juni, tijdens het lopen van een patrouille, gewond door een schot in de borst bij Penajoeng en negen dagen later aan zijn wonden bezweken. Tijdens de begrafenis lag de begraafplaats, zoals gezegd, nog in de vuurlinie. Volledigheidshalve wordt opgemerkt, dat zijn graf helaas in de loop van de tijd is verdwenen. In augustus 1887 kwam, te Kota Radja, een aantal officieren bijeen o.l.v. Kolonel H.K.F. van Teijn, met Peutjut als belangrijkste agendapunt, om naast de al bestaande gedenktekens, “*een gedenkzuil of tempel (mausoleum) op te richten, waarop of waarin de namen worden gebeiteld van allen, onverschillig van welken stand, rang, graad of land-aard, die in den ATJEH-krijg voor NEDERLAND sneuvelde of aan hunne in den krijg aldaar bekomen wonden bezweken*”. Tevens stelden ‘enige vrienden en bekenden’ voor “*eene eenvoudige tombe te plaatsen op het graf van Generaal-majoor Demmeni te PAYA-COMBO in de Padangsche Bovenlanden van SUMATRA*”. Genoemde generaal was daar op 13 december 1886 overleden aan de cholera, terwijl hij onderweg was van Kota Radja naar Padang. De bijeenkomst werd besloten met een oproep aan alle officieren en overigen van Zijner Majesteits Marine, alle officieren van de Koninklijke Landmacht, aan alle Indische ambtenaren en aan het gehele Indische Leger om de vereiste gelden bijeen te brengen voor het realiseren van dit plan.

Genoemde actie resulteerde, in 1893, in de bouw van een monumentale hoofdpoot, aangeduid met de naam Erepoort. Deze werd tevens voorzien van een doorgangspoort, in de vorm van een hoog stenen gebouw met dak erop. Op de voorzijde van de Erepoort werd een grote inscriptie aangebracht, luidende: *Aan onze kameraden gevallen op het veld van eer*, gevolgd door dezelfde tekst in het Arabisch en Maleis-Javaans, het geheel gekroond door een ster. Aan zowel de buitenzijde aan de voor- en achterzijde van de Erepoort en binnenin werden marmeren tafels aangebracht. waarop aangegeven: het jaar van sneuvelen resp. sterven aan bekomen verwondingen, rang, naam, voorletters en origine.

Kolonel H.K.F. van Teijn

1^e Luitenant J.J.P. Weijerman

Het geheel werd gebeiteld en vervolgens zwart gemaakt. In de loop der jaren zou het aantal marmeren gedenktafels almaar toenemen a.g.v. een oorlog, die maar niet wilde eindigen. Immers, de Atjeh-Oorlog werd de tweede langste oorlog waarin ons land ooit werd verwickeld (1873 – 1942), de duurste ooit door ons land gevoerd en de kostbaarste aan mensenlevens aan beide zijden.

Tijdens de dodenherdenking op Peutjut, op 11 april 1925, werd bekendgemaakt, dat de Gouverneur voornemens was een fraai ijzeren hek te doen aanbrengen direct voor de toegang tot de Erebegraafplaats. De kransen werden toen nog gelegd bij het monument van Generaal-majoor J.L.J.H. Pel (overleden op 24 februari 1876). Dit hek is nog steeds aanwezig en is niet door de Japanners verwijderd. Na de toespraak door de zeer bekende Ambonese Dominee/Veldprediker I. Thenu werden door alle aanwezigen – gewoontegetrouw – kransen en bloemen gelegd op het graf *‘van een familielid, vriend of kennis, of ook wel van een geheel onbekende, aangegeven door een eenvoudig paaltje met daarop een nummer op een ijzeren plaatje, maar vertegenwoordigende het symbool van de machtige geest, die dit kerkhof in zulke klare taal tot ons doet spreken van grote dagen van ons kleine volk’*. Bij zijn begrafenis had men dan volstaan met het begraven van de stoffelijke resten op de plaats gemarkeerd door een paaltje met nummerplaatje. Meestal ontbraken de middelen voor een grafteken. Vrienden betaalden doorgaans het grafteken. Door het verbranden van de overlijdensregisters in 1942 zijn dit sedertdien naamloze graven geworden.

Graftombe 1e Luitenant J.J.P. Weijerman

De eerste gesneuvelde die – via de Erepoort – op Peutjut werd begraven is de 1^e Luitenant J.J.P. Weijerman. Hij sneuvelde tijdens gevechten rond de Missigit (=Moskee) Siëm op 20 oktober 1893, terwijl hij met zijn eenheid op weg was om de verbinding te herstellen tussen de versterkte plaatsen Toengkoep en Kroëng Kali. Zijn graf was destijds een van de indrukwekkendste graftombes, compleet met zinken dak, rustend op vier poten. Rondom een smeedijzeren hek. Daaraan hingen zes zogenaamde immortelle (=van droogbloemen) grafkransen in ronde metalen trommels voorzien van glazen dekselfs. Dit graf is momenteel onvindbaar a.g.v. het feit, dat alles van metaal in opdracht van het Japanse leger werd verwijderd.

Ter afronding van dit onderwerp merk ik nog op, dat het oudste graf nog steeds in stand is. Het is afkomstig van de Kapitein der genie A.W. Nolthenius. Hij overleed, op 34-jarige leeftijd, aan de cholera in het bivak te Penajoeng op 27 december 1873 (2^e Atjeh-Expeditie). Gelet op het vorenstaande moet worden geconcludeerd, dat zijn stoffelijke resten – op zijn vroegst medio 1874 – naar Peutjut zijn overgebracht. Zijn tombe verkeert, ook na de tsunami van 26 december 2004, nog in prima staat.

Graf Kapitein der genie A.W. Nolthenius

¹⁾ Borel, G.F.W., Onze vestiging in Atjeh, critisch beschreven, Den Haag, (1878).

²⁾ Documentation and Information Center Aceh: The Dutch Colonial War in Aceh (Perang Kolonial Belanda di Aceh), 2e editie (1990).

De man van het eerste uur m.b.t. het redden van Peutjut van de ondergang

Deze titel komt met recht en primair toe aan de kolonel KNIL b.d. J.H.J. Brendgen (1903 – 1985). Als 1^e luitenant en kapitein had hij zeven jaar gediend in diverse functies binnen het Korps Marechaussee van Atjeh en Onderhoorigheden, zoals dat toen werd genoemd. Hij sprak vloeiend Atjehs, de taal waarin hij in 1933 examen deed.

Begin 1946 ontdekte hij te Makassar (Zuid Celebes) een kamp met daarin ex-Heiho's: hulptroepen die destijds in Nederlands-Indië door de Japanners waren geronseld. Een 15-tal was afkomstig uit Atjeh. Zij wachtten daar reeds geruime tijd op de screening door de N.I.C.A. (Netherlands-Indies Civil Administration). Brendgen slaagde erin ze vrij te krijgen op de belofte, dat hij voor hen garant zou staan. Dit verhaal kreeg zogezegd vleugels. Tijdens zijn eerste bezoek aan Atjeh, in juli 1970, bleken velen het verhaal van de,bevrijding' te kennen. Dat leverde hem – naar eigen zeggen – veel goodwill op bij zijn eerste gesprekken over de situatie m.b.t. de Militaire Erebegraafplaats Peutjut.¹⁾

Voor het evenwel zo ver was had hij, na uit Japans krijgsgevangenschap te zijn teruggekeerd, vanaf eind 1947 als majoor met veel verve en doorzettingsvermogen opgetreden met zijn eenheid – Inf. XXIII – op Oost-Java. Genoemd infanteriebataljon-KNIL, bestaande uit ex-krijgsgevangenen, was op 27 november 1947 uit Makassar vertrokken. Medio 1948 werd hij bevorderd tot luitenant-kolonel en tot militair commandant in de Residentie Besoeeki (Oost-Java, gelegen aan Straat Madoera).

Zijn vurige wens te worden overgeplaatst naar Medan (Sumatra's Oostkust) om zo – ingeval van militaire acties tegen Atjeh – daar van de partij te kunnen zijn, werd niet gehonoreerd. Immers noch eenheden van het KNIL noch van de Koninklijke Landmacht zouden, na 15 augustus 1945, optreden tegen Atjeh. Echter, in december 1949 werd Brendgen benoemd tot Territoriaal tevens Troepencommandant – Zuid-Sumatra, met standplaats Palembang. De toegezegde daaraan verbonden rang van kolonel werd niet geëffectueerd. Eind juni 1950 vertrok hij per vrachtschip naar Nederland, alwaar hij op 26 juli d.a.v. aankwam. Met ingang van die dag werd het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger, zijn Leger, opgeheven. Eerst later volgde hier te lande de bevordering tot kolonel titulair.

J.H.J. Brendgen als 1^e luitenant Atjeh

J.H.J. Brendgen als Luitenant-kolonel, medio 1948 Java

Voortdurend vroeg hij zich af hoe de toestand in Atjeh zou zijn. Daar was – na het uitroepen van de Indonesische onafhankelijkheid – een waar machtsvacuüm ontstaan, gevolgd door een hevige machtsstrijd. De Geallieerden opereerden vanuit Sabang en oefenden van daaruit daarop nauwelijks invloed uit. De eerste Nederlandse bezoeker, na 15 augustus 1945, was de Majoor Maarten Knottenbelt van het Korps Insulinde. Hij bezocht de hoofdstad op 5 oktober 1945. Na poolshoogte te hebben genomen en te hebben geconstateerd, dat de sfeer erg vijandig was, nam hij het advies naar Sabang te gaan aan.²⁾

Tijdens die strijd om de macht werden de vroegere landvorsten of volkshoofden (Oelèébalangs) door leden van de T.P.R. (Volksstrijdleger) gearresteerd en opgesloten in de oude Gouverneursresidentie (Pendopo). Weer anderen verdwenen spoorloos. Deze strijd liet diepe littekens na bij het Atjehse volk. De Moslingeestelijken (Oelama's) trokken uiteindelijk aan het langste eind. Intussen hadden diverse strijdgroepen zich in het bezit gesteld van Japanse wapens (o.a. door wapenroof, -overdracht en d.m.v. het opduiken van in zee gedumpte wapens). Zij zouden deze niet vrijwillig afstaan. Hun belangen liepen immers niet parallel. Tot overmaat van ramp zou Atjeh voortaan deel uitmaken van het bestuursgebied Noord Sumatra. Daardoor zou in Medan het beleid m.b.t. de toekomst van Atjeh worden bepaald. De vroegere gouverneur van Atjeh, Teungku Daud Beureueh, daarbij gesteund door velen, riep daarop de Islamitische Staat Atjeh uit.

Voor Brendgen c.s. was er pas licht aan de horizon, toen M. Suharto, in 1967, de nieuwe President werd van Indonesië. Nederlanders waren weer welkom en voelden zich ook welkom. Veel oud-Indiëgasten waagden de reis en niet veel later durfde men ook een kijkje te nemen in gebieden in de periferie. Vanzelfsprekend stond Atjeh bij Brendgen bovenaan in zijn agenda. Het werd helaas z gezegd 'a very sentimental journey'.

In deze toestand trof Brendgen de Erepoort aan.

Een weerzien na 25 jaar....

De eerste gangen brachten Brendgen naar Peutjut. Daar wachtte hem een bittere ontgoocheling: de gehele Erebegraafplaats bevond zich in een zeer desolate toestand. Na de Japanse inval in maart 1942 had men de complete ijzeren omheining laten weghalen en afvoeren naar Japan t.b.v. de oorlogs-industrie. Ook de vele metalen overkappingen boven graven hadden het moeten ontgelden. Iedereen had nu vrij toegang tot de begraafplaats (afmeting ca 400 x 300 m) en die kans liet een aantal niet onbenut. Veel monumenten en graven vertoonden opschriften en/of afbeeldingen. Een aantal monumenten was beschadigd, met name die waren voorzien van een bronzen buste, zoals die van Vis, Darlang, Webb, Campioni en Scheepens. Ook de uit rood porfier bestaande zuil met palmtak van het grafmonument van luitenant Vis was ontvreemd. Daarnaast hadden jaren met tropische regenval, hitte, overstromingen etc een vernietigend spoor achtergelaten. Tijdens de veelvuldig voorkomende overstromingen van de naburige Atjehrivier en als gevolg van verwaarloosde afwateringssystemen had de begraafplaats er soms uitgezien als een klein meer. Zonder omheining was de begraafplaats verworpen tot een weideplaats voor geiten, koeien en karbouwen. Pluimvee liep er vrij rond.

Anno 1975; de Erepoort gezien vanaf de begraafplaats.

Veel stadbewoners gebruikten het terrein om een snelle doorsteek te maken te voet of per rijwiel. In de afgelopen jaren waren veel fraaie en schaduwrijke bomen ten offer gevallen aan omwonende gezinnen t.b.v. het bereiden van maaltijden. Op enkele plaatsen hadden bewoners uit de naburige gampong er tussen de graven onderkomens gebouwd. Marmeren dekplaten waren soms verwijderd en – omgekeerd – verwerkt in vloeren. Kortom, Brendgen schrok geweldig van wat hij daar onder ogen kreeg. De monumentale Erepoort met de marmeren eretafels, met daarop de namen

Een begraafplaats verworpen tot weideplaats.

vroeger en nu (Luitenant Vis)

vroeger en nu (Luitenant-kolonel Scheepens)

Het monument van Darlang 'heer der bergen' in gesloopte staat

Kapitein F. Darlang

Dhr. D.E. Weenas
Vrijwillig beheerder van de
Erebegraafplaats van 1970-1982

in de roos te zijn. De generaal was een zoon van de Oelëébalang van Samalanga (Oostkust) en als kind opgevoed door een zekere Mevrouw Staff. Daardoor was hij in staat het gesprek desgewenst ook in het Nederlands te voeren.

Samen bezochten zij de Erebegraafplaats Peutjut. Tijdens een van die gesprekken deed de generaal de volgende uitspraak: *“Hier liggen de mannen, die werkelijk orde en rust hebben gebracht in de Indische Archipel. Bovendien moet dit kerkhof, na restauratie, voor de Atjehers een bewijs zijn, dat zij hun vrijheid niet voor niets hebben verkregen en begrijpen, dat dit kerkhof voor hen van historische betekenis is”*. Beiden waren het er over eens, dat het verdere verval moest worden gestopt en dat z.s.m. goedkeuring voor restauratie moest worden verkregen. Daartoe werd een bezoek gebracht aan de Gouverneur, Dhr. A. Muzakkir

Walad. Hij gaf opdracht een herstelplan op te stellen en schakelde de Dienst Openbare Werken van de hoofdstad Banda Aceh in voor technisch advies en een eerste kostenraming.

Vervolgens reden Brendgen en Hamza naar Samalanga om er de zogenaamde ‘van Heutszbank’ te zien. Deze werd in opdracht van de generaal al enige tijd onderhouden. De generaal bleek namelijk een groot bewonderaar te zijn van Generaal van Heutsz. Zijn Opa had nog strijd geleverd tegen van Heutsz in de bergvesting bij Glé Batëë Ilië in februari 1901. Enkele dagen later maakte Brendgen ook van de gelegenheid gebruik de plaatsen langs de Westkust te bezoeken waar hij vroeger had gediend, o.a. te Tapan Toean en Djeuram.

Tijdens zijn bezoek had Brendgen ook geluk te kunnen spreken met de ex-Menadonese korporaal marechaussee Daniël E. Weenas, die in de periode 1946 – 1950 chauffeur was geweest van Generaal-majoor P. Scholten. Eerstgenoemde was na de soevereiniteitsoverdracht met zijn vrouw in Atjeh gaan wonen en was officier geworden bij de TNI, het Indonesische Leger. Nu was hij met pensioen. Hij was bereid om voorshands als beheerder/toezichthouder van Peutjut te fungeren. Hij begon met het verschaffen van een plattegrond en met het opstellen van een lijst met de namen zoals die voorkwamen op de marmeren eretafels. In de dagen na het vertrek van de Nederlandse eenheden uit Kota Radja e.o. hadden Atjehers, in de euforie over ‘hun a.s. bevrijding door de Japanners’, alle overlijdensregisters van Peutjut verbrand.

van de gesneuvelden en van de aan hun voor de vijand bekomen verwondingen bezweken militairen, was er nog, zij het vrijwel zonder dakpannen. Wat te doen en wat is wijsheid?

Zijn kennis van Atjeh en van de Atjehse taal kwam hem nu goed van pas. Brendgen besloot de Militaire Commandant van (de thans Autonome Provincie) Atjeh, Brigade-generaal Panglima Teuku Hamzah, op te zoeken. Dat besluit bleek een schot

pada Delegasi RI/DR dan sekutunya
10/EL. yang bunyinya sbb:

Nederlandse Delegatie
ter Ronde Tafel Con-
ferentie.

's-Gravenhage, 2 November 1949

No. 844

Aan de Voorzitters van de Delegaties der Regering van de
Republiek Indonesië en van de Bijeenkomst voor Federaal
Overleg.

Mijne Heren Voorzitters,

Ik heb de eer U mede te delen, dat de Nederlandse Delegatie
ter Ronde Tafel Conferentie zich op het standpunt stelt, dat
tussen de Delegaties ter Conferentie het volgende is
overeengekomen.

De Nederlandse Regering en de Regering van de Republiek der
Verenigde Staten van Indonesië zullen in onderling overleg
regelen stellen inzake het opsporen van graven van gevallenen,
alsmede inzake het opgraven, identificeren, registreren en
herbegraven van de stoffelijke resten van zodanige personen.

Zij zullen voorts in onderling overleg regels stellen
inzake de stichting, verzorging en instandhouding van het
ereveld Peutjut in Kuta Radja en de thans bij de
Legergravendienst in beheer of in aanleg zijnde erevelden in
Indonesië.

Ik heb de eer te zijn.

Uw dienstwillige dienaar,

Peutjut valt niet onder de werkingssfeer van de Wet op de Oorlogsgraven

Eenmaal terug in Nederland deed Brendgen twee
dingen: Hij begon met het oprichten van een Peut-
jutfonds. Binnen enkele maanden had hij hij reeds
voor f 2.500,00 bijdragen ontvangen van oud-mili-
tair KNIL, oud-bestuursambtenaren, weduwen
en andere familierelaties en van diverse Ambo-
nese oud-militairen. Weenas kreeg telegrafisch
f 1.000,00 overgemaakt met de opdracht z.s.m.
een grote schoonmaakoperatie op touw te zetten.
Weenas charterde maar liefst 200 man en ging
voortvarend aan de slag. Vooruitlopend op de aan-
leg van een omheining kreeg Weenas maandelijks
f 50,00 als vergoeding voor zijn toezichhoudende
taak, geld dat hij overigens aanvankelijk weigerde.

Een tweede stap was een bezoek aan de Oorlogsgra-
ven Stichting (OGS) in Den Haag. Hier vertelde hij
uitgebreid van zijn initiatief, het standpunt van de
Atjehse autoriteiten en overhandigde tegelijkertijd
een groot aantal foto's. Daarna bleek al snel, dat in
de Wet op de oorlogsgraven, de datum 10 mei 1940
bepalend was of een graf wel of niet onder de zor-
gen viel van de OGS.

Bovendien bleek toen, dat de OGS inmiddels de
stoffelijke resten van zeven personen, die tussen
10 mei 1940 en 15 augustus 1945 daar waren be-
graven, van Peutjut had overgebracht naar een van
erevelden op Java.³⁾

Uit bewaard gebleven documenten in Atjeh blijkt,
dat tijdens de Ronde Tafel Conferentie (RTC), op
2 november 1949, een document werd opgesteld,
waarin werd vastgelegd dat beide partijen een
gezamenlijke oplossing zouden zoeken voor de
verzorging en instandhouding van de Militaire
Erebegraafplaats Peutjut. Aangezien de Indonesi-
sche regering later de uitkomsten van de RTC niet
erkende, verdween de overeenkomst. Door ons
land werd nooit aangedrongen die overeenkomst
v.w.b. Peutjut nieuw leven in te blazen. Dat zou
immers geld hebben gekost. Daardoor bleef e.e.a.
een dode letter en kon – in Atjeh – gaandeweg een
situatie ontstaan, zoals die door Brendgen in 1970
werd aangetroffen. Binnen een tijdsbestek van 25
jaar was men hier blijkbaar vergeten dat ons land,
mede dank zij het optreden van het Koninklijk
Nederlands-Indisch Leger gedurende 120 jaar
(1830-1950), over een rijk in Azië kon beschikken,
dat ruim 60 maal groter was dan Nederland. Dat
rijk had ons jarenlang ongekende rijkdommen en
voorspoed gebracht en ons tot het derde grootste
koloniale rijk in de wereld gemaakt. Nu was er blijk-
baar geen geld meer om daarmee tenminste één
militaire erebegraafplaats van het KNIL in stand te
houden. Een tijdige aanpak zou de kosten eveneens
binnen de perken hebben gehouden. En dan te
weten, dat er destijds in heel Atjeh circa 40 mili-
taire begraafplaatsen waren. De meesten daarvan
zijn inmiddels door de natuur terugveroverd. Vol-
gens de Atjeh-kenner bij uitstek, Dhr. P. van 't Veer,
rust op Peutjut 'slechts' een derde deel van alle bij
gevechtshandelingen gesneuvelde danwel aan hun

Het monument nu op Bronbeek.

verwondingen bezweken militairen, in de oorlog die duurde van maart 1873 tot maart 1942.

Uit Atjeh werd kort na thuiskomst bericht ontvangen, dat de autoriteiten inmiddels hadden opgeroepen de Erebegraafplaats voortaan met rust te laten en er geen verdere schade toe te brengen. Ook werd door hen geprobeerd te achterhalen waar de bronzen borstbeelden waren gebleven. Korte tijd later werden de zuil uit porfier van het graf van 1^e luitenant Vis, echter zonder lauwertak, terugbezorgd, alsmede de borstbeelden van Pastoor (aalmoezenier) H.C. Verbraak en Dominee (veldprediker) I. Thenu.⁴⁾

¹⁾ Brendgen, J.H.J., Belevissen van een K.N.I.L.-officier in de periode 1942 – 1950 (Militaire ervaringen vóór en bij de politie acties), z.j. (in eigen beheer uitgegeven).

²⁾ *Contact met Atjeh*, in “Vrij Nederland” (bureau Londen), van 19 januari 1946, 6e jg N° 26. Daarin vertelt Majoor Knottenbelt, dat hij op 1 oktober bij Medan was geland en concludeerde: “De toestand daar was erg gespannen maar werd beheerst door een zeer bekwame commandant van politie, Raymond Westerling” Knottenbelt maakte de reis naar Atjeh in een lichte Japanse bommenwerper. Deze landde op het dichtbijzijnde vliegveld: Llonga. De brief is gedateerd: Koetaradja, Atjeh, 4 november 1945.

³⁾ Deze informatie is mogelijk destijds niet goed vastgelegd c.q. is niet in detail besproken welke graven het betrof. Zo bevond het graf op Peutjut van Pastoor F.M. Spanjer (Orde Minderbroeders Capucijnen; geb: 28 april 1884 te Escharen, overleden in 1943) zich in sterk verwaarloosde toestand en stond het erg scheef. Spanjer was de laatste Nederlandse priester in Kota Radja; hij stierf toen alle Nederlandse troepen Atjeh al hadden verlaten. Het bestuur van de latere Stichting Peutjut-Fonds besloot in 2007 het graf een goede onderhoudsbeurt te geven en zocht daarvoor een ‘sponsor’. Het bestuurslid, Kolonel b.d. G.L.M. Pastoor, bood daarop spontaan ter vergadering aan de kosten daarvan voor zijn rekening te nemen, onder het motto: “Zo zorgt de ene Pastoor voor de andere Pastoor”. Op dezelfde manier werd het graf van Ulrich graaf Bernstorff von Sperling (geboren in Denemarken op 17 juli 1892, in leven Chef Exploitatie van de Atjeh-Tram) geheel opgeknapt. Als ‘sponsor’ trad daarbij op Dhr. Ir. C.C.E. d’Engelbronner. Op de vroege morgen van 24 februari 1942 kreeg de graaf bericht, dat opstandelingen een sabotage-aanslag planden tegen de tramlijn Kota Radja – Indrapoeri. Hij vertrok onmiddellijk uit Indrapoeri om de treinbemanning te waarschuwen, doch op weg naar Kota Radja werd hij gedood. Zijn lichaam kon nog op Peutjut te rusten worden gelegd, voordat Japanse troepen Kota Radja bezetten. Tijdens intensieve nasporingen naar een aantal andere graven ontdekte Dhr. A.P. Intveld in 2008, dat beide stoffelijke resten – op 21 maart 1959 – waren bijgezet in een nieuw graf op de Erebegraafplaats Menteng Poelo op Java. Ergo, twee lege graven werden opgeknapt. Gelukkig zijn de kosten van zo’n opknapbeurt in Atjeh erg beperkt t.o.v. hier. We moeten desondanks eerlijk zijn. Dit voorval geeft ook aan, dat een goede administratie, bijvoorbeeld in de vorm van overlijdensregisters, onontbeerlijk is. Anderzijds liggen er diverse employés van de Atjeh-Tram op Peutjut begraven en zijn hun graven intact. Persoonlijk ben ik van mening, dat het graf van de de graaf hier zeker op zijn plaats was geweest. Anderen, die elders stierven, vroegen/hadden met klem gevraagd na hun dood te worden begraven op Peutjut. Bijvoorbeeld Kapitein F. Darlang, bijgenaamd *Heer der Bergen* (overleden 21 april 1917 te Weltevreden) en oud-gouverneur A.Ph. van Aken (overleden te Batavia op 1 april 1936).

Op Peutjut ontbreken de graven van 45 militairen, die omkwamen tijdens de laatste woelige dagen, waarin een aantal Atjehers samenwerkte met het Japanse leger. Die 45 werden, na hun overgave, alsnog gedood en de lichamen in zee gegooit. Zeer kort daarna kwam er een einde aan de koloniale periode voor Atjeh.

⁴⁾ Op 6 juni 1932 werd, te Kota Radja, een monument onthuld ter nagedachtenis aan Generaal en Gouverneur Generaal van Heutsz. Na de Japanse landingen bepaalde de bezetter, dat dit borstbeeld, alsmede dat van de soldatenpastoor H.C. Verbraak en soldatendominee I. Thenu en diverse anderen op de Erebegraafplaats Peutjut moesten worden afgevoerd naar Japan om te worden omgesmolten t.b.v. de oorlogsindustrie. Een moedige inwoner wist de borstbeelden in het geheim van hun voetstukken te doen lichten en verborg ze op een diepe plek in de Kroëng Daro (rivier) Daar bleven ze tot na de capitulatie van Japan. Daarna werden ze opgehaald en voorlopig verborgen in een dump van ijzerwaren, die eigendom was van Ir. Tahir. Tijdens een bezoek aan Atjeh door Luitenant-kolonel Swartjes (oud-geniechef Sumatra) en mr. H.W. Dubbelman (Hoofd Nederlandse Gravedienst-Zuidwest Pacific), op 21 april 1950, kregen zij reeds te horen, dat de borstbeelden van Verbraak resp. Thenu zouden worden geplaatst op Peutjut. Dat is overigens nooit gebeurd. Groot was de vreugde, toen zij vernamen dat Gouverneur Daoed Breuh toestemming gaf om het opgedoken borstbeeld van van Heutsz mede te nemen. De Atjehse autoriteiten zorgden voor gratis vervoer naar Jakarta. De Indonesische regering stemde ermee in het borstbeeld over te dragen aan het Ministerie van Uniezaken en Overzeese Rijksdelen. Eind februari 1951, precies 100 jaar na zijn geboorte te Coevorden (3 februari 1851) was het monument op weg naar ons land. De familie van de generaal stemde ermee in, dat het monument met borstbeeld zou worden geplaatst op het landgoed Bronbeek, waar het nu nog staat. Uit het vorenstaande blijkt, dat Atjehers en andere Indonesiërs toch een zekere achting hebben gehad voor van Heutsz en zijn meesterwerk: de vorming van de eenheidsstaat van wat nu Indonesië is.

J. Thenu, ‘de soldatendominee’

Pastoor J.H.C. Verbraak
‘legeraalmoezenier van Atjeh’

De geboorte van de Stichting Peutjut Fonds

Dhr. J.H.J. Brendgen (ca. 1980)

Dhr. Brendgen financierde zijn eerste drie reizen uit eigen middelen, te weten in 1970, 1974 en 1975. Van 1976 t/m 1982 werd hem – van geval tot geval – door het bestuur een tegemoetkoming toegekend. Tijdens zijn bezoek van 1974 aan Atjeh (30 maart tot 20 mei) werd door hem een groot aantal voormalige KNIL-installaties bezocht en vrijwel alle vroegere militaire begraafplaatsen. De situatie, die hij op de begraafplaatsen aantrof, is zagezegd niet om over naar huis te schrijven. Zo bezoekt hij Takengon, west van Laut Tawar, en treft op het kerkhof het nog intact zijnde graf en de gedenksteen van Kapitein Marechaussee E.D. Langenhagen aan. Die benam zich op 1 maart 1924 van het leven vanwege een vermeend kastekort. Te Pantu Labu (Oostkust) bezocht hij, daarbij vergezeld door de vrijwel gehele keude-bevolking, de daarnaast gelegen militaire begraafplaats. Het monument was nog in perfecte staat, met daarop aan de voorzijde de tekst: *Ter herinnering aan de gevallen bij Meuranda Paja op 26 januari 1905* en op de zijkant: *Hulde aan de gevallen bij de klewanganval te Simpang Olim op 22 augustus 1902*. Daar sneuvelden zeven Marechaussees en werden er twee gewond. Te Idi (Oostkust) treft hij nog drie graven aan met goed leesbare teksten. Een daarvan is de laatste rustplaats van vier matrozen van de Koninklijke Marine (R. Robinson, P. Meelenbergh, P. Betgher

en G. Spiering): *12 december 1877; verdronken. Hunne makkers*. En van de Luitenant-ter-Zee W. Wijers, met op zijn graf de indringende tekst: *Geboren 8 februari 1855; overleden 12 december 1877, anderen reddende verdronken. Van Zijne kameraden*. Tezamen met zijn begeleider, Tuanku Abdul Jalil, overwegen zij de situatie van weleer en trachten die opnieuw voor de geest te halen. Brendgen noteert: “Iemand die de teksten goed leest, en het verband hiertussen begrijpt, zal zich kunnen voorstellen welk drama zich hier heeft afgespeeld. Hier een zee-officier, die zijn matrozen ziet verdrinken, te hulp schiet en zelf verdrinkt. Is er nu geen instantie, die iets aan deze graven doet en verzwelgen wij ons alleen maar in de huidige luxe van Nederland?”

De volgende dag bezoekt hij de militaire begraafplaats van Karang Baru en leest daar: Hier rust Petrus, Gerardus van Bremen, Europees geniesoldaat, Alg. stamboeknummer: 58559, geboren te 's-Hertogenbosch op 18 januari 1885. Verdronken tijdens werkzaamheden in de Tamiang-Rivier op 4 november 1913. R.I.P. Uiteindelijk ontstaat een compleet boekwerkje van deze reis. Zijn bevindingen zullen mede richtinggevend zijn bij latere verzoeken om elders begraven stoffelijke resten alsnog over te brengen naar Peutjut. Hierover verderop meer.

Gouverneur laat er géén gras over groeien

In 1972 doet zich in Banda Aceh een gebeurtenis voor, die – op termijn – ook een gunstige invloed zal hebben op de handelwijze en aanpak van het vraagstuk m.b.t. de Erebegraafplaats Peutjut. De als vooraanstaand Atjehse nationalist bekende staande Teuku Tjoet Mohammed Hoessin, bijgenaamd Tjoetje, kondigt dan de publicatie aan van een werk, waarvan de titel in vertaling luidt: *De Nederlandse begraafplaats “PEUTJOET” onthult de geschiedenis van de heldenmoed van het Atjehse volk*. Het wordt, op 25 juni 1972, voorzien van een voorwoord door de Waarnemend Gouverneur, Drs. Marzuki Njakman. Hij stelt o.a., dat “het Nederlandse Ereveld een aantoonbaar stuk geschiedenis is van de heldhaftigheid van het Atjehse volk, dat passend is om te worden herdacht en geëerd. Peutjoet maakt duidelijk niet alleen hoe verschrikkelijk de tegenweer van het Atjehse volk in de strijd tegen de Nederlandse overheersing is geweest, maar ze laat ook zien hoe duur Nederland heeft betaald voor zijn aanwezigheid in Atjeh. We kunnen niet anders doen dan er waardering voor te hebben en zorg te dragen voor het onderhoud van deze historische monumenten, opdat ze een lerend voorbeeld en nagedachtenis worden voor onze kinderen en kleinkinderen in de toekomst, dat hun ouders zoveel offers hebben gebracht voor de vrijheid”. Hij besluit: “We hoeven niet veel te praten, maar laten we hard werken om de wederopbouw uit te voeren en aldus inhoud te geven aan de vrijheid, die wij zo duur hebben betaald. De inhoud zal bovendien als

studiemateriaal worden gebruikt tijdens de Tweede Atjehse Culturele Week en in het kader van de Herdenking, dat 100 jaar geleden (1873), de Atjeh-Oorlog tegen de Nederlanders begon”. Hoewel de inhoud van genoemd werk zeer de moeite waard is om kennis van te nemen ontbreekt ons hiervoor de ruimte. Het werd in het Nederlands vertaald door de Hrn Abdul Kadir, Agerbeek en

1975, Voorzijde van de Erepoort Peutjut en omgeving voor de aanvang van de restauratie, rechts staat thans een school.

Brendgen. In elk geval is het voor Brendgen c.s. en later ook voor onze Stichting een zeer grote steun in de rug geweest. De Gouverneur had zijn staf uitstekend geïnformeerd over zijn afspraken met Brendgen en over zijn plannen m.b.t. Peutjut.

Op 30 januari 1974 legde de Gouverneur van de Bijzondere Provincie Aceh (Gubernur Kepala Daerah Propinsi Daerah Istimewa Aceh), Dhr. A. Mu-zakkir Walad, een schriftelijke verklaring af m.b.t. die bedoelingen t.a.v. de Militaire Erebegraafplaats Peutjut. Hij verklaarde daarin het volgende:

Dat door hem, gezien de historische waarde die aan de toenmalige begraafplaats “PEUTJOET” te Banda Aceh is verbonden, op het behoud en het herstel van het gehele complex wordt prijsgesteld;
Dat door hem de volle verantwoordelijkheid zal worden genomen voor herstel van de totale begraafplaats, nadat de Nederlandsche Regering de benodigde gelden heeft toegezegd, waarna hij er zorg voor zal dragen, dat het beheer daarop steeds naar behoren zal worden verricht. (Aldus naar waarheid opgemaakt om te dienen daar waar zulks behoort. Banda Aceh, 30 januari 1974; getekend: A.MUZAKKIR WALAD).

De Gouverneur houdt vast aan de oude Nederlandse grenzen van de begraafplaats, die destijds zijn aangegeven d.m.v. hoekstenen. Aan de westzijde geeft dit enige problemen, omdat bewoners van de Gampong Soekaramé in de afgelopen jaren daar een aantal gebouwtjes hebben neergezet. Nadat de juiste westgrens opnieuw was vastgesteld werden de gebouwtjes, op last van de Gouverneur, verwijderd.

Op 25 september 1975 keerde Brendgen terug van zijn 3e reis. Verheugd meldt hij: “Vandaag is men in Atjeh, niettegenstaande de vastenmaand, begonnen met de restauratiewerkzaamheden aan Peutjoet door aannemer Joesoef, die op zijn beurt onder controle staat van het Hoofd van Publieke Werken van de gemeente Banda Aceh, Ir. Teuku Sachrul Ismail, een energieke persoonlijkheid”. Genoemde Publieke Werken stellen – in opdracht van de Gouverneur – o.a. werkkrachten, zand, bakstenen, dakpannen voor de Erepoort, cement, rails

en transportmiddelen beschikbaar. Zij voeren ook de werkzaamheden uit. Deze bijdrage mag volgens Brendgen gerust worden geschat op een tegenwaarde van f 50.000,-. Dat is een geweldige opsteker. Op 30 november d.a.v. ontvangt hij een aantal panoramafoto's, waaruit blijkt dat de werkzaamheden al voor 60% zijn voltooid.

Graven van goten voor de fundamenteën en afsluiting met geplastificeerd harmonicaas

De ruim 2000 namen worden schoongemaakt en opnieuw in zwart ingeverfd. Let op de stellage...

Ook Brendgen kan nu aan de slag

Brendgen rapporteert, dat men in Nederland op dat moment kan beschikken over nog eens *f* 50.000,-, te weten: *f* 35.000,- van de Stichting Cultuurgeschiedenis Nederlanders Overzee (CNO) te Amsterdam, die al eerder is aangevraagd en toegekend. De Stichting was genegen een deel van het herstel te financieren in de vorm van een subsidie. Zij had al bekendheid gekregen met het organiseren van een tentoonstelling over de Japanse kampen. Voorts van het Ministerie van Defensie *f* 5.000,- en van het Peutjutfonds van Brendgen zelf nog eens *f* 10.000,-. Hij schrijft daarover: *“Ik heb een Peutjoetfonds ingesteld en reeds bijdragen ontvangen van oud-KNIL officieren, oud-bestuursambtenaren weduwen of familierelaties, Ambonezen enz ten bedrage van f 2.500,-.”* Vervolgens besluit hij eerstgenoemde *f* 50.000,- te besteden aan het doen aanleggen van een omheining van bijna 1.000 meter, deels bestaande uit een fundament met palen, waartussen geplastificeerd harmonicagaas, met een hoogte van 2.20 m, echter aan de gampongzijde komt een stenen muur van 2½ meter hoogte, aan de bovenzijde voorzien van glasscherven(!). Hij kon dit laatste ongetwijfeld bepalen na zijn intensieve contacten op het niveau van de Gouverneur resp. de Burgemeester van Banda Aceh. Ook geeft hij aan, dat er jonge tjemaraboompjes zullen worden geplant. Een groot bedrag is bestemd om de Erepoort in oude glorie te

doen herstellen. Daarover zegt hij: *“De monumentale poort wordt licht-crèmekleurig, de lijsten donkerrood en de onderrand zwart”*. Ook het schoonmaken van de marmeren eretafels en het opnieuw zwart maken van de meer dan 2.000 namen zal het nodige geld kosten. Genoemde gelden van zijn Peutjoetfonds zijn daarmee nagenoeg besteed. Hij moet Weenas namelijk ook nog betalen. Daarom formuleert hij zijn zorgen van dit moment: *“Mijn zorg is nu het binnen-kerkhofsterrein, inclusief de graven en de daarop aanwezige wegen en paden, waarvoor – in eerste instantie – nog f 100.000,- nodig zal zijn”*. In die behoefte kan zijn fonds niet voorzien.

Eenmaal thuis zoekt Brendgen als eerste contact met zijn vroegere vrienden, verenigd in de Officiersvereniging ‘*De Oud-Atjeh Marechaussee*’. Deze wordt, sedert januari 1969, geleid door Luitenant-generaal b.d. F. (Frans) van der Veen.¹⁾ Hij is bereid op te treden als eerste voorzitter van een nog op te richten Stichting Peutjoet-Fonds. Daarmede is de kogel door de kerk. Op **29 januari 1976** wordt te **’s-Gravenhage**, in beider aanwezigheid, de notariële acte verleden, waardoor de **Stichting Peutjut-fonds** een feit is.

Deze afbeelding is gebruikt voor de menukaart van deze officiersvereniging en berust bij het NIMH (aquarel van Henno van Heeteren Brouwer)

In de loop der jaren verandert de schrijfwijze nogal eens; de laatste jaren gebruikt men de naam Stichting Peutjut Fonds; in Atjeh schrijft men over Peutcut) Het kapitaal van de stichting wordt bepaald op *f* 100,-. Brendgen (Geb. 16 nov 1903) zal de functie vervullen van secretaris-penningmeester. Het enige andere bestuurslid van dat moment is Dhr. Ir. Gerhard, Sietse Vrijburg²⁾ De Officiersvereniging – hiervoor genoemd – tast voor die tijd diep in de buidel en brengt spontaan de somma van *f* 10.000,- bijeen. Hier doet het spreekwoord opgeld: van je vrienden moet je het hebben. Voortaan zullen zij jaarlijks een donatie doen. Als de vereniging per 1 januari 1998 moet worden ontbonden wegens gebrek aan leden (slechts zeven zijn dan nog in leven) dan wordt het resterend saldo van *f* 1.401,33 geschonken aan hun geesteskind: de Stichting Peutjut Fonds.

Luitenant-generaal b.d. F. (Frans) van der Veen

De doelstellingen van de Stichting Peutjut Fonds

Om ruimte te sparen noem ik de twee belangrijkste, zoals deze op 12 december 1977 opnieuw werden geformuleerd. Deze herformulering heeft enkel betrekking op een verbijzondering en aanvulling van de oude artikelen 2 en 4, die gelijktijdig worden ingetrokken.

Artikel 2

De Stichting stelt zich ten doel:

De restauratie en het onderhoud van de erebegraafplaats “Peutjut” te Banda Aceh, Sumatra, in Indonesië. De bevordering van de studie van de historie, de talen en de cultuur van Atjeh en de verspreiding van de kennis over deze onderwerpen.

Artikel 4

De Stichting tracht haar doel te bereiken door:

Het doen verrichten van herstel- en onderhoudswerkzaamheden aan de erebegraafplaats “Peutjut”. Deze werkzaamheden kan zij opdragen aan plaatselijke aannemers of aan andere personen in Atjeh. Zij kan ook plaatselijke en provinciale overheden in Indonesië en andere stichtingen, verenigingen en organisaties, die bereid zijn herstel- en onderhoudswerkzaamheden aan bedoelde begraafplaats te verrichten, subsidiëren.

Het onderhouden van nauwe contacten met en het verlenen van steun aan instellingen en organisaties in Atjeh, werkzaam op het gebied van de Atjehse talen, cultuur en historie.

Het bevorderen van vertalingen in het Indonesisch van Nederlandse publicaties en andere geschriften over Atjeh, alsmede het bevorderen van publicaties op taalkundig, cultureel en historisch gebied over Atjeh.

Alles te verrichten dat bovengenoemde doelstellingen direct danwel indirect bevordert.

De eerste subsidies en de herkomst ervan

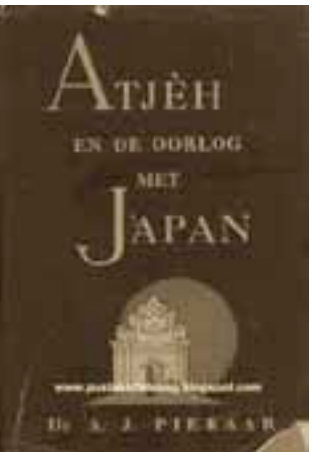
Nu de Stichting rechtspersoonlijkheid heeft kan wordt gewerkt aan nieuwe subsidie-aanvragen. De basis daarvoor wordt gevormd door de uit Atjeh ontvangen kostenramingen (*f* 50.000,-) voor werkzaamheden zodra de omheining daar een feit is. De aanvraag wordt ingediend bij de Minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM). Daarbij werd uitdrukkelijk gesteld, dat bedoeld bedrag uitsluitend bestemd is herstelwerkzaamheden, terwijl de kosten van routinematig onderhoud uit eigen middelen (van donateurs c.q. begunstigers) zal worden gefinancierd. CRM kende voor de periode 1976 – 1979 een totaalsubsidie toe van *f* 50.000,-, verdeeld over vier tranches van één jaar. Het eindbedrag zal uiteindelijk uitkomen op *f* 55.000,-. Met het geld werd de 280m lange Generaal Köhlerlaan geasfalteerd, de afwatering verbeterd en een groot aantal graven hersteld. Een vervolgsubsidie voor 1980, ten bedrage van *f* 20.000,- wordt eveneens goedgekeurd. Volgende aanvragen worden afgewezen. Doch het bestuur gaat niet bij de pakken neerzitten.

Inmiddels is een nieuw bestuurslid toegetreden: Dhr. Dr A.J. Piekaar. Zijn laatste functie was die geweest van Directeur-Generaal bij het Ministerie van Onderwijs. Hij brengt o.a. specifieke kennis in m.b.t. het moeizaam onderhandelen op ministerieel niveau en zeer veel kennis van Atjeh.³⁾ Toen onderhandelingen niet tot het gewenste resultaat leidden werd een ‘Herstelplan begraafplaats Peutjut

1981 – 1986’ opgesteld, waarvan de realisatie werd geraamd op *f* 144.000,- en dit wordt vervolgens met de minister besproken. De minister besluit voorshands de grote herstelwerkzaamheden nog te subsidiëren – in de vorm van zes tranches van één jaar – terwijl de Stichting alle activiteiten met een niet permanent karakter uit eigen middelen moet betalen. Het gehele plan kan worden uitgevoerd. Aan het einde kan worden geconcludeerd, dat de begraafplaats grondig was gerestaureerd. Vanaf nu zal de primaire zorg liggen bij het in goede staat houden van graven en monumenten. Intussen was namelijk duidelijk geworden, dat het klimaat in dit deel van Sumatra een zeer nadelige invloed heeft c.q. kan hebben op genoemde zaken. Het zou blijken een visionaire blik te zijn op de toekomst.

Dhr. Dr A.J. Piekaar

Generaal van Heutsz ‘reddende engel’

Nog in de tijd dat Generaal van Heutsz Gouverneur-Generaal was van Nederlands-Indië werd opgericht *Het Generaal van Heutsz Fonds*. De aanvankelijke bedoeling was om daaruit de kosten te bestrijden verbonden aan het opleiden voor een militaire functie van kinderen van militairen met een lage/lagere rang en van kinderen, waarvan de vader was omgekomen in de gewapende strijd. Later kwamen daar nog enkele andere doelstellingen bij. Gedurende een lengte van jaren voorzag het Fonds in een duidelijke behoefte. Men moest namelijk meebetalen in de kosten van de opleiding. Later zou men zakgeld etc gaan verstrekken, mits men maar bereid was een militaire opleiding te volgen.

Op 1 mei 1985 werd genoemd Fonds bij notariële acte ontbonden. De Stichting Peutjut Fonds ontving uit het liquidatiefonds een bedrag van f 118.058,18, vrij van schenkingsrecht. Daarmee ging een lang gekoesterde droom in vervulling. Het Bestuur besloot het geld niet direct te besteden aan herstelwerkzaamheden etc, doch het goed te beleggen (f 100.000,- t.b.v. het Kapitaalfonds Onderhoud) en de rente te gebruiken als aanvulling op de donaties. Dat geld kan worden gebruikt voor het jaarlijks onderhoud. Aanvankelijk leverde e.e.a. een rente op van rond de f 6.000,- per jaar. Gecombineerd met de donaties en andere jaarlijkse schenkingen kon jarenlang een omvangrijk onderhoudsprogramma worden uitgevoerd. De Stichting bevond zich v.w.b.

het financiële aspect – uiteraard onvoorziene omstandigheden voorbehouden – voor het eerst in veilige haven.

Helaas gooide de lage rentestand in latere jaren roet in het eten. De tering moest naar de nering worden gezet. Op basis van de te verwachten rente en andere inkomsten werd daarop het Instandhoudingsplan 1987 – 1992 opgesteld. Daarbij werd het terrein van de begraafplaats o.a. in vakken verdeeld, zodat prioriteiten konden worden gelegd m.b.t. de soort activiteiten etc.

De politieke en juridische status van de Erebegraafplaats

De Militaire Erebegraafplaats Peutjut werd – zoals eerder gememoreerd – bij de soevereiniteitsoverdracht op 27 december 1949 formeel overgedragen aan de Regering van de Republiek Indonesië. In ons land had de Oorlogsgravenstichting geen formele bemoeienis met de daar begraven zijnde personen, civiel noch militair.

Op 30 januari 1978 legde het Hoofd van het Gewestelijk Kantoor van het Departement van Educatie en Cultuur te Banda Aceh de volgende verklaring af. *“Het kerkhof Peutjut (‘Makam Pahlawan’= erebegraafplaats) is geregistreerd en ingeschreven als “een historische nalatenschap” en als zodanig opgenomen in de inventaris van het Directoraat Historie en Oudheidkundige Dienst van het Departement van Educatie en Cultuur (‘Pendidikan dan Kebudayaan’) van de Republiek Indonesië, namelijk de Afdeling Museumwezen, Historie en Oudheidkundige Dienst. Bij het Gewestelijk Kantoor van het Departement voor Educatie en Cultuur van de bijzondere Provincie Atjeh is de begraafplaats opgenomen onder registratienummer 12/76. Genoemd complex valt onder de hoede van de Republiek Indonesië krachtens de Monumentenordonnantie Staatsblad 238/1931 van het voormalig Nederlands-Indisch Gouvernement, het besluit van de President van de Republiek Indonesië N° 372 van het jaar 1962, de Instructie van de Minister van Educatie en Cultuur N° 8/M/1972, de Instructie Kopkamtib (Staatsveiligheidsdienst) dd 27 –I-1973 N° 002/Kopkam I/1973 en in andere instructies van deze strekking”.*

De Erebegraafplaats Peutjut is op de officiële lijst van het Departement van Educatie en Cultuur te Jakarta geregistreerd onder N° 12. Op diezelfde lijst komen in Atjeh nog de volgende monumenten/grafmonumenten voor: Het Monument te Penayung (Penajoeng), onder N° 27, met daarop de tekst: “Ter nagedachtenis onzer Wapenbroeders December 1874 – april 1875” ⁴⁾ en Onder N° 30, het grafmonument van Kapitein J.W.C. Hoyneck van Papendrecht, bij Oleë Lheuë. ⁵⁾

In de ‘Richtlijnen voor de Indonesische Natie’ is het begrip ‘historische nalatenschap’ nader omschreven als “historische erfstukken die een waarde vertegenwoordigen die herinnert aan de geleverde strijd en die de nationale trots en opofferingsgezindheid van het volk accentueren. Deze erfstukken moeten in stand worden gehouden en verzorgd, teneinde de nationale cultuur te verrijken en glans te geven”. Kortom: de Militaire Erebegraafplaats Peutjut valt onder de beschermende mantel van de Indonesische Monumentenordonnantie. Daardoor is het voortbestaan ervan gewaarborgd.

De Indonesische Regering heeft in dit verband de verantwoordelijke autoriteiten in Atjeh gewaarschuwd, alsmede het Bestuur van onze Stichting, zonder officiële toestemming vooraf van het Departement van Educatie en Cultuur, géén ingrijpende veranderingen aan te brengen.

Monument Penayung

De twee ontsnapte officieren uit Juliusburg, links 1e luitenant F. van der Veen en rechts kapitein H. Trebels

In 1981 heeft de Indonesische Directeur-Generaal voor Cultuur de Nederlandse Ambassadeur te Jakarta schriftelijk medegedeeld, dat “er geen bezwaren bestaan tegen Nederlandse steun bij de preservatie/verzorging van de begraafplaats Peutjut, zoals nu het geval is”. Deze brief geeft mede aan, dat de Indonesische Monumentenzorg, bij gebrek aan voldoende financiële middelen en gezien de taken elders in Indonesië, nog niet optimaal kan functioneren. In feite worden de inzet en bijdragen door onze Stichting op hoge prijs gesteld. Anderzijds vormt deze brief de formele basis voor onze activiteiten in Atjeh m.b.t. Peutjut. Gelukkig werden ook de plannen, om het terrein om te vormen tot parkeerterrein of winkelcentrum, door de Atjehse autoriteiten resoluut van tafel geveegd.

Algemeen

Het is niet de bedoeling van elk bestuurslid de zogenaamde doopceel te lichten, doch voor de pioniers maken we graag een uitzondering, mede om u te laten zien dat het bestuursleden van formaat waren, die er niet voor terugschrokken de belangen van hen die op Peutjut rusten met geestdrift en grote voortvarendheid te behartigen. Zonder die inzet zou Peutjut een bouwval zijn gebleven of inmiddels reeds lang zijn verdwenen.

¹⁾ Dhr. F. (Frans) van der Veen werd op 26 september 1906 geboren te Padang (Westkust van Sumatra). Als officier diende hij o.a. in het Korps Marechaussee van Atjeh. Hij was in Nederland, toen hier – op 10 mei 1940 – met de Duitse inval voor ons de Tweede Wereldoorlog begon. Hij weigerde de zogenaamde loyaliteitsverklaring te tekenen om niets tegen de bezetter te ondernemen. (Slechts 3 ½%, van alle officieren van Land- en Zeemacht (totaal 71) volgden hem). Op 17 juli 1940 werden zij in Duitse krijgsgevangenschap gevoerd. In het voorjaar van 1941 wisten de Kapitein Trebels en 1e Luitenant van der Veen., tijdens een kerkdienst, via de zolder van het weeshuis dat als krijgsgevangenkamp dienst deed, te ontsnappen uit OFLAG (Offizierslager) VIII C in Juliusburg naar Zwitserland. De gebruikte burgerkleding hadden zij geleend van enkele Belgische officieren die daar ook gevangen zaten. Hun ontsnapping werd pas na enkele dagen ontdekt. Via veel omwegen belandde hij weer in Nederlands-Indië. Daar dreigde hij opnieuw krijgsgevangene te worden van het Japanse leger. Dit keer wist hij uit hun handen te blijven door tijdig van Java te vertrekken in een klein bootje. De rest van de oorlog diende hij de zaak van de Geallieerden. Hij werd in 1941 en 1942 onderscheiden met het Bronzen Kruis en in 1945 met de Amerikaanse Bronze Star Medal. Hij beëindigde zijn schitterende militaire carrière in de rang van Luitenant-generaal van de Generale Staf en als Chef van de Generale Staf tevens Bevelhebber der Landstrijdkrachten. Hij werd begiftigd met diverse hoge civiele en militaire onderscheidingen (o.a. Commandeur in de Orde van Oranje-Nassau en Commander in het Amerikaanse Legion of Merit. Daarnaast was hij Adjudant in Buitengewone Dienst van Hare Majesteit de Koningin.) Hij leidde de Stichting Peutjut Fonds tot op hoge leeftijd en gedurende 20 jaar! Op 29 mei 1996 droeg hij zijn functie over. Het Bestuur benoemde hem tot Ere-Voorzitter. Na een langdurig ziekbed overleed hij op 14 mei 1999 te 's-Gravenhage. De Stichting Peutjut Fonds is hem zeer veel dank verschuldigd. Moge hij rusten in vrede.

²⁾ Dhr. Ir. G.S. Vrijburg werd op 26 januari 1905 geboren te Buitenzorg (Java). Volgde, na zijn afstuderen als civiel ingenieur, hier te lande de opleiding tot reserve-officier-waarnemer. Terug in Nederlands-Indië zette hij zijn dienst voort bij de Militaire Luchtvaart van het KNIL. Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in Azië was hij commandant en bommenrichter bij de – op het geheime vliegveld Samarinda II (in Centraal Borneo) – gestationeerde Glenn Martin bommenwerpers. Hij nam deel aan enkele succesvolle luchtaanvallen op Japanse vliegdek- en troepentransportschepen. Daarna verbleef hij in Japans krijgsgevangenschap. Daar beijverde hij zich zeer voor zijn medegevangenen. Na terugkeer in ons land werd hij een vurig voorvechter van allen, die geleden hadden tijdens de Japanse bezetting van Nederlands-Indië. Hij werd met name bekend vanwege de oprichting en het voorzitterschap, in 1976, van de Stichting Nederlandse Ereschulden en als initiatiefnemer voor de 1e naoorlogse herdenking, te 's-Gravenhage, – op 15 augustus 1970 – van de slachtoffers van het geweld in Nederlands-Indië. Tezamen met Dhr. Mr. H.G. Quik, van de Stichting Pelita, en Dhr. Mr. F.W.P. van Nouhuys (Indische Pensioen Bond) richtte hij, in 1980, de Stichting Herdenking 15 augustus op. Kortom, een zeer bewogen leven. Gezondheidsproblemen dwongen hem op 13 februari 1985 zijn functie in het bestuur van de Stichting Peutjut Fonds op te geven. Zijn vertrek betekende een groot verlies. Gelukkig was per 1 januari 1985 Dhr. H.W. Neidig toegetreden tot het bestuur, in de functie van secretaris.

³⁾ Dhr. Dr. Arie Johannes Piekaar (geboren te Rotterdam op 28 februari 1910) was een andere zwaargewicht in de cruciale jaren van de Stichting. Hij had bij zijn toetreding reeds een enorme civiele staat van dienst achter de rug. Reeds twee jaren na zijn aantreden als bestuurslid benoemde de Gouverneur van Atjeh hem en Dhr. J.H.J. Brendgen – op 26 juli 1978 – tot Erelid (*Dewan Kehormatan*) van de Pusat Dokumentasi dan Informasi Aceh (het Centrum voor Documentatie en Informatie Atjeh), de instelling waarmede vanaf het prille begin werd samengewerkt, op basis van de 2e doelstelling van onze Stichting. Van 1933 – 1949 was hij ambtenaar in de Indische bestuursdienst, met diverse hoogtepunten. Hij diende o.a. in de Residentie Atjeh en Onderhorigheden. Kende derhalve Atjeh uit de eerste hand. Hij schreef het standaardwerk: *Atjeh en de oorlog met Japan*. Na het einde van zijn internering door de Japanners diende hij bij het Algemeen Regeringscommissariaat Borneo en de Grote Oost. Werd vanaf 1948 tot aan de soevereiniteitsoverdracht secretaris van de Hoge vertegenwoordiger van de Kroon en aansluitend tot in 1953 bij het Nederlands Hoge Commissariaat in Djakarta. Zijn laatste publieke functie was die geweest van Directeur-Generaal van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, met speciaal aandachtsgebied het wetenschappelijk onderwijs. Mede daardoor wist hij precies de weg te vinden bij de soms weerbarstige overheid als het ging om financiële steun voor de Erebegraafplaats. Van 18 april 1977 tot 1 maart 1980 was hij Lid van de Raad van State (Staatsraad) in buitengewone dienst. Hij werd onderscheiden met de Verzetssster Oost-Azië. Het Nationaal Archief bewaart 3½ meter archief van hem. Piekaar overleed op 4 april 1990, na twaalf jaar bestuurslid te zijn geweest. Moge ook hij rusten in vrede.

⁴⁾ Op bladzijde 1 van de ontstaansgeschiedenis van Peutjut hiervoor is reeds melding gemaakt van deze obelisk. De foto is afkomstig uit een folder, die – mede op initiatief van onze vertegenwoordiger in Atjeh en jarenlange vriend Dhr. Drs. Rusdi Sufi – tot stand is gekomen en die werd gepubliceerd in 2003. De achterliggende gedachte was meer bekendheid te geven aan dit monument en de herkomst ervan. De tsunami van 26 december 2004 heeft dit monument vrijwel geheel vernield, tezamen met de huizen eromheen. Veel omwonenden zijn daarbij omgekomen. Of dit ook het einde van dit monument betekent is nog niet bekend.

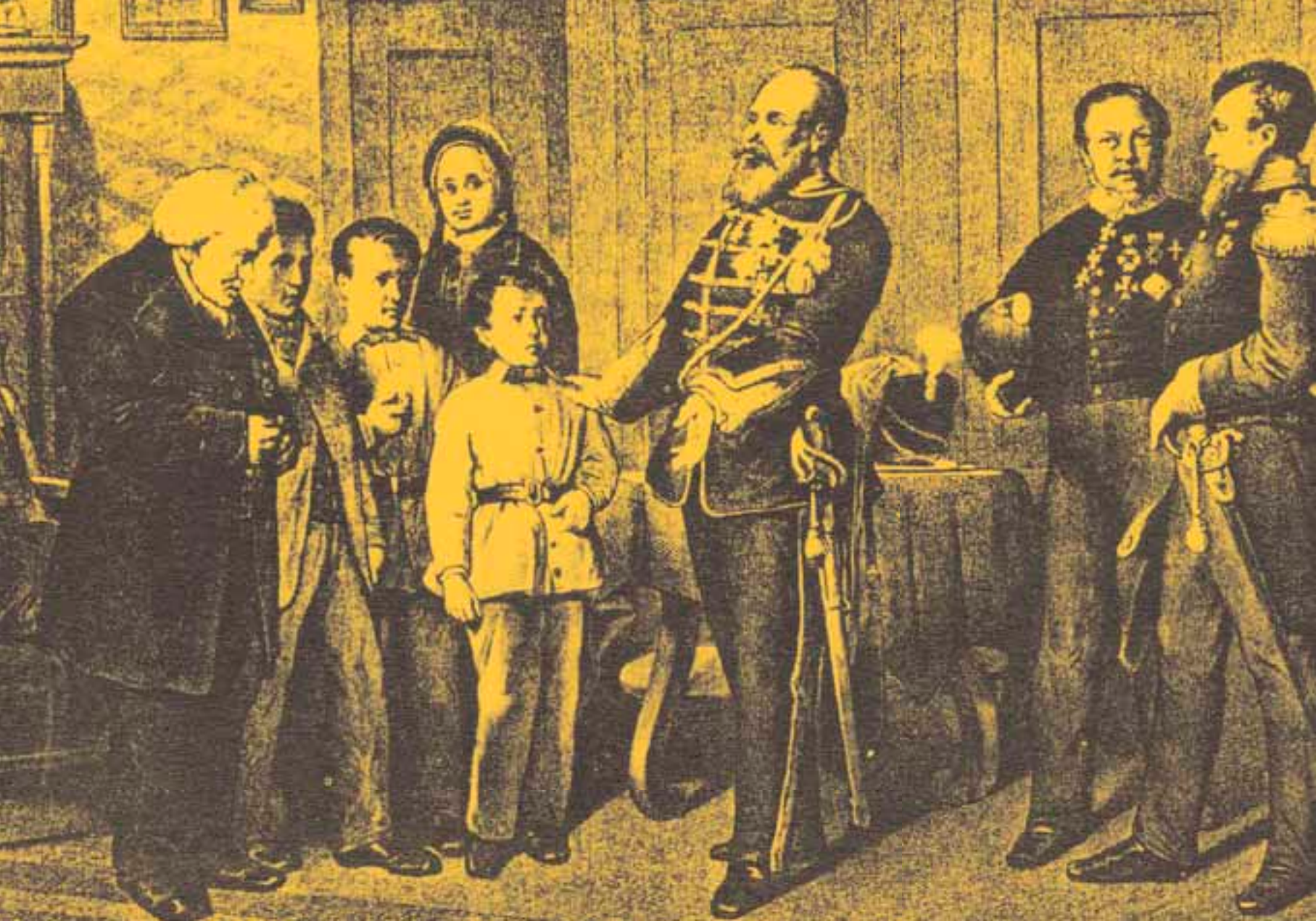
⁵⁾ De foto toont het grafmonument van Kapitein J.W.C.C. Hoyneck van Papendrecht. Op het monument bevindt zich een marmeren zijvlak, met daarop de tekst: “Ter herinnering aan het sneuvelen op deze plaats van de Kapt. J.W.C.C. Hoyneck van Papendrecht op 3 mei 1876”. Citaat uit 1972: “ Wanneer we het zeestrand volgen van Oeleë Lheuë-Soerië-Peukan Bada tot aan de Gampong Lam Pangeuë, treffen we op dit tijdstip een aardhoop aan van ongeveer 5 x 5 meter, dichtbij een gampongweg. Deze aardhoop ligt midden in een vlak en drassig terrein, waar het zeewater tot stilstand komt en de bevolking dit gebruikt om zout te maken.” Voorts wordt opgemerkt, dat het grafschrift nog duidelijk te lezen is en de plaatselijke bevolking het monument niet heeft beschadigd. Tijdens het dienstbezoek aan Atjeh in 2001 (door de Voorzitter, Dhr H.W. Neidig en de Vice-voorzitter, Dhr. G.A. Geerts) mocht het betreffende gebied – op last van de militaire autoriteiten, gelet op de situatie van dat moment – niet worden betreden. Na de tsunami kon, vanwege de enorme chaos en de enorme vernielingen in het bewuste gebied, nog niet worden vastgesteld of het monument nog aanwezig is en in welke conditie het verkeert.

Dhr. Ir. G.S. Vrijburg

Z.K.H. Prins Bernard krijgt van Ir. G.S. Vrijburg en diens echtgenote A.G.J. Vrijburg van Heeckeren van der Schoot een boek “Een ereschuld ingelost”, aangeboden

Twée keer begraven worden is géén alledaagse gebeurtenis

Historie is niet alleen het weergeven van de as, maar ook het doorgeven van het vuur'

Sir Thomas More(1478 – 1535).

Generaal-majoor J.H.R. Köhler

Generaal-majoor Köhler (geboren te Groningen op 3 juli 1818) sneuvelde, zoals reeds in het eerste hoofdstuk vermeld, op 14 april 1873. Zijn lichaam werd overgebracht naar de begraafplaats Tanah Abang Kober bij Batavia en daar met groot militair ceremonieel ter aarde besteld.

Koning Willem III bracht, op 18 mei 1873, een condoléancebezoek aan de oude vader van Generaal Köhler (die was gewoon soldaat geweest) en aan twee jonge kinderen van de generaal. (Het gezin telde vier kinderen) Zij waren uit Batavia naar Nederland gezonden om hier te studeren. Te Genua ontvingen zij het bericht van het sneuvelen van hun vader. Het bezoek van de koning was destijds welhaast een nationale gebeurtenis. J.J.A. Goeverneur dichtte naar aanleiding daarvan o.a.;

*“ Dat Ge in ‘t kleine huis, ver van de wallen
Een brave grijsaard, die daar treurt,
Om het kind voor Atjeh’s wal gevallen,
Met hartelijk woord hebt opgebeurd”.*

Eind 1975 werd bekendgemaakt, dat het kerkhof Tanah Abang Kober in de loop van 1976 zou worden geruimd i.v.m stadsuitbreidingsplannen. Direct erna gingen in Atjeh stemmen op om te trachten de stoffelijke resten van de generaal te doen herbegraven op Peutjut. Atjehers van naam, zoals de edelman Tuanku Abdul Jahil en Dhr Aboe Bakar (op beide heren komen we nog terug). Zij boden daartoe een verzoek aan aan H.M. Koningin Juliana en aan de Indonesische autoriteiten. Het verzoek ondervond allereerst veel sympathie en steun, o.a. van onze Minister van Buitenlandse Zaken, H.M. Ambassadeur in Jakarta en van de Militaire-Attaché aldaar, de latere Brigade-generaal J. Linzel. Ook uit Jakarta kwam er steun in de vorm van een pleidooi van de historicus Drs. Teuku Ibrahim Alfian, M.A. Hare Majesteit liet via Min BuZa aan de initiatiefnemers weten, dat zij de aangelegenheid met bijzondere belangstelling volgde.

Koning Willem III bezoekt de vader en kinderen van generaal Köhler in Groningen op 18 mei 1873

De vraag was: wie betaalt de kosten van deze operatie? De Stichting Peutjut Fonds nam onmiddellijk het voortouw en betaalde uiteindelijk alle kosten. Alles bij elkaar rond de f 9.000,-. Reeds op 28 december 1975 stemde de kleinzoon van Generaal Köhler, Dhr. Ir. C.M.J.W. Köhler, in met de eventuele overbrenging van de stoffelijke resten en de marmeren platen met inscripties van het monument naar Peutjut, op basis van de voorstellen van het Bestuur. De Ambassade te Jakarta had via Min BuZa in Den Haag inmiddels aan Brendgen laten weten, dat het grafmonument tijdens de afbraak gedeeltelijk was beschadigd en het was te groot om in zijn geheel te worden verplaatst. Daarom suggereerde men om alleen de marmeren platen met inscripties, die de vier zijden bedekken, te verplaatsen en e.e.a. in Banda Aceh weer tot een geheel te maken. Direct daarna meldde Kolonel Linzel, dat “Jakarta voornemens was om het monument en/of de marmeren platen onder te brengen in een op Tanah Abang te openen museum. Echter, ook van de zijde van Banda Aceh en de Gouverneur (onderstreept) die onlangs nog op de Ambassade kwam, wordt alles in het werk gesteld om de platen naar Peutjut te krijgen.” Aldus gebeurde.

Op 10 mei 1978 arriveerde de Indonesische Legercommandant, Luitenant-Generaal Andi Yusuf, voor een inspectiebezoek en een bespreking van de totale ceremonie van de 19e mei a.s. Daarna werd het draaiboek voor de ceremonie opgesteld door de heren Teuku Abdul Jalil, Aboe Bakar en Brendgen.

Op vrijdag 19 mei 1978 waren de inwoners van de Atjehse hoofdstad getuige van een opmerkelijke en historische gebeurtenis: De Gouverneur van de Bijzondere Provincie Atjeh, Dhr. Drs. A. Muzakkir Walad, hield een uitvoerige historische speech, waarbij hij begon met voor alle aanwezigen de voorgeschiedenis samen te vatten.

Enkele punten uit zijn verdere toespraak:

“Door deze herbegrafenis worden wij weer herinnerd aan de geschiedenis van het volk in dit gebied, hetwelk verbeten en vastbesloten zijn geboortegrond verdedigde. ...Atjeh werd aangevallen (1873) op een moment, dat het geen sterk leger meer had. Helaas gold het gezegde: Geumaleë keu peukayan, geutakot keu angkatan, d.w.z. ‘beschaamd voor zijn kleding, bang voor zijn leger’. ...Daarnaast was ook slapte in het Atjehse bestuur de reden, dat de sterkte ter zee zeer veel te wensen overliet....”

Vervolgens refereert de Gouverneur aan de afspraken tussen de Indonesische en de Nederlandse delegaties tijdens de Ronde Tafel Conferentie (RTC), vastgelegd in de nota van 2 november 1949, Nr 844 en 10/E.L. en vervolgt: “Ofschoon de RTC-overeenkomst eenzijdig door Indonesië is verbroken, zijn onze betrekkingen tot nu toe merkbaar steeds geestelijk gebaseerd op hetgeen is vastgesteld in deze RTC”. “Het Provinciaal Bestuur acht het zeer belangrijk, dat dit historische kerkhof in de huidige toestand wordt gehandhaafd. In dit verband genomen is juist, hetgeen President Abraham Lincoln destijds verklaarde: “We cannot escape history” of wat de Amerikaanse historicus Allen

Nevis zegt: “History is actually a bridge connecting the past with the present and pointing the road to the future”. Hij besluit zijn toespraak, met de mededeling dat er binnenkort ook in Nederland iets zal gebeuren m.b.t. Atjeh, waarbij ook de Stichting Peutjut Fonds nauw zal zijn betrokken. De talrijk aanwezige pers bracht uitvoerig verslag uit van de woorden van de Gouverneur en de aansluitende plechtigheid.

Daarna droeg Kolonel b.d. Brendgen – gekleed in KNIL-uniform, dat op verzoek van de Atjehse autoriteiten ter plaatse was vervaardigd – en geflankeerd door twee in Atjehs kostuum gestoken panglima’s (krijgsaanvoerders) langzaam en onder tromgeroffel het kistje, met daarop de Nederlandse vlag, naar het nieuwe graf. Bij de groeve stond een Atjehse erewacht in adatkleding (traditioneel uniform), bewapend met de wapens van weleer: pëndêng (soort klewang) en reuntjong (Atjehse dolk). Onder de tonen van de Last Post, geblazen door een soldaat van de T.N.I., daalde het kistje in de groeve.

Iets verderop stond de rij civiele en militaire autoriteiten, waaronder de Chef-Staf Kodam I Iskandarmuda, Kolonel Drs. Muhammad. Syah Asyik, Hoofd Volksvertegenwoordiging, Kolonel Mohd. Amins en onze Militaire Attaché, Kolonel J.Linzel. 1) Laatstgenoemde zei in zijn toespraak, dat hij zeer vereerd was met de eer die hem te beurt was gevallen de Ambassadeur en het Nederlandse volk te mogen vertegenwoordigen op deze historische dag. Hij zei

ook: “Voor deze vrijheid gaven duizenden Atjehers hun leven. Het is jammer, dat van deze duizenden vrijheidsstrijders geen erevelden bestaan, maar duizenden van hun tegenstanders hebben voor altijd een laatste rustplaats gevonden op dit Peutjut... en hij besloot: De herbegrafenis op deze dag is een levend bewijs van de hoogstaande geest van het Indonesische volk in het algemeen en die van het Atjehse volk in het bijzonder. Moge Peutjut daarom steeds een brug van vriendschap vormen tussen onze beide volken”.

Kolonel Brendgen sloot af met een toespraak in het Atjehs, waarin hij ook vooruitliep op een a.s. plechtigheid in Nederland. Straks zal men met recht kunnen zeggen: *“sinoë bateë, sidéh bateë. (Hier marmen, daar marmen).* Wie nu door de Erepoort de militaire erebegraafplaats betreedt, staat direct oog in oog met de copie van het monument dat eens op Tanah Abang stond. De generaal was, na een afwezigheid van 105 jaar, definitief thuis en rust nu temidden van zijn soldaten, die hij in 1873 in de dood was voorgegaan.

Doorkijk vanaf de Erepoort op het graf van Kohler

Graf van Luitenant-kolonel J.J. Roeps

Luitenant-kolonel J.J. Roeps (MWO-3; Ridder i/d Orde v.d. Nederlandse Leeuw)

Roeps (geboren in 1805 in 's-Gravenhage) werd op 12 augustus 1823 benoemd tot 2e luitenant en nam vervolgens deel aan de veldtocht naar Celebes (1824/25) gevolgd door de Java-Oorlog (1825/30). Hij werd daarbij meerdere malen eervol vermeld en onderscheiden met de Militaire Willems-Orde 4e klas. Tijdens de Java-Oorlog deden de leider van de opstand Prins Dipanegara (Dipo Negoro) en zijn bevelhebbers meerdere malen met succes een beroep op hem. Hij werd al snel tolk-vertaler t.b.v. Dipanegara bij de gesprekken met Generaal H.M. de Kock m.b.t. zijn overgave c.q. onderwerping. Het Javaans had Roeps, als kind, vanaf 1816 geleerd van zijn *Njai*. Dipanegara had met hem diverse vertrouwelijke gesprekken. Zo zou eerstgenoemde bereid zijn geweest de strijd te staken, mits hij – onder geleide van escorte-officier Roeps in 1827 – een *haj* zou mogen maken naar Mekka. Voor de Indische Regering volbracht Roeps – met gevaar voor eigen leven – twee zeer gevaarlijke opdrachten. Roeps was, op 28 maart 1830, aanwezig bij de arrestatie van Dipanegara en hij begeleidde hem op het eerste deel van diens reis in ballingschap. Volgens deskundigen mocht hij Dipanegara niet begeleiden naar zijn verbanningsoord bij Menado, omdat dat sterk zou afwijken van hetgeen was beloofd. Roeps bezorgde als laatste activiteit brieven bij Dipanegara's moeder en zijn oudste zoon en bezorgde hun een aantal persoonlijke zaken, waarbij *pusaka* krisen. Daarna werd Roeps met verlof naar Nederland

gezonden (1830). Als jong kapitein werd hij, op basis van bovengenoemd optreden, in 1831 benoemd tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw. De bekende Javaanse edelman en schilder Raden Saleh (1813-1880) vervaardigde later een schilderij, voorstellende de arrestatie van Dipanegara. Roeps komt ook daarop prominent voor. Salehs voorstelling wijkt in sterke mate af van die van de Nederlandse schilder J.W. Pieneman, die dezelfde scène vastlegde.²⁾

Met verlof in Nederland zijnde (1831) voegde hij zich bij de troepen in Zeeuws-Vlaanderen, die op dat moment in actie waren tegen de Belgen. Roeps werd benoemd tot Ridder MWO 3e klasse en ontving het Metalen Kruis. In 1836 keerde hij op Java terug. Daar werd hij examinerend in de Javaanse talen en o.a. toegevoegd aan Prins Hendrik, bijgenaamd 'de Zeevaarder' tijdens diens bezoek aan de Vorstenlanden. Ook werd hij bij keuze bevorderd tot majoor.

In 1840 werd hij met een te zwakke troepenmacht gezonden naar Barus (ook geschreven Baroes) in het gebied van Tapanoeli op de Westkust van Sumatra, kort bij de grens met Atjeh. In vroegere tijden was Barus bekend vanwege zijn kampferproductie. (*kapoer Baroes*). Arabische zeevaarders duiden het gebied toen aan met *Fansoer* (=Kamferland). De opdracht aan Roeps was de bevolking van Barus e.o. te hulp te komen in hun strijd tegen de Atjehers, die vanuit het grensgebied opereerden. Dit was dus het eerste gevechtscontact met de At-

jehers. Deze hadden o.m. een schans opgeworpen op gewerschotafstand van onze opstellingen. Op 23 maart 1840 werd de Atjehse schans aangevalen, waarbij Roeps het goede voorbeeld gaf en de leiding van de aanval op zich nam. De Atjehers verlieten daarop hun opstelling en kozen voor een gevecht in het open veld. Daarbij sneuvelde Roeps en met hem nog zes militairen; 10 anderen werden gewond, maar de schans werd geslecht. Boven zijn graf in Barus werd een monument opgericht. Zijn 100e sterfdag werd in 1940 uitgebreid herdacht, door de zorg van de Resident van Tapanoeli, Dr. V. Korn en Kolonel G.F.V. Gosenson (RMWO-4), Territoriaal Commandant Atjeh.

Van 1 januari 1949 tot 8 november 1949 was het Nederlandse Bataljon 4 – 2 R.I. gelegerd in Barus. Tijdens gevechtshandelingen in die omgeving kwamen drie militairen daarvan om (H.J.H. Thomas., J.H. van Poortvliet en J. v.d. Hoeven). Zij werden aanvankelijk naast het grafmonument van Roeps begraven. Later werden hun lichamen opgegraven en naar de Erebegraafplaats Leuwigajah op Java overgebracht. De bataljonscommandant, Luitenant-kolonel H. Kroes bracht, staande voor het grafmonument van Roeps, een laatste groet aan de gevallen. Het bataljon verloor in totaal 38 militairen bij gevechtshandelingen tijdens zijn verblijf in Nederlands-Indië.

Familieleden van Roeps, daarin voorgedaan door Dhr. Ir. Ch.C. van der Vlis, Reserve Majoor der Genie b.d., verzochten de Stichting Peutjut Fonds

de stoffelijke resten te mogen overbrengen naar Peutjut. De Indonesische Regering moest daarvoor toestemming verlenen, omdat de graflocatie zich buiten Atjeh bevond, hetgeen gebeurde. De totale kosten van overbrenging, herbegravenis en het nieuwe grafmonument (ruim f 3.000,-) werden door de familie vergoed.

Bij de plechtige herbegravenis, op 10 maart 1979, droeg kolonel b.d. Brendgen het kistje met het stoffelijk overschot, daarbij geëscorteerd door de Javaanse oud-Marechaussee Pawirodimedjo, van het Marechaussee Bivak Tangsé. Ook nu was een aantal autoriteiten daarbij aanwezig, in dit geval geleid door de Burgemeester van Banda Aceh, Dhr. Drs. Jakfar Ahmad. Deze hield ook een toespraak en legde later een krans. De hierboven genoemde Majoor van der Vlis was kort daarvoor overleden. Dhr. Aboe Bakar legde de krans namens hem.

Kolonel b.d. K.N.I.L. Brendgen en oud-Javaans Marechaussee Pawirodimedjo (Tangsé) brengen het stoffelijk overschot van Overste J.J. Roeps R.M.W.O-3 naar de laatste rustplaats, 10 maart 1979

Graf van Europees Fourier J.H. Grotjahn

J. Linzel als Luitenant-kolonel

Europees Fourier J.H. Grotjahn

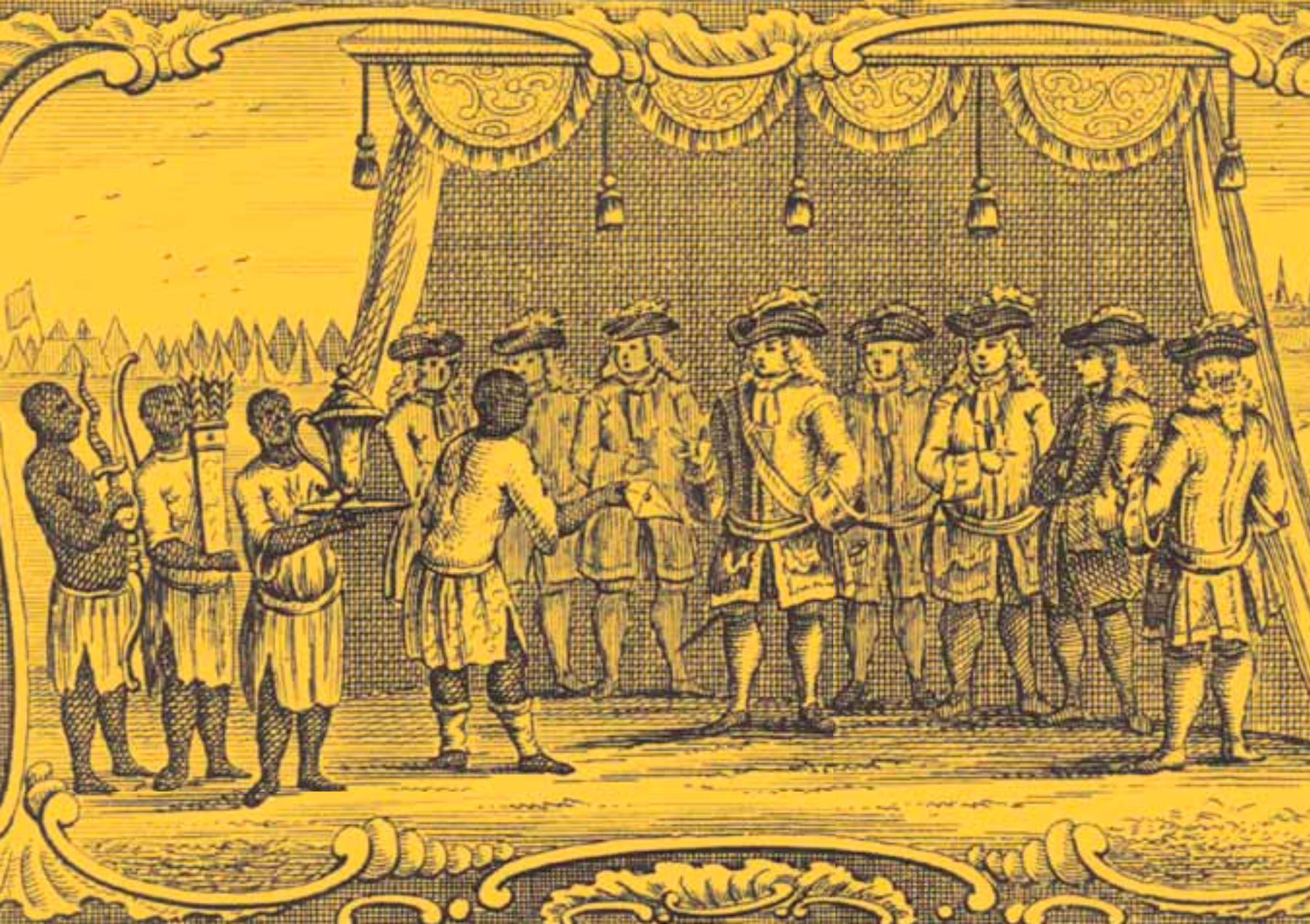
Op 9 mei 1980 vond – op verzoek van zijn nabestaanden te Amsterdam – de herbegrafenis plaats van Europees Fourier Johann Heinrich Grotjahn. Hij werd geboren op 24 maart 1888 te Watergraafsmeer en werd bij een vijandelijke aanslag te Bireuën gewond en overleed aan de gevolgen ervan op 30 juli 1913 in het ziekenhuis te Lhò Seumawé (Oostkust). De Gouverneur machtigde de Kolonel Brendgen om een schriftelijke opdracht te geven aan Dhr. Weenas, opzichter van Peutjut, om het stoffelijk overschot ter plaatse op te graven en te begeleiden naar Peutjut. De ceremonie had een bescheiden karakter. Naast Brendgen en Dhr. Aboe Bakar waren aanwezig Dhr. Drs. Soleiman Abbas, afgevaardigde van de burgemeester en Dominee Theofilus Natumnea. Ook nu was het kistje gedekt met de Nederlandse vlag. Dhr Aboe Bakar was een van de drie kransleggers. Alle drie hiervoor genoemde graven/monumenten zijn gespaard gebleven tijdens de tsunami van 26 december 2004.

¹⁾ Kolonel, later Brigade-generaal J. Linzel vervulde gedurende 16 jaar (1968 – 1984) de functie van Militair, later Defensie-Attaché op H.M. Ambassade te Jakarta. Hij werd geboren op 18 augustus 1918 te Zaandam. Hij was – militair gezien – een Commando in hart en ziel, met een respectabele staat van dienst. Deze begon tijdens de meidagen 1940 op de Grebbeberg, waar hij de rang van vaandrig had. Als Engelandvaarder trad hij toe tot het N° 2 Dutch Troop- 10 (Inter-Allied) Commando. Hij was actief tijdens de operatie Market – Garden in september 1944 bij Nijmegen en opnieuw tijdens de landingen op Walcheren op 1 november 1944. Van 1945 – 1949 verbleef hij in Nederlands-Indië en vervolgens bij het Nederlands Detachement Verenigde Naties in Korea. Op 12 februari 1951 overleefde hij, hoewel zeer zwaar gewond, de Chinees-Noord-Koreaanse aanval op de commandopost en stafcompagnie-NDVN te Hoengsong. Er vielen die avond/nacht 17 Nederlandse militairen en nog eens 37 anderen werden gewond. Onder de gesneuvelden was de Bataljonscommandant, Luitenant-kolonel M.P.A. Den Ouden en Kapitein Veldprediker Ds. H.J. Timens. Een zeer langdurige recuperatie was nodig om het Linzel mogelijk te maken weer te lopen. Linzel was van meet af aan steun en toeverlaat van Kolonel b.d. Brendgen, bij diens pogingen Peutjut te behouden voor de toekomst. Linzel was o.a. drager van de Bronzen Leeuw en Bronzen Kruis. Met hem verliest onze Stichting een zeer toegewijde vriend, steun en toeverlaat aan wie wij veel dank verschuldigd zijn. Moge hij rusten in vrede.

²⁾ Het werk en de verdiensten van Kapitein J.J. Roeps, tijdens de Java-Oorlog (1825 – 1830), zijn uitvoerig beschreven door Peter Carey in *The power of prophecy. Prince Dipanegara and the end of an old order in Java, 1785 – 1855*. 2e druk, KITLV Press, (Leiden) 2008.

Stuk Atjehs-Nederlandse geschiedenis door Peutjut Fonds aan de vergetelheid ontrukkt

De eerste contacten Nederland – Atjeh

In 1588 besloten de Staten-Generaal tot vestiging van de Republiek der Verenigde Nederlanden. Het zou nog tot 1648 duren, voordat onze onafhankelijkheid een feit was. Toch zou R. Fruin beweren “Die tien jaren, 1588 – 1598, zijn misschien de gewichtigste uit onze gehele geschiedenis”.¹⁾ Terwijl de oorlog tegen Spanje in volle gang was, zat men hier niet bij de pakken neer. Ook ter zee droeg ons land een steentje bij in de strijd tegen de Spaanse Armada (deze bestond uit 150 oorlogsschepen, met 20.000 man landingstroepen), die in de zomer van 1588 roemloos ten onder ging. Gaandeweg werd ons land door o.a. Engeland en Frankrijk behandeld als een onafhankelijke staat. Philips II zou kort daarna alle handel met de Noordelijke Nederlanden verbieden. Hier te lande werden de nodige plannen gemaakt; cartografen maakten de beste zeekaarten die er te krijgen waren en ontdekkingsreizen naar wat men toen noemde ‘Oost of Portugaels Indien’ werden gepland. Het was namelijk duidelijk geworden, dat men via de Noordelijke IJszee niet verder kwam. Drie reizen met Willem Barentsz van der Schelling en twee o.l.v. Henry Hudson hadden dat duidelijk aangetoond. Dan maar via vijandelijk gebied! Het motto werd: ‘Houden jullie de vijand bezig, dan gaan wij op ontdekkingsreis’.

Op 2 april 1595 vertrokken vier schepen o.l.v. de Goudse gebroeders Frederik en Cornelis de Houtman. Zij zeilden via de Azoren, Kaap de Goede Hoop en Madagascar. Op 23 juni 1596 kwamen zij aan in de baai van Bantam op West-Java en op 14 augustus 1597 was men (d.w.z. 89 van de 249) weer terug in het vaderland.

Ondanks het feit, dat de resultaten van die reis gering waren te noemen, rustte de Veerse Compagnie twee schepen uit, de *Leeuw* en de *Leeuwin*, waarmee de gebroeders de Houtman op 21 juni 1599 voor de kust van Atjeh aankwamen. De eerste ontmoetingen verliepen niet zonder problemen. Cornelis de Houtman werd door een Atjeher met de rentjong (Atjehse dolk) gedood en met hem werden nog 28 man gedood bij een Atjehse poging het schip over te nemen. Frederik – die aan land was gegaan – werd daar gevangen gezet. Hij benutte zijn gevangenschap om een uitgebreid dagboek te schrijven²⁾, een sterrenkaart te maken van het (ons totaal onbekende) Zuidelijk Halfrond en een woordenlijst Atjehs – Nederlands t.b.v. de handel. Hij kwam eerst vrij in augustus 1601, toen een Middelburgs eskader, met daarbij de *Zeelandia* en de *Langhe Barcke*, voor de kust verscheen. De contacten waren nu veel hartelijker. Men kreeg toestemming een factorij te stichten. Belangrijkste feit onzerzijds vormt het

Links
18^e eeuwse ets van de ontvangst
door Prins Maurits van de Atjehse
gezanten bij Grave in 1602

Het monument, dat in 1880, te Gouda werd onthuld ter ere van de gebroeders Cornelis en Frederik de Houtman. Onder de krans de tekst waarin zij worden aangewezen als de grondleggers van het verbond van Nederland met Insulinde. Nog zichtbaar drie van de voorste delen van de schepen uit 1595.

overhandigen van een brief van Prins Maurits (in het Spaans), gedateerd op 11 december 1600, gericht aan de Sultan van Atjeh³⁾, tezamen met enkele kostbare geschenken. De Sultan is onder de indruk hetgeen de tolk hem vertelt over Prins Maurits en zijn bedoelingen. De Sultan besluit daarop een gezantschap aan te wijzen, dat mee terug zal varen naar ons land. Intussen zijn de ruimen gevuld met zogezegd ‘peperdure’ peper en andere zeer kostbare zaken. Totale waarde ca 1½ miljoen gulden. Na terugkeer van zijn gezantschap zal hij een besluit nemen m.b.t. de toekomstige verhoudingen. Hoofd van de delegatie is Dhr. Abdoel Hamid, op dat moment reeds 71 jaar oud, de edelman Mir Hassan en voorts Admiraal Sri Mohammed en de tolk Leonard Werner (Luxemburger). Het gezelschap telde een aantal kooplieden en bedienden. Op 20 juli 1602 liepen de schepen de haven van Middelburg binnen. Onderweg, bij Sint Helena, had men nog een vuurgevecht gehad met het Portugese galjoen *San Yago*, dat werd buitgemaakt, tezamen met een rijke lading aan sieraden. Deze buit wordt na aankomst verdeeld. De Middelburgse armen kregen f 10.000,-.

Echter, de vermoeienissen van de reis, de leeftijd, de vele ontvangsten ter stede etc zijn waarschijnlijk teveel voor Dhr Abdoel Hamid. Hij overlijdt op 9 augustus 1602 en zijn lichaam wordt, de volgende dag, met zeer veel ceremonieel begraven in de Sint Pieters of Oude Kerk. Hamids rentjong wordt meegevoerd in de stoet, gelegen op een zwart kleed. Vervolgens wordt hij ‘op indiaanse wijze’ liggend op

zijn rechterzijde begraven (in een christelijke kerk). De Zeeuwse bewindvoerders van de Verenigde Oostindische Compagnie (opgericht op 16 maart 1602) laten vervolgens een hardstenen zerk plaatsen boven het graf. Op de zerk stond in het Latijn:

Hier ligt begraven, Abdoel Hamid, Hoofd van het gezantschap des Sultans Alaoedin Rajat Shah Lillahi Fhe l'Alam, afgevaardigd naar den alldoorluchtigsten Prins Maurits, met twee Zeeuwse schepen, die buitgemaakt hebben een Portugeesch galjoen. Hij werd oud 71 jaar en overleed in 1602. De bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie hebben dit gedenkteken doen plaatsen.

Na de begrafenis begaven de twee overgebleven leden van het gezantschap en de overigen zich naar Grave, waar Prins Maurits zijn legerkamp had opgeslagen i.v.m. het beleg van Grave. Maurits had zijn eigen reiskoets tijdelijk afgestaan om de gezanten op te halen en hij had Prins Frederik Hendrik verzocht de hoge gasten te begeleiden. De Prins zelf wachtte het gezelschap op, staande voor zijn tent, in volle wapenrusting, en omringd door zijn officieren en edelen. Na een uitgebreide begroeting ontving Maurits zijn brief retour, nu voorzien van het zegel van de Sultan, als bewijs van vriendschap en waardering en nog twee andere brieven. Daarna werden de geschenken van de Sultan overhandigd, bestaande uit: een rentjong, bewerkt met goud en koper en afgezet met robijnen, een gouden beker en een schaal in een kamferhouten bol en tenslotte een rode papegaai. Later heeft men hier van deze ontvangstscène een

tweetal etsen gemaakt. De voorstelling daarop doet in geen enkel opzicht recht aan de Atjehse gezanten. Op de eerste zien we alleen de nieuwe leider Admiraal Sri Mohammed die een zeer diepe buiging maakt voor de in harnas gestoken Prins Maurits, terwijl de andere Atjehers links bijna buiten beeld staan.

De tweede laat Prins Maurits zien in een prachtig gewaad, staande voor zijn tent. Links is de legerplaats te zien en rechts de belegerde stad Grave. Er staan vier personen met een brief resp. geschenken. In werkelijkheid waren ze gekleed in prachtige gewaden. Zij liepen zeker ook niet blootsvoets. Prins Maurits was zeer vereerd met het bezoek en deed er alles aan het hen naar de zin te maken. Het Atjehse gezelschap keerde, na hier 15 maanden te zijn geweest, met de *Delft* naar huis terug. Dertien koopvaardischepen gingen mee. Bij aankomst vernam men, dat de Sultan intussen was overleden. Met zijn opvolger konden enkele contracten worden afgesloten.

In 1880 werd in Gouda het monument onthuld ter ere van de Gebroeders de Houtman. Het toont de vier schepen die de eerste tocht in 1595 meemaakten: (de *Hollandia*, *Mauritius*, *Amstelredam* en het *Duyfken*).⁴⁾ Op het gedenkteken staat de tekst: ‘Aan de gebroeders Cornelis en Frederik de Houtman, inboorlingen en burgers van Gouda, als grondleggers van het verbond Nederland met Insulinde. Een dankbaar nageslacht.’⁵⁾

Autoriteiten bij de onthulling van de marmeren gedenkplaat ter nagedachtenis aan Aboel Hamid, Hoofd van het Atjehse Gezantschap, die in 1602 overleed tijdens het bezoek aan de Nederlanden, door Z.H.K. Prins Bernard te Middelburg op 24 oktober 1978. Van links naar rechts: De waarnemend Ambassadeur van Indonesië de Heer Dharmapoetra, Z.K.H. Prins Bernard, Luit.-Gen. b.d. F. van der Veen, voorzitter Stichting Peutjut Fonds, de afgevaardigde van Atjeh, de Heer Aboe Bakar, de Commisaris de Koningin van de provincie Zeeland Dr. C. Boertien en de Burgemeester van Middelburg, de Heer Drs. P.A. Wolters

Alsnog een gedenksteen ter nagedachtenis van Abdoel Hamid

Mede n.a.v. de allerwegen ondervonden medewerking van de Atjehse autoriteiten, in het bijzonder m.b.t. het zeer adequaat reageren op het verzoek van Brendgen om Peutjut te redden en t.a.v. de herbegravenis van Generaal Köhler, besloot het Bestuur van de Stichting Peutjut Fonds in Middelburg een gedenksteen te doen plaatsen ter nagedachtenis aan wijlen Abdoel Hamid. Echter de St. Pieters-of Oude Kerk bestond niet meer. Die was in 1834 gesloopt, waarbij het graf verloren was gegaan. Alleen het praalgraf van de Gebroeders Johan en Cornelis Evertsen, Luitenant-admiraals van Zeeland, was gered en overgebracht naar de Tussenkerk of Wandelkerk in Middelburg. Deze kerk wordt jaarlijks door veel toeristen bezocht. Het Moderamen van de Hervormde Gemeente stemde in met het verzoek om daar een plaquette te plaatsen. Z.K.H. Prins Bernhard was bereid de feitelijke onthulling te verrichten. Dat gebeurde op 24 oktober 1978. Als bijzondere gasten waren daarbij o.a. aanwezig: de waarnemend Ambassadeur van de Republiek Indonesia Dhr Drs. Garnawan Dharmaputra, Dhr Aboe Bakar, als afgezant van de Gouverneur van Atjeh, Teuku Abdul Jalil namens het P.D.I.A., de Commissaris van de Koningin in Zeeland, Dhr Dr. C. Boertien, de Burgemeester van Middelburg Dhr Drs. P.A. Wolters, vele civiele en militaire gasten en het Bestuur van onze Stichting. Zowel de Voorzitter, Luitenant-generaal b.d. F. van der Veen als Dhr Dr. A.J. Piekaar stonden in hun toespraak stil bij

de aanleiding van e.e.a. Na afloop vond er een uitgebreide receptie plaats in het Abdij-complex. Het tegengebaar van ons land was een feit. Het Bestuur was daarnaast erg verheugd, omdat de totale kosten (o.a. de aankoop van zwart marmer in Italië) van bijna f 8.000,- niet geheel voor onze rekening kwamen. Het Ministerie van CRM verleende een subsidie van f 5.074,10.

¹⁾ Fruin, R., De Tachtigjarige Oorlog. Tien jaren uit den Tachtigjarigen Oorlog, 9e druk, Den Haag, (1941).

²⁾ F. Houtman de., Cort Verhael van 't gene wedervaren is Frederick de Houtman tot Atchein in 't Eylandt Sumatra in den tijd van zes ende twintich maenden, die hij aldaer gevanghen is gheweest. Het handschrift is waarschijnlijk opgedragen geweest aan Prins Maurits. Het kwam later in het bezit van Prins Frederik Hendrik. Het bleef tot 1749 in het bezit van de Oranjes. Het werd in 1879 geveild uit de nalatenschap van Prins Hendrik (broer van Koning Willem III). Dankzij een schenking werd het dagboek aangekocht door de Librijemeester van de Goudse Librije.

³⁾ In Atjeh kwam ik op enkele plaatsen (o.a. in het Atjeh Museum en in het P.D.I.A.) de op groot formaat uitvergrote brief van Prins Maurits tegen. Enkele Atjehers waren zelfs van mening, dat de briefwisseling en de uitwisseling van gezanten mag worden beschouwd als de eerste officiële erkenning van onze Republiek door een vreemde mogendheid. Atjeh was in die tijd een in alle opzichten zelfstandig en machtig Sultanaat.

⁴⁾ Het *Duyfken*, met een bemanning van slechts 20 man, was in staat snel te zeilen (onderhield daarom o.a. het berichtenverkeer tussen de schepen), ondiepe wateren te verkennen etc. In 1606 vertrok het van Banda met de opdracht naar goud te zoeken. Tijdens die tocht ontdekten zij de Noordkust van wat nu Australië is. Die gebeurtenis wordt in Australië beschouwd als 'the beginning of Australia's recorded history'. Op 24 januari 1999 werd te Freemantle een replica te water gelaten. Het scheepje zou later ook ons land aandoen.

⁵⁾ De vier houten boegbeelden werden, in oktober 2011, met geweld ontvreemd.

Het Centrum voor Documentatie en Informatie – Atjeh (Pusat Dokumentasi dan Informasi – Aceh).

Algemeen

De Stichting Peutjut Fonds streeft, zoals eerder opgemerkt, twee doelstellingen na. De tweede daarvan is gericht op: de bevordering van de studie van de historie, de talen en de cultuur van Atjeh en de verspreiding van de kennis over deze onderwerpen. In de uitwerking wordt gesteld, dat daarbij drie werkterreinen centraal staan, te weten het onderhouden van nauwe contacten met Atjehse organisaties op dat gebied, het bevorderen van vertalingen uit het Nederlands in het Atjehs (c.q. Bahasa Indonesia) van publicaties en geschriften, die voor Atjeh van belang zijn/kunnen zijn en de instellingen in Atjeh steunen, die zich daarmee bezighouden.

Kolonel Brendgen heeft van meet af aan contact gezocht met het P.D.I.A. Daar trof hij twee personen aan, die qua denken en doen v.w.b. de toekomst op één lijn zaten. Zij hebben vanaf het begin Brendgen geholpen de nodige contacten te leggen met diverse autoriteiten in Atjeh. Veel deuren werden daarbij, dankzij hun optreden, ontsloten. Anderzijds hadden zij veel achting voor Brendgens pogingen Peutjut te behouden voor de toekomst en zij onderkenden daarbij ook duidelijk het belang voor Atjeh. Tenslotte kon Brendgen ervan verzekerd zijn, dat

de bestuurders van het P.D.I.A. onze belangen vol overgave en toewijding zouden behartigen, zodra hij weer was vertrokken. Binnen het P.D.I.A. hebben deze personen – in de tijd gezien – diverse functies vervuld. Deze twee personen waren: Dhr Aboe Bakar Basjamfar en Dhr Drs. Tuanku Abdul Jalil. De Stichting is aan hun extra veel dank verschuldigd. Zij verdienen, op grond van hun inspanningen t.b.v. onze Stichting en voor het realiseren van haar doelstellingen, met name in de beginfase, een afzonderlijke bespreking.

Dhr Aboe Bakar Basjamfar vervulde reeds bij de eerste contacten de functie van Directeur-P.D.I.A. Tijdens een studie in ons land had hij de Nederlandse taal goed leren spreken en schrijven. Dat zou er o.a. toe leiden, dat een aantal – voor Atjehers belangrijke – boeken door hem werd vertaald, zoals: Het boek *Atjeh* door H.C. Zentgraaff; Kon. Drukkerij De Unie, Batavia, z.j., *Aceh*. Het boek van P (Paul) van 't Veer *De Atjèh-Oorlog*. (1969). *Perang Belanda di Atjeh*. Het boek van ons bestuurslid Dr. A.J. Piekaar *Atjeh en de oorlog met Japan* (Bandung, (1949); *Aceh dan Peperangan dengan Jepang*.

Luitenant-generaal F. van der Veen, voorzitter van de Stichting Peutjut Fonds en naast hem de Heer Aboe Bakar Basjamfar als afgevaardigde van Atjeh in traditioneel Atjehs tenue.

Kranslegging door Dhr Aboe Bakar tijdens de herbegravenis van de KNIL-Fourier J.H. Grotjahn op Erebegraafplaats Peutjut op 9 mei 1980. De Fourier J. H. Grotjahn sneuvelde op 30 juli 1913.

De verhandeling over: *De inrichting van het Atjehsche Staatsbestuur onder het Sultanaat; Susunan pemerrintahan Aceh semasa kesultanan*, e.v.a..

Zentgraaff was de eerste schrijver, die Atjeh en de Atjeh-Oorlog – als oud-Marechaussee – uit persoonlijke ervaring kende en die zich in lovende en waarderende bewoordingen uitliet over de strijdlust van de Atjehers. Citaat: “*De waarheid is: dat de Atjehers, mannen en vrouwen, in het algemeen schitterend hebben gevochten voor wat zij zagen als hun nationaal of religieus ideaal. Er is onder die strijders een zeer groot aantal mannen en vrouwen die de trots van elk volk zouden uitmaken; zij doen niet onder voor de schitterendste van onze oorlogsfiguren*”.

Dit citaat zou – in vertaling – diverse malen worden geciteerd. Later zouden soortgelijke woorden worden geschreven door Kolonel titulair b.d.-KNIL A. Doup in zijn Gedenkboek van het Korps Marechaussee van Atjeh en Onderhoorigheden (1890 – 1940), blz 248/252 en Paul van ‘t Veer in bovengenoemd boek.

Dhr Aboe Bakar was op 24 oktober 1978 als afgevaardigde van de Gouverneur van Atjeh aanwezig bij de onthulling in Middelburg van de plaquette ter nagedachtenis van Dhr Abdoel Hamid (1602). Hij was daarbij gekleed in een traditioneel Atjehs tenue. Tot aan zijn overlijden, in 1986, bleef hij voor onze Stichting een vraagbaak, belangenbehartiger en een trouwe vriend. Moge hij rusten in vrede.

Links van het Kohlermonument de oud-Sultansteltg Tuanka Abdul Jalil.

Dhr Tuanka Abdul Jalil was een telg uit een oud sultansgeslacht. Hij vervulde zowel de functie van Secretaris-P.D.I.A. als die van adviseur van opeenvolgende gouverneurs, met name m.b.t. Nederlandse aangelegenheden.. Hij gold als een oprechte vriend en raadgever van het bestuur en hij bleef dat gedurende meer dan 25 jaar. Hij begeleidde Brendgen bij diens bezoeken aan Atjeh. Samen bezochten zij o.a. de vroegere militaire begraafplaatsen van het K.N.I.L., verspreid over geheel Atjeh. Onderweg werden daarvoor de nodige deuren geopend. Zeer opmerkelijk daarbij was het bezoek, in 1974, aan een vroegere vriend en latere vijand (1942) na-

bij Tjalang (Westkust van Atjeh) Teuku Radji Sabi. Die was op dat moment al 92 jaar. Hij liet, aan de vooravond van de Japanse landingen, zijn loyaliteit varen. In de nacht van 9 op 10 maart, dus zeer kort vóór de Japanse landingen, zou hij als leider van ca 400 man, een aanval laten uitvoeren op het KNIL-kampement Tjalang. Hij kreeg daarvoor de eretitel “Dapperste man van de Westkust”. Brendgen vroeg hem op de man af, waarom hij de aanval op Tjalang had uitgevoerd? De Teuku: “Vroeger hebben wij geleerd, dat wij altijd de waarheid moeten spreken. Ik moest het doen onder druk van mijn volk en ook voor de Japanners”. Hij verwees daarbij naar twee andere hoofden aan de Westkust, te Seunagan en Meulaboh, die kort daarna door de Japanners werden vermoord vanwege hun vroegere samenwerking met de Nederlanders. Brendgen filosoferend: “Deze man moet in die periode onder zeer grote druk hebben geleefd en tenslotte onder zeer veel twijfels bezweken zijn”. Voor het vertrek toonde de Teuku zijn verwondingen, die hij bij volgende gevechten had opgelopen. Afsluitend vroeg Brendgen of hij nu nog een of ander pensioen genoot. Hij antwoordde: “500 rupiah per maand (in 1974 gelijk aan f 3,50). Vroeger – onder de Nederlanders – kreeg ik f 65,- per maand”. Brendgen had – als bataljonscommandant – de eer om in 1947 te Djember (Java) het Bronzen Kruis uit te reiken aan Sergeant-majoor Huisman, wegens ‘moedig gedrag in Tjalang in 1942’.

Luitenant-kolonel Brendgen reikt het Bronzen Kruis uit aan Sergeant-majoor Huisman wegens diens moedig en beleidvol gedrag gedurende die bewuste nacht in 1942

Teuku Radja Sabi, landschapshoofd van Lageuën, bijgenaamd ‘dapperste man van de Westkust van Atjeh’, die de aanval leidde op het bivak Tjalang in de nacht van 9/10 maart 1942. Brendgen zocht hem op in 1974.

Drs. Tuanku Abdul Jalil

*“A man of words and not of deeds
is like a garden full of weeds”.*

Stephen Jay Gould.

Tuanku Abdul Jalil heeft ermede voor gezorgd, dat de nagedachtenis aan Kolonel Brendgen in Atjeh aan de vergetelheid werd ontrukkt. Brendgen overleed op 20 januari 1985 te Haarlem. De Tuanku was een warm voorstander van een zichtbaar teken op Peutjut. Daarom kreeg het voorstel van het Bestuur een gedenksteen aan te brengen zijn volle bijval, daarin gesteund door een groot aantal vrienden die Brendgen persoonlijk hadden gekend of meegemaakt. Het werd uiteindelijk een plaats op de Erepoort. Aanvankelijk zou de onthulling van de gedenksteen plaatsvinden door Hr.Ms. Ambassadeur in Jakarta. Uiteindelijk werd het de Waarnemend Gouverneur van de Bijzondere Provincie Atjeh, de Kolonel T.N.I. T. Djohan, die de onthulling op 11 augustus 1988 verrichtte. De protocolaire aspecten waren, zoals ook bij andere gelegenheden, in vertrouwde handen van de Tuanku. Hij toonde zich zeer verheugd met het eerbetoon aan een oude vriend. Hij had ook nog voor een verrassing gezorgd. Hij had onder de gedenksteen de oorkonde met foto's laten ophangen van de onthulling van de gedenksteen in Middelburg, indachtig het eerdere gezegde: *sinoë bateë, sidéh bateë: hier marmer, daar marmer*. De gedenksteen was vervaardigd uit Atjehs marmer, om zo de bijzondere band tussen Brendgen en land en volk van Atjeh te benadrukken. Namens het Bestuur was de Secretaris, de Kolonel b.d.

H.W. Neidig bij deze plechtigheid aanwezig. Uitgebreid vertolkte hij daarbij de dank van het Bestuur. Brendgen kreeg de eretitel Vriend van Atjeh (*Sahabat Aceh*), terwijl zijn inspanningen m.b.t. de renovatie van Peutjut gedurende de jaren 1970 – 1982 niet onvermeld bleven. Hij kan ook worden beschouwd als de grondlegger van de culturele banden tussen Nederland en Atjeh. Beide zaken stralen mede af op de gehele Stichting Peutjut Fonds en allen die als donateur of begunstiger het Bestuur hebben gesteund de immense en unieke taak met succes te volbrengen. Het Bestuur is u allen daarvoor blijvend veel dank verschuldigd. De Secretaris had tijdens dit bezoek nog een tweede taak: het overdragen van de verantwoordelijkheid voor het uitvoeren van de onderhoudswerkzaamheden op Peutjut aan de gemeente Banda

Eerbetoon aan J.H.J. Brendgen.

Aceh. De contractduur liep van 1 sept 1988 tot 31 dec 1993. Voorafgaand daaraan had het Bestuur adviezen ontvangen m.b.t. het verbeteren van de onderhoudstoestand door Dhrn W.K.F. Bisschoff van Heemskerck (President v.d. Nederlandse Oorlogsgravenstichting) en J.J.A. de Haan, Directeur van genoemde stichting. Zij werden tijdens hun bezoek vergezeld door de Kolonel der Intendance M.F.E. Heestermans, Defensie-attaché bij Hr.Ms. Ambassade te Jakarta. De overdracht betekende ook, dat de beheerder van Peutjut, oud-Kapitein T.N.I. b.d. M. Manullang en de arbeiders moesten worden ontslagen. Eerstgenoemde ontving een financiële tegemoetkoming overeenkomend met drie maanden salaris (totaal 270.000 Rupiah) Hij overleed kort daarna op 29 november 1988.

De Dienst voor het Toerisme maakte bekend, dat het – in verband met de in augustus geplande 3e Culturele Manifestatie – een extra gebaar wilde maken, dat o.a. zou bestaan uit het opnieuw laten herstellen en schilderen van 400 graven, het laten uitvoeren van enige wegverhardingen etc. Een gebaar dat op hoge prijs werd gesteld. Tenslotte had de Secretaris de gelegenheid kennis te maken met het nieuwe Hoofd P.D.I.A., Dhr Drs. Adnan Hanafiah en diens naaste medewerkers. Dhr Hanafiah had een korte aanvullende studie gevolgd in Leiden en was voor zijn functieaanvaarding hoogleraar aan de Universitas Syiah Kuala Darussalam Banda Aceh. Op dat moment vervulde Tuanku Abdul Jalil de functie van Secretaris en fungeerde Dhr Drs. T. Hamid als vertaler Nederlandse taal.

Samen bouwen aan een bibliotheek en museum

Zo'n bezoek werd al jarenlang benut voor het aanbieden van boeken, kaarten, foto's etc, die betrekking hadden op onze aanwezigheid en optreden in Atjeh in de periode 1873 – 1942. Jaarlijks werden – in de jaarverslagen – oproepen gedaan aan de donateurs en andere begunstigers deze zaken beschikbaar te stellen t.b.v. het P.D.I.A. en werd verantwoording afgelegd over de overgedragen zaken. Gaandeweg had het P.D.I.A. op die wijze een kostbare bibliotheek opgebouwd. Daarnaast beschikte men over een complete verzameling documenten, die afkomstig was van Nederlandse bestuurders uit bovengenoemde periode. Al met al zeer waardevol voor studenten en andere geïnteresseerden bij hun studie van de Atjeh-Nederlandse verhoudingen. Het P.D.I.A. kon hen daarbij helpen, omdat er steeds wel iemand was die onze taal machtig was. Een bijzonder woord van dank komt in dit verband toe aan het bestuurslid uit de beginperiode Dhr Drs. F.G.P. Jaquet, die destijds was verbonden aan het Koninklijk Instituut voor Taal, Land- en Volkenkunde (KITLV) te Leiden. Hij heeft voor menige aanvulling van de collectie gezorgd. Gedurende zeven jaren heeft hij de culturele aspecten met veel zorg behartigd en ervoor gezorgd, dat een constante stroom van historische boeken resp. documenten etc. richting P.D.I.A. ging. Daarbij was er regelmatig overleg met Dhr Tuanku Abdul Jalil. Begin 1990 dwongen gezondheidsproblemen Dhr Jaquet zijn functie ter beschikking te stellen. In 2002 zou het bestuur merken wat het zeggen wilde, dat het zijn diensten toen moest ontberen.

‘Onze illustere voorgangers’

Nadat Hr.Ms. Ambassadeur te Jakarta, eind tachtiger jaren, aan de Gouverneur van Atjeh een ingelijste collectie foto's van alle gouverneurs van het vroegere Gouvernement van Atjeh en Onderhoorigheden (1874– 1942; d.w.z. van Generaal J.L.J.H. Pel t/m Resident J. Pauw) had aangeboden, wilde het P.D.I.A. ook graag zo'n collectie voor het bescheiden eigen museum. Dat duurde wat langer, maar uiteindelijk lukte het ook.

Eerstgenoemde fotocollectie werd opgehangen in de oude ambtswoning van Generaal van Heutsz. Dat gebouw, met de daarbij behorende *pendopo* (ontvangst- en gastenverblijven), ziet er nog precies hetzelfde uit als in de tijd dat hij daar resideerde. Er is enkel één verschil: het Nederlandse staatswapen tegen de voorgevel is vervangen door het Indonesische met de *garuda*. Tijdens beleefdheidsbezoeken aan de Gouverneurs spraken deze – wijzend naar de foto's – van ‘onze illustere voorgangers’. Daarna heeft men zich beijverd de ‘Ahnengalerie’ te vervolgen met foto's van de eigen voorgangers. In 1992 kwam de toenmalige ambassadeur met het voorstel om ook een bronzen beeld aan te bieden voorstellend Generaal van Heutsz. Dat was eerder gezegd dan gedaan. Uiteindelijk viel de keuze op een bronzen basreliëf dat zich bevond in de Onderofficiersmess ‘De Oude Smidse’ van het 48e Pantserinfanteriebataljon van Heutsz in de Koning Willem I Kazerne te 's-Hertogenbosch. Het was als blijk van waardering daar geplaatst en in perma-

nent bruikleen afgestaan. Het was afkomstig van het Motorschip van Heutsz van de Koninklijke Java-China Pakketvaartmaatschappij. Het maken van een copie bleek een zeer kostbare aangelegenheid te zijn. Aangezien de ambassade wel de suggestie had gedaan en had verzuimd de nodige gelden te verschaffen, besloot kolonel P.P. Sonnenschein, oud-regimentscommandant, om via diverse Indische organisaties geld bijeen te brengen. Ook onze Stichting stelde geld beschikbaar. Nadat de vereiste toestemmingen binnen waren werd het nieuw basreliëf vervaardigd en aangeboden aan de ambassadeur in Jakarta. Het werd in Banda Aceh in grote dank aanvaard.

Het regimentsdiner 1979, van links naar rechts; regimentscommandant G.A. Geerts (auteur van dit boekje), midden Kolonel b.d. J.H.J. Brendgen, rechts Brigade-generaal J. van Leer, commandant Bronbeek.

De banden met het Regiment van Heutsz en de militaire autoriteiten in Atjeh dateren overigens al uit 1979. Tijdens het regimentsdiner 1979 vroeg Kolonel b.d. Brendgen om suggesties aan Brigade-generaal J. van der Leer (op dat moment Commandant-Bronbeek) en aan de auteur, die toen regimentscommandant was, t.b.v. zijn a.s. bezoek aan Atjeh. Op 12 maart 1979 overhandigde Brendgen aan de Commandant (*Panglima*) van het Regiment Iskander Muda, Brigade-generaal R.A. Saleh, een embleem van het regiment alsmede een kleurenfoto van de vaandelwacht van het regiment. Ook hier had Tuanku Abdul Jalil het voorbereidende werk gedaan. Generaal Saleh, die afkomstig was van West Java, sprak vloeiend Nederlands en stelde diverse vragen, met name over de bewapening van de vaandelwacht met klewang en karabijn. Op zijn beurt bedacht hij het regiment met zeer fraai embleem van zijn regiment: een olifantskop op een schild met de spreuk van Sultan Iskandar Muda (1607 – 1636): *Udep saree matee syahid*, d.w.z. ‘tezamen leven, sterven voor het geloof’ (de Islam). De volgende dag bracht de Ambassadeur, Z.E. Renardel de la Valette, een beleefdheidsbezoek aan de Panglima. Laatstgenoemde, op zijn beurt, deed de Ambassadeur uitgeleide bij zijn vertrek, tezamen met de Gouverneur en de Burgemeester. Het vermelden van dit bezoek etc heeft nog een andere reden. Uit Jakarta waren namelijk berichten overgewaaid, die inhielden dat het Stichtingsbestuur – zo nodig – zou moeten besluiten om de afmetingen van de erebegraafplaats te verkleinen en zich te concentreren op de Erepoort en het centrale deel.

Dit bijvoorbeeld ingeval de financiële middelen niet langer toereikend zouden zijn. De Ambassadeur had namelijk de laatste f 15.000,- subsidie meegenomen uit Jakarta. De Gouverneur, daarin gesteund door Tuanku Abdul Jalil, protesteerde heftig. (Statement van de Gouverneur: “*Meungnjoë ta peu-ubit Peucut, ta peu-ubit seujarah Aceh*” d.w.z. “Wanneer men Peutjut verkleint, bagatelliseert men de geschiedenis van Atjeh”.) De Ambassadeur beloofde daarop steun, alsmede voor de reeds op 30 januari 1974 vastgelegde uitspraak van Gouverneur Muzakkir Walad, dat van Atjehse zijde prijs werd gesteld op behoud en herstel van de gehele erebegraafplaats.

Tuanka Abdul Jalil overleed in 1998. Zijn laatste rustplaats was een eenvoudig graf op een stukje privé-domein, gelegen op zeer korte afstand van de Atjeh-Rivier. Bij het e.v. dienstbezoek aan Atjeh hebben de toenmalige voorzitter (Dhr H.W.Neidig) en de auteur, tezamen met enkele familieleden, een bezoek gebracht aan zijn graf. Het Bestuur verloor met hem een in veel opzichten onvervangbare vriend en adviseur. Moge hij rusten in vrede.

Graf van Tuanku Abdul Jalil op korte afstand van de Atjeh-rivier. Foto is van 12 juni 2005.

Hoogwater op Peutjut. In het midden van de foto de Erepoort.

Van domme pech naar totale ondergang

De hoofdstad Banda Aceh ligt als het ware in een kom. Zodra de Atjeh-Rivier er niet in slaagt het aangevoerde water snel af te voeren naar zee, dan komen grote gebieden onder water te staan, inbegrepen (grote delen van) van de hoofdstad en van de erebegraafplaats e.o. Daarnaast kampte deze laatste van meet af aan met problemen m.b.t. de regenwaterafvoer. Die werden nog vergroot na de bouw van het belendend R.K. scholencomplex, waar de waterafvoer slecht functioneerde. De rivier is inmiddels voor een zeer klein deel gekanaliseerd, terwijl een extra afvoerkanaal er mede voor moet zorgen, dat bandjirs hun water en/of modder sneller kunnen afvoeren.

Het P.D.I.A. ligt op circa 350 meter van Peutjut en bestaat uit gebouwen van slechts één verdieping. Bij de wateroverlast eind 1978, begin 1979 kon het P.D.I.A. de dans nog ontspringen en was de schade gering te noemen. Echter, als gevolg van zeer zware regenbuien in november 2000, die drie dagen aanhielden, kreeg de hoofdstad met zeer grote problemen te kampen.

Op Peutjut stond het water dagenlang twee meter hoog ! Langs de Jalan Teuku Umar (oostzijde) verdween de muur, door de druk van het water, over een lengte van maar liefst 96 meter. De schade bedroeg Rp 87.000.000. Gelukkig werd hier door de Stichting Belangenbehartiging Oud-Leden Indische Pensioenbond (IPB) terstond een helpende

hand toegestoken. Zij nam, tot grote opluchting van het Bestuur, de uit de overstroming voortvloeiende kosten voor haar rekening. Een zeer grote steun in de rug ontving onze stichting later dat jaar. Het Bestuur van de Stichting Gerrit Nicolaas Schouten Fonds besloot een schenking te doen van maar liefst f 10.000,-.

Een ongelukkige bijkomstigheid in november 2000 was, dat de overstromingen plaatsvonden gedurende het weekend. Het P.D.I.A. was toen gesloten. Personeelsleden waren elders bezig hun eigen – vaak schamele – have en goed in veiligheid te brengen. De reddingsoperatie daarna beperkte zich noodgedwongen tot het reinigen en drogen van alle papieren documenten. Tijdens het dienstbezoek van september 2001 werden (door de auteur) drie dagen besteed aan het inventariseren van alle geredde documenten, gevolgd door een vastlegging van e.e.a. Vanwege taalproblemen was men zelf niet in staat een overzicht van de schade te maken.

Op 29 november 2001 wendde het Bestuur zich tot de Minister voor Ontwikkelingssamenwerking, Mevr. E.L. Herfkens, met het verzoek om toekenning van een eenmalige subsidie. Ter oriëntatie werd o.a. het jaarverslag over 2000 aangeboden, tezamen met uitgebreide informatie over het optreden van de Stichting sedert 1976 en de daarbij bereikte resultaten. Voorts werd d.m.v. bijlagen en foto's aangetoond, welke documenten door het water onherstelbaar waren beschadigd. De hoofdproblemen in deze waren het vastplakken van de

Luitenant-generaal H.N.A. Swart
(geb.1863 – overl. 1946)

ernstig vervuilde bladzijden en het uitlopen van de inkt, waardoor teksten onleesbaar waren geworden. Tijdens eerdergenoemd onderzoek bleek tevens, dat veel documenten, te oordelen naar de stempels, afkomstig waren van o.a. het Kon. Instituut voor Taal-, Land-, en Volkenkunde (KITLV-Leiden) en het Kon. Instituut voor de Tropen (K.I.T. – Amsterdam). De documenten zouden mogelijk voor een deel kunnen worden verangen d.m.v. copieën. Het bestuur was bereid daarvoor onderzoek te doen bij beide instituten en een vervolgactie te starten..

Op 16 januari 2002 antwoordde de minister: “Nederland onderhoudt een structurele ontwikkelingsrelatie met Indonesië, gebaseerd op Indonesische prioriteiten, in de sectoren goed bestuur, basisonderwijs en waterbeheer. Indonesië en Nederland zijn daarbij overeengekomen dat de hulp zo veel mogelijk zal worden gekanaliseerd via multilaterale organisaties. Tegen deze achtergrond zie ik helaas geen mogelijkheden tot financiering van dit lovenswaardige initiatief”. Op 10 juli 2002 antwoordde de Directeur-KITLV, dat “wij u niet kunnen helpen aangezien, na onderzoek in onze dossiers, is gebleken dat de in genoemde bijlage aan het KITLV toegeschreven documenten niet van ons afkomstig zijn maar van het toenmalige Algemeen Rijksarchief. Hoe dit misverstand is ontstaan, hebben wij niet kunnen traceren”. Waarschijnlijk zou Dhr Jaquet dit antwoord wel hebben geweten. De reacties in Atjeh laten zich raden. Later dat jaar werden via het K.I.T. voor ruim f800,- nieuwe foto’s gekocht.

Gelukkig bleef een deel van de ‘Algemene Memorie van het Gouvernement Atjeh en Onderhoorigheden’, opgesteld door Luitenant-generaal H.N.A. Swart, bijgenaamd de Pacificator van Atjeh, gedaateerd 30 augustus 1918 en voorzien van het stempel KITLV, Leiden 1976, bewaard. De tekst luidt: “Door tegenover hoofden en bevolking een verzoenende houding aan te nemen, hen nader tot ons te brengen door te trachten hen beter te begrijpen en te verstaan en door hun vertrouwen te schenken, vertrouwen te verwekken, gelukte het mij een toestand in het leven te roepen, waardoor geleidelijk door het Atjehse volk vergeten zal worden, zooveel waarop wij helaas géén roem mogen dragen”. Zeer veel Atjehers waren het destijds eens met deze tekst.

Enkele andere nog leesbare teksten wil ik u niet onthouden.

Zo meldt de Militaire Nota betreffende het Troepencommando Meulaboh (Westkust) van 19 november 1928 (met stempel KITLV) o.a. het volgende: “ Door een tijdige berichtgeving werd de Atjeher Si Ma-Noes uit de gampong Blang Keutjhi gearresteerd. Deze jongen bekende inderdaad, de op dat moment in Blang Keutjhi een brug bouwen-de brigade te hebben willen aanvallen. Hij wilde per sé dood, daar hij zich diep ongelukkig voelde, vader noch moeder had en dat hij nog niet was besneden. Hij beweerde voorts deze dood te verkiezen boven een andere, daar hij dan niet gemarteld zou worden, doch in een minimum van tijd naar de hemel zou worden vervoerd.” Vergelijkbare situaties doen zich ook in onze tijd nog voor.

In de Bestuursmemorie tevens Memorie van Overgave van de Onderafdeling Langsa, dd 10 juli 1927, geeft Dhr K.H. de Boer een goed inzicht in de verhouding aantal inwoners versus belastingbetalers; “Het Landschap Langsa telt 5.054 zielen (d.w.z. inheemsen); Soengei Radja 1.136 en Peureula 11.700. Het aantal in de inkomstenbelasting aangeslagenen bedraagt resp. 2.298, 404 en 3.819, totaal: 6.521” (van de 17.890).

(Memories van Overgave zijn voor historici van zeer groot belang, omdat de bewuste functionaris daarin een overzicht geeft van de begin- en de eindsituatie onder zijn bestuur. Meer dan 50 MvOs gingen verloren)

In 1912 vervulden 18% van de officieren van het K.N.I.L., naast hun militaire functie, tevens een civiele bestuursfunctie. In maart 1942 (Japane inval) bedroeg het percentage nog 7%. De Japanse strijdkrachten maakten i.h.a. korte metten met deze officieren. Velen werden ter plaatse, in aanwezigheid van de plaatselijke bevolking, zwaar vernederd en vervolgens gedood, soms door onthoofding. Eenzelfde lot ondergingen 60 civiele bestuurders, d.w.z. (8%) van het totale aantal.

Alvorens over te gaan naar de totale verwoesting van het P.D.I.A., op 26 december 2004, wil ik besluiten met het citeren van de tekst van een legende, die nog leesbaar was en die door mij werd overgeschreven.
“Volgens de legende, die gegrift stond op een

zilveren plaat, de zogenaamde ‘*lhoh pira*’, (deze is weggesmolten na een beschieting door onze marine in december 1873 van de Koeta Asan (in Pidië – Noordkust Atjeh), ter grootte van een zitmatje en die ook zo werd opgerold, waren de neven Seundri en Zeinal Abidin, de latere Maharadja Lela, beide stammend uit een vorstelijk geslacht uit Celebes, tezamen naar Mekka gegaan, waar zij 7 jaren bleven. Op de terugweg naar Celebes leden zij schipbreuk ter hoogte van Poelo Weh (Noordkust-Atjeh) en werden, na ongeveer een jaar op zee te hebben rondgezworven, op het strand geworpen. Seundri, de latere stamvader van het Pakeh-geslacht kwam, gezeten op een grote vis, de zogenaamde *Ikan aloë-aloeë*, terecht in de monding van de Kroeëng-Baróh of Pidië-Rivier (Noordkust). Thans nog is de *Ikan aloë*², de zogenaamde zeesnoek voor alle afstammeligen van het Pakehgeslacht ‘*pantang*’, zodat zij er nooit van mogen eten. Bovendien zou op Teuku Seundri, toen hij werd aangespoeld aan de Kroeëng-Baróh, een lanspunt zijn gevonden, welke nu nog als ‘*pusaka*’ in het bezit is van Teuku Radja Koala.” De rest van het boek met legendes, opgetekend door Nederlandse bestuurders, was helaas onleesbaar geworden.

Gebouwen van het P.D.I.A. (vroeger) uiterst links; administratiegebouw; midden het P.D.I.A.; rechts het kleine museum.

Bron; 'DeTelegraaf' van 27 december 2004.

Aardbeving en tsunami nemen apocalyptische vormen aan

Op 26 december 2004 vond een een aardbeving plaats, in de Indische Oceaan, voor de Westkust van Atjeh. De aardbeving had een kracht van 8.9 op de schaal van Richter. Terwijl veel mensen bezig waren zich te bevrijden van de gevolgen van deze aardbeving (ingestorte gebouwen/huizen etc) resp. hulp verleenden of de aangerichte schade in ogenschouw namen, volgde – gedurende 30 minuten – een zeer sterke tsunami. Die muur van water vernietigde hele kustgebieden en zaaide, zeer diep landinwaarts, dood en verderf. Enkele cijfers terzake: In Atjeh werden 125.825 lichamen geborgen, terwijl 92.246 als vermist golden (totaal: 218.071). Er bestaat aldaar niet iets als onze burgerlijke stand, terwijl het aantal illegale inwoners zeer hoog is. Dus het totale aantal slachtoffers is beslist hoger. In totaal werden 8.335 kinderen gered. Van 5.290

ervan kwam na korte tijd vast te staan, dat zij wees waren geworden. Hele gebieden op de Noord- en Westkust waren ontvolkt, terwijl de materiële schade enorm hoog was. Ook het P.D.I.A. had veel doden te betreuren. Van de direct met ons samenwerkenden was dat Dhr Drs. Sulaiman Daud, zijn echtgenote, hun zoon en hun twee aangenomen dochters. Dhr Daud was ons jarenlang behulpzaam geweest, was een goede vriend geworden en viel op door een zeer opgewekt karakter. Voorts kwamen om het leven: Dhr Asriyani, Dhr Susilawaty en zijn gezin en dhr Nur Akmal en zijn gezin. Tot de overlevenden behoorden o.a. Dhr Drs. Rusdi Sufi, de nieuwe Directeur, en zijn gezin, Dhr Ridwan Azwad (Medewerker-P.D.I.A.) en Mevr Dra. Zunaimar (Hoofd Informatievoorziening – Kepala Bidong Informasi) en haar gezin. Alle medewerkers werden door de overheid per 1 januari 2005 ontslagen, omdat hun gebouw door de tsunami van de aardbodem was verdwenen. Kort na de jaarwisseling kon het Bestuur, via het ons zo vertrouwde Reisbureau Horas, geleid door Dhr Robert Lam in Medan, contact maken met Dhr Rusdi Sufi. Het Bestuur reageerde met het verzenden van een blijk van medeleven en zorg. Aansluitend werd aan Dhr Rusdi Sufi een bedrag van 2.000 euro beschikbaar gesteld ter leniging van de acute nood bij het personeel van het P.D.I.A. en het gezin van Dhr en Mevr Amri-Nurhabiba (woonachtig in het linker deel van de Erepoort; gelukkig waren zij en hun kinderen op de 26e december afwezig) Toegezegd werd aanvullende fondsen/noodhulp te

zullen verstrekken, zo de noodzaak daartoe mocht blijken. Dhr Robert Lam stelde zijn bankrekening te onzer beschikking en was bereid op ons verzoek voorschotten te verlenen, omdat het totale bankverkeer in Atjeh niet meer functioneerde. Dhr Rusdi Sufi reisde telkenmale naar Medan om geld op te halen en aanvullende informatie te verstrekken over de situatie ter plaatse. De secretaresse van Dhr Lam, Mevr Christine Kowandi, onderhield klokrond, zelfs in de weekends, verbinding met Atjeh en met het Bestuur. Het Bestuur is beiden zeer veel dank verschuldigd. Het zal u duidelijk zijn, dat van het P.D.I.A.-gebouw, waarvan alleen de fundamenten nog zichtbaar waren, niets meer over was. Een enkel voorwerp of boek werd later nog gevonden.

van rechts naar links; Dhr Robert Lam, Dhr G.A. Geerts en Dhr R.J. Nix bij het oude militaire hospital in Medan.

Herbouw P.D.I.A. komt maar niet van de grond

Terwijl wereldwijd geld werd ingezameld t.b.v. de wederopbouw van Atjeh en het eiland Nias (in totaal ruim \$ 500 miljoen, die naar Jakarta werden overgemaakt) trachtte Dhr Drs. Rusdi Sufi, die kort ervoor tot Directeur- P.D.I.A. was benoemd, zeker te stellen, dat zijn P.D.I.A. z.s.m. zou worden herbouwd. Een beslissing van overheidswege, dat het instituut zou worden herbouwd, liet op zich wachten. Al snel bleek, dat de burgemeester van Banda Aceh nu juist op de plek waar het P.D.I.A. had gestaan, zijn nieuwe ambtswoning plus *pendopo* had gepland. Dat leidde tot de nodige wrijvingen over en weer en de onzekerheid voor staf en personeel bleven bestaan.

In Atjeh werd, door de regering in Jakarta, tijdelijk een soort ministerie uit de grond gestampt, het B.R.R. Dit staat voor *Badan Rehabilitasi dan Rekonstruksi NAD (Nanggroe Aceh Darussalam)-Nias*, (Centraal Bureau voor Herstel en Wederopbouw van Atjeh en Nias) o.l.v. Dhr Kuntoro, we zouden kunnen zeggen Buitengewoon en Gevolmachtigd Minister. Hij neemt de vereiste beslissingen en verstrekt machtigingen om geld beschikbaar te stellen. Daarover legt hij in Jakarta verantwoording af. Bij het P.D.I.A. wacht men intussen tevergeefs op een besluit terzake van de heropricting en intussen is het al 2006 geworden.

Op 27 maart 2006 arriveerden de voorzitter en vice-voorzitter in Banda Aceh. Op de 28e werd Dhr Sujiman A. Musa, Hoofd v.d. Culturele Dienst van

Atjeh, bezocht. Het bezoek had een tweeledig doel, te weten: de Burgemeester Dhr Razaly Yussuf te overtuigen om – tijdens ons dienstbezoek – een zogenaamd Memorandum of Understanding (MoU) te ondertekenen. Het Gouvernement, bij monde van Dhr Musa, zou dat ook willen doen. Door deze ondertekening zouden het toekomstige behoud en de instandhouding van de Erebegraafplaats moeten worden verzekerd. Daarnaast werd Dhr Musa verzocht zijn invloed bij het Atjehse Bestuur te willen aanwenden om z.s.m. te komen tot een besluit m.b.t. de herbouw van het P.D.I.A.

Op 29 maart werd, in de vroege morgen, een bezoek gebracht aan het personeel van het P.D.I.A., bestaande uit 8 medewerkers/-sters, ondergebracht in een ruimte van 4 x 6 meter in het Atjeh-Museum, waarin ook nog de 7 bureautafels waren ondergebracht. Het was ongeveer 09.00 uur en de temperatuur bedroeg al 32 °C. Alom heerste blijmoedigheid vanwege ons bezoek en de kleine cadeaux werden dankbaar in ontvangst genomen. Ter plekke werd toestemming verleend zonwerende gordijnen aan te schaffen, alsmede een ventilator. Men was al doende een nieuw archief op te bouwen en met het reinigen van geredde boeken en documenten. Gelukkig kon onzerzijds reeds een uitgebreide schenking worden overhandigd.

Aansluitend werd een bezoek gebracht aan het gebouwencomplex van BRR. Dhr Kuntoro was helaas onbereikbaar i.v.m. het bezoek van de President van de Wereldbank. Ons bezoek was aangekondigd

door Dhr Maarten Mulder en Mevr Christine Paauwe van Hr Ms Ambassade. Gelukkig werden we elders in de staf te woord gestaan door Mevr Yuniar (Stafmedewerkster Operatiën). Het bezoek werd afgesloten, nadat onze stichting was opgenomen in de database-BRR.

Op 2 april arriveerde onze secretaris Dhr R.W.V. Rhemrev. Hij had een omweg gemaakt via Jakarta en daar o.a. de Directeur- Indonesië van de Oorlogsgravenstichting, Dhr P. Steenmeijer, bezocht en met hem het concept-beleidsplan voor Peutjut besproken, waarover later meer. Uit deze ontmoeting vloeide een aantal nadere afspraken voort.

De volgende dag werd o.a. tendele gebruikt om de secretaris een deel van het rampgebied te laten zien, waarbij o.a. de havenstad Oleh Lhe. Daar verstreken wij privé geld aan een visser, die wel een nieuwe vissersboot had gekregen, doch geen bruikbaar visnet. De vissers, die op zee waren ten tijde van de tsunami, overleefden doch hun vrouwen en kinderen kwamen om. Slechts 5% van de plaatselijke bevolking had de ramp overleefd.

Een ander contactpunt, dat ons verder zou kunnen helpen, het zogenaamde Audit Office, dat als extern controle-orgaan toezicht hield op de uitgaven van BRR, werd de volgende dag bezocht. Dhr Yuniar Saproti beloofde hulp. De secretaris stelde ondertussen een brief op, die wij voornemens waren de volgende dag te bezorgen bij de secretaresse van Dhr Kuntoro. 's- Avonds konden we de burgemeester Dhr Razaly Yussuf, in zijn woonhuis, overtuigen van de noodzaak het MoU later die

Voorste rij medewerkers/-sters P.D.I.A. Met de handen voor het lichaam Drs. Rusdi Sufi. Achterste rij Dhr Ridwan Azwad links Dhr G.A. Geerts (vice-voorzitter).

week te ondertekenen. Voorafgaande daaraan hadden we, op uitnodiging van Dhr Rusdi Sufi, aan de Hoofd-Imam van de Grote Moskee, Dhr Teungku Hadji Azman Ismail, een bezoek gebracht. Hij deed daarbij uitgebreid verslag van het gebeuren op de 26e december 2004 en de reddende rol daarbij van de Grote Moskee (die nog door de Nederlanders is gebouwd). Hij luisterde aandachtig naar hetgeen wij over de Stichting vertelden en over onze rol t.o.v. de Erebegraafplaats en het P.D.I.A.

Op 5 april werd de brief, gericht aan Dhr Kuntoro van BRR, door de voorzitter en secretaris in persoon bezorgd bij diens secretaresse Maggy. Daarin werd o.a. benadrukt, dat onze Stichting al ruim 30 jaar, met eigen middelen de Erebegraafplaats Peutjut in stand heeft gehouden. Daarbij werd krachtige steun ontvangen van de zijde van het P.D.I.A. Bovendien werd het belang van het P.D.I.A. m.b.t. de geschiedenis en de cultuur van Atjeh benadrukt.

De volgende dag kon het dienstbezoek succesvol worden afgerond met de ondertekening, ten burele van Burgemeester Drs. Razaly Yussuf, van het Memorandum of Understanding (MoU). Hiermede werd de samenwerking m.b.t. het behoud en de instandhouding van Peutjut formeel vastgelegd. Enkele punten uit de overeenkomst:

In de afgelopen 30 jaar konden alle kosten voor het onderhoud en de instandhouding worden betaald door de Stichting Peutjut Fonds (Yayasan Dana Peucut). Echter, het aantal donateurs en andere begunstigers loopt terug. Daarom kan de Stichting geen afspraken meer maken voor de lange termijn. Dat wil ook zeggen, dat de Autoriteiten in Atjeh het feit onder ogen moeten zien, dat zij – ergens in de toekomst – geheel verantwoordelijk zullen worden voor de instandhouding van dit historisch en cultureel erfgoed.

De Stichting Peutjut Fonds (SPF) zal, v.w.b. de nabije toekomst, reeds prioriteiten moeten stellen m.b.t. de hoofdelementen van de Erebegraafplaats, teneinde het onderhoud en de instandhouding op een professioneel en betaalbaar niveau te houden. Het uitgangspunt voor het toekomstig beleid wordt bepaald door de huidige wettelijke status van de Erebegraafplaats en het moet passen binnen de kaders van de Grondwet van Indonesië.

Over alle activiteiten zal tijdens het gezamenlijk overleg overeenstemming moeten worden bereikt. Daartoe zal men 1x per jaar bijeenkomen, waarbij m.b.t. de geplande activiteiten overeenstemming moet worden bereikt t.a.v. de prioriteiten, het tijdschema en de financiële mogelijkheden van de drie

Partijen. Enkele uitvoeringsbepalingen terzake: Het Gouvernement van Atjeh aanvaardt Dhr Rusdi Sufi als de officiële vertegenwoordiger van de Stichting; hij zorgt voor voorafgaande instemming door de Stichting van alle offertes en conceptcontracten. De Gemeente Banda Aceh zorgt voor de toegang tot de Erebegraafplaats d.m.v. wegonderhoud, beplanting etc tot aan de Erepoort. Participeert daarnaast in de werkgroep die Peutjut beter toegankelijk moet maken voor toeristen (het zogenaamde ‘historical markers project’). De Stichting zegt toe de gezamenlijk goedgekeurde projecten m.b.t. onderhoud en instandhouding te financieren en de andere twee partners tijdig te informeren v.z.v. het de financiële mogelijkheden van de Stichting betreft.

De gestage druppel holt de steen.

Enkele dagen later bereikte het bestuur een e-mail met een zeer bevrijdende inhoud, te weten:

“It’s important to tell you, that BRR has sent a letter to us (P.D.I.A.), in which they tell us that they have allocated a budget for 2006 on behalf of the reconstruction of P.D.I.A. and all its facilities. It will be realised very soon now. They took care of it after getting your letter. In this case, we the workers of P.D.I.A., say ‘Thank you’ to Mr Nix, Mr Rhemrev and Mr Geerts”.

Intussen staat er een nieuw P.D.I.A., waarvoor – door BRR – kosten noch moeite zijn gespaard. Aanvullend moet onmiddellijk worden opgemerkt, dat de inhoud uiterst beperkt is, vanwege het ontbreken van voldoende documenten m.b.t. onze aanwezigheid in Atjeh in de periode 1873 – 1942. In die toestand kan mede door u verandering worden gebracht door het alsnog aanbieden van foto’s, kaarten, boeken en andere publicaties over genoemde periode.

Vanzelfsprekend maakt het P.D.I.A. voor haar informatiebehoefte en taak gebruik van moderne methoden. Dat geldt met name voor de website: <http://www.acehbooks.org/home?language=nl> Mede daardoor zijn nu 1.200 titels beschikbaar van boeken over Atjeh, die digitaal (ook door u) kunnen worden geraadpleegd.

Onverkort blijft de behoefte bestaan aan eigen ‘human documents’ binnen P.D.I.A. met name t.b.v. de periodiek plaats hebbende culturele activiteiten o.l.v. het P.D.I.A.

Rechts: De grote schade aan Peutjut ná de Tsunami.

Peutjut: één groot verstild museum

Inleiding

Als we het terrein van de Erebegraafplaats overzien met al zijn graven, graftombes en monumenten in allerlei vormen en afmetingen en vervolgens daaruit een graf met leesbaar opschrift uitkiezen, dan begint zich voor onze ogen plotseling een soort film te ontwikkelen. We merken al snel, dat elk graf of tombe hier zijn eigen verhaal kan vertellen. Geschiedenis en realiteit komen hier samen en namen komen tot leven.

In de loop der jaren zijn, afgezien van de verwoesting t.g.v. de tsunami, al honderden graven verdwenen. Dat gebeurde na grote overstromingen in de afgelopen 35 jaren, de felle branden, het onzorgvuldig of ondeskundig rooien van grote bomen of boomstompen (die laatsten blijven nu staan tot ze wegrotten), het deels bebouwen van het terrein na 1942 en gemeentelijke plannen, net als met Tanah Abang Kober en het graf van Generaal Köhler, enz. Zo moesten in 1988, vanwege de plannen van de gemeente Banda Aceh om de Jalan Teuku Umar, die langs de erebegraafplaats loopt, met enkele meters te verbreden, een 42-tal anonieme graven worden geopend. Deze lagen in een strook, die regelmatig onder water liep. Het Bestuur stemde in met de verplaatsing van deze graven. Op 4 december 1988

werden alle stoffelijke resten, onder begeleiding van een dominee en een R.K. priester, alsmede de burgemeester en tal van andere autoriteiten, op eerbiedige wijze herbegraven in de directe omgeving van het Centraal Monument. Aansluitend werd het hek verplaatst.

Daarnaast hebben de in Atjeh heersende temperaturen, de directe zonneschijn en de hoge relatieve vochtigheid een nadelige invloed op de leesbaarheid van de grafopschriften. Ook de juiste verf kiezen is daardoor een vak apart. Opschriften kunnen alleen worden behouden, indien ze gemiddeld 1x per 3 – 4 jaar opnieuw worden geschilderd. Daarbij moeten we voor lief nemen, dat letters soms worden verwisseld, bijv. een j i.p.v. een i.

Na de oprichting van de Stichting is niet geprobeerd om alle graven opnieuw in kaart te brengen, noch om alle grafopschriften nog eens vast te leggen. Men richtte zich aanvankelijk met name op de graven van militairen. Ook hield men zich vast aan de namen, zoals die voorkwamen op de marmeren eretafels en met name aan de lijst, die door Dhr Weenas, de eerste opzichter, daarover was opgesteld. Later zou blijken, dat die lijst incompleet was (70 namen ontbreken) en dat namen van gesneuvelden op bepaalde eretafels ontbraken of bepaalde jaartallen niet klopten.

Locomotief met lijkwagen, voorzien van zwarte floersgordijnen. Op de achtergrond de Grote Moskee

Na de tsunami heeft Dhr Ridwan Azwad van het P.D.I.A., samen met de vice-voorzitter, een nieuw bestand opgesteld (in 2006) en de ligging van de graven per vak opnieuw vastgelegd. Daarbij bleek, dat 1.894 graven etc in de lijst konden worden opgenomen, waarvan 1.040 met grote of kleine schade t.g.v. de tsunami. Een verdere identificatie van de overige graven was niet mogelijk. Bij een volgend bezoek kon de lijst, i.v.m. nieuwe vondsten van graven die uit de modder etc tevoorschijn waren gekomen, toch weer worden uitgebreid.

Alleen recht op een eigen plekje

Een militair, die was gesneuveld danwel aan zijn verwondingen was bezweken, had alleen recht op een plekje op de begraafplaats. Die plek werd door de beheerder vastgesteld en gemarkeerd d.m.v. een paaltje met daarop een metalen plaatje met een nummer. Dit nummer kwam op zijn beurt overeen met het nummer in het Register van Overlijden (dat, zoals gemeld, na de Japanse inval in 1942, werd verbrand). Men dacht aanvankelijk een zekere ruimte nodig te hebben. Daarom staan de groten uit de Atjehse krijgsgeschiedenis (Campioni, Darlang, Webb, Vis, Scheepens etc) met hun gezichten naar de binnenzijde van de begraafplaats. Zogezegd naar hun mannen toe. Later – bijvoorbeeld tijdens de cholera-epidemieën – bleek dat meer ruimte nodig was en werd het terrein aanzienlijk uitgebreid. Daaraan is geen landschapsarchitect o.i.d. te pas gekomen.

Gelet op de heersende temperaturen was het van het grootste belang om de doden z.s.m. te begraven. Daardoor was er voor lang treuren of uitgebreid afscheidnemen, door de familie en nabestaanden, weinig tijd beschikbaar. De begrafenis vond doorgaans nog dezelfde dag plaats, in het uiterste geval de volgende morgen vroeg, indien men laat op de middag of 's-avonds was overleden. Een uitkomst was de speciale lijk-spoorwegwagon die door de Dienst der Genie in 1891 beschikbaar was gesteld. Grote floersgordijnen zorgden ervoor, dat de lijkkisten aan het zicht werden onttrokken.

Genoemde dienst was aanvankelijk belast met de aanleg en exploitatie van de Atjeh-tramweg. Er werd een directe aftakking gemaakt naar het grote Militaire Hospitaal Panteh Perak en naar.....Peutjut! Vanaf nu geen dodenvervoer te voet meer dwars door de stad, hetgeen aan onze zijde moreelondermijnend werkte en moreelverhogend aan de Atjehse. Degenen, die de begrafenis wilden/moesten bijwonen, verzamelden direct op Peutjut. Een ander groot voordeel was, dat men bij gevechten, niet ver verwijderd van het tramwegnet, de doden op die manier snel kon vervoeren, waardoor een begrafenis buiten Peutjut kon worden vermeden. Vanzelfsprekend betekenden deze faciliteiten ook een verbetering in de snelheid van de afvoer van gewonden.

Bij de begrafenis waren doorgaans weinig familieleden aanwezig in tegenstelling tot de vrienden en bekenden van de overledene. Hoewel de kosten van een kruis of graf zeer beperkt waren gebeurde het regelmatig, dat alleen een kruis de plaats van het graf markeerde. Dat verdween in de loop van de tijd vanzelf weer. Had-den de kameraden of vrienden wel wat geld, dan verscheen er al snel een stenen grafteken, vaak met zeer ontroerende teksten erop, teveel om op te noemen. Voor bezoekers van Peutjut, die onze taal machtig zijn, leiden deze teksten – uit een ver verleden – nu nog tot ontroering. Het goedkoopste grafteken was opgebouwd uit stukken koraal, die m.b.v. cement bijeen werden gehouden. Deze graven hebben de tand des tijds en

zelfs de tsunami glansrijk doorstaan. Bijvoorbeeld van de Europese fuselier F. Roeper van het 14e Bataljon Infanterie. Hij werd geboren te Paramaribo (Suriname). De datering van zijn overlijden was helaas, al voor de tsunami, verdwenen en niet meer te achterhalen.

Had men veel of rijke vrienden of stond men – vanwege bepaalde militaire prestaties – in hoog aanzien, dan kochten die een fraaie grafsteen. Die graven zijn vaak onderhoudsvrij. Zo kostte het grafmonument van 1e Luitenant H.M. Vis, (RMWO-4), die op 5 mei 1899 sneuvelde, f 2.400,- hetgeen meer was dan de toenmalige jaarwedde voor een 1e luitenant. Zijn monument werd mede betaald door vrienden en bewonderaars buiten het K.N.I.L. Op Peutjut zien we bovendien, dat soldaten – Europese of Inlandse – en officieren naast elkaar rusten. In de dood is iedereen gelijk. Dat geldt overigens ook voor de levenden.

Generaal-majoor J.C.J. Smits, de 1e Commandant van het Koloniaal Militair Invalidenhuis Bronbeek van 1863 tot 1887, formuleerde het als volgt: *“Allen die de uniform dragen zijn soldaat, ongeacht hun rang.”* Hij had die uitspraak, op zijn beurt, ontleend aan Prins Maurits, (1567 – 1625), Opperbevelhebber van het Staatse Leger vanaf 1584.

Grafmonument van de 1e Luitenant H.M. Vis

Generaal-majoor J.C.J. Smits (geb. 1812-overl.1887)

“Prins Maurits nam een glas en sprak: op u Soldaat! Juist tot een hopman, die deze erenaam nam voor smaad; En denkend bij zichzelf, dit was mijn rang verkleinen,
Zei: “Ik ben géén soldaat, mijn Vorst, maar één van Uw Kapiteinen!
“Vergeef mij”, sprak de Vorst, “Ik heb u niet gekend”,
“Op u dan, Kapitein, die géén Soldaat en bent.”

Peutjut, géén exclusieve begraafplaats voor militairen alleen

In het hiernavolgende wil ik aantonen, dat Peutjut géén exclusieve begraafplaats is voor louter militairen, maar dat het in feite een rijk geschakeerd palet van laatste rustplaatsen is. Sommigen betreuren dat, anderzijds maakt dat de begraafplaats tot iets heel unieks, waardoor die het nog meer verdient te worden bewaard voor de toekomst. Oordeelt uzelf. Voor dat behoud moeten wij zorgen; wij moeten spreken voor de doden.

Peutjut, laatste rustplaats voor veel vrouwen en voor nog meer kinderen

Het boek: *Peutjoet. Rustplaats voor 2.200 soldaten van het vroegere K.N.I.L.*, uitgegeven door de Vereniging Indische Nederlanders, Den Haag/Amsterdam (1984) vermeldt op bladzijde 17: “*De vrouwen: De begraafplaats Peutjoet is een kerkhof voor mannen. Een vrouwengraf zal men er nauwelijks vinden*”. Op de volgende bladzijde maakt de schrijver het nog bonter door te zeggen: “*The grave-yard of Peutjoet is a burying place for men. Not a single woman’s grave will be found there*”. Dat laatste is een pertinente onjuistheid. Op Peutjut vond een groot aantal vrouwen – en een nog groter aantal kinderen – hun laatste rustplaats.

Bijvoorbeeld: Mevr. Maria Bathseba Thenu – van Room (1858 – 1916), echtgenote van de beroemde veldprediker Dominee Iz. Thenu (1868 – 1937). Zij hebben elk hun eigen graf en liggen met de hoofden naar elkaar toe.

Iets verderop staat het grafmonument voor Mevr. F. Gouts, die op 20 oktober 1901 overleed, gevolgd door haar zoontje H.J.E. Gouts, die haar op 24 oktober d.a.v. in de dood volgde.

Soms willen mensen, in tijden van een zwaar persoonlijk verlies, hun verdriet aan anderen tonen. Zo staat op een ander grafmonument: Hier rust mijne dierbare vrouw Wilhelmina, Ida, Margarete Van der Linden – Wensky. 27 dec. 1868 – 19 mei 1900. Daaraan is – in een afwijkende lettersoort – toegevoegd: *Adieu Dein Hans*. Zijn vrouw stierf op 32-jarige leeftijd. Waren deze woorden een herinnering aan vervlogen geluk of droegen zij bij tot de rouwverwerking? Zo’n graf moet blijven. Zo zou ik kunnen doorgaan; ik besluit met twee andere voorbeelden:
Wat te denken van de tekst: “Hier rust mijn innig geliefde echtgenoot met haar laatste kind: Martha Rarung, geboren SIWY (Medan, 29 juni 1908) – overleden te Koetaradja ¾ april 1939. Haar man, die met de achterblijvende kinderen om hun dood rouwt, laat voor zijn vrouw een tekst beitelen op een strip marmer en die op haar graf bevestigen. Die tekst luidt: “In my solitude with memories that never die, I am praying dear all above, send back my love.”

Ergens op Peutjut ligt het verborgen graf van Mevrouw Weenas, de echtgenote van de eerste opzichter Weenas. Zijn graf is wel bekend en het werd door zorg van onze Stichting aangelegd resp. onderhouden. Hij was bovendien oud-marechaussee van Atjeh. Beiden hebben ontegenzeggelijk veel werk verzet op Peutjut, nadat Brendgen hem daarvoor had aangezocht. Dat gold met name voor de eerste grote schoonmaakoperatie. Toen zijn echtgenote overleed (hij woonde in tegenstelling tot de huidige beheerder, Dhr Amri, niet op Peutjut) heeft hij haar in het geheim op Peutjut begraven. Hij weigerde de vragen te beantwoorden van de autoriteiten om haar laatste rustplaats bekend te maken. Twee spreekwoorden zijn op hem van toepassing: Weenas zweeg als het graf en hij nam zijn geheim mee in het graf.
Vrouwen, met name in een koloniale oorlog, zoals die in Atjeh, die maar niet wilde eindigen, met een verbeterd tegenstander, hadden een hard leven a.g.v. o.a. het klimaat, ziekten van henzelf of hun kinderen, het permantente gevaar betrokken te worden bij aanslagen of (vuur)gevechten of tijdens aanvalen door de vijand op militaire posten, of tijdens de langdurige afwezigheid van hun echtgenoten en de daarmee samenhangende onzekerheid en onveiligheid en de extra zorg dan voor de kinderen. Men leze er de boeken van o.a. Mevr M. Székely – Lulofs maar eens op na.
Concluderend kunnen we hier stellen, dat vrouwen – aan beide zijden – ontegenzeggelijk een zeer belangrijke rol hebben gespeeld in het epos dat wij de Atjeh-Oorlog (1873 – 1942) noemen.

Graf van Mevr. Maria Bathseba Thenu – van Room (1858 – 1916), daarachter het graf van haar man.

Wilhelmina, Ida, Margarete Van der Linden – Wensky. 27 dec. 1868 – 19 mei 1900

Martha Rarung, geboren SIWY (Medan, 29 juni 1908) – overleden te Koetaradja ¾ april 1939

Poppie

Kinderen waren bijzonder kwetsbaar, vandaar dat er meerdere honderden kindergraven zijn op Peutjut (na de tsunami werden er nog 313 geregistreerd). Hierbij kunnen we, desgewenst, onderscheid maken tussen kinderen die stierven bij de geboorte of a.g.v. ziekten en a.g.v. andere oorzaken. Het drama en het verdriet blijven in alle gevallen hetzelfde. Zo is er een kindergraf van een jongetje, Maxje Beck, (geboren 21 jan 1934, overl 2 juli 1939), dat op een onbewaakt ogenblik door een ruit viel en als gevolg daarvan overleed. Maar ook van Jantje de Graaff, geboren op 29 januari 1928, die – door een psychisch gestoorde Atjeher – op straat werd vermoord op 3 december 1933. Of Anne C.C. Gooszen, geboren op 6 juli 1941 te Langsa en op 12 juli 1942 overleden in het Japanse burger-interneringskamp in de Keudah-Kazerne te Kotaradja. Op weer een ander graf staat alleen het vertederend woord: *POPPIE*, geboren 10 maart 1925, overleden 19 april 1925. Zo zouden we kunnen doorgaan.

Toch is er nog een graf, dat ik hier zeker wil noemen: Het heeft als tekst: Hier rust N. Sijauta, doodgeboren 22 november 1911; gedachtenis, Amb(onees) Begrafenisfonds. Dit kindje is gestorven tijdens het geboorteprocés. Desondanks heeft het – dankzij het Ambonees Begrafenisfonds – een plekje gekregen op Peutjut voor zowel zichzelf als een rouwplek voor haar/zijn ouders. In ons land worden/werden doodgeboren kinderen vaak op sluikse wijze overgebracht naar de begraafplaats en daar in stilte begraven in ongewijde aarde. Toen, in augustus 2011, in Gouda een monumentje zou worden onthuld ter

nagedachtenis van al die doodgeboren, naamloze kinderen die daar in het verleden op dat bewuste kerkhof waren begraven, werd dat monumentje al vóór de eigenlijke onthulling, zeer ernstig beschadigd. Het Ambonees Begrafenisfonds was zijn tijd in heel veel opzichten ver vooruit: 100 jaar!.

“Het verwerken van een traumatische gebeurtenis, zoals een oorlog, en het omgaan met verlies en rouw, komt vaker op latere leeftijd in volle hevigheid op en is soms van grote invloed op het dagelijks leven.”

Wim Visser in: *Oorlogsrust en Vredesgeweld*, opgenomen in Rapport Stichting Het Gebaar (2007).

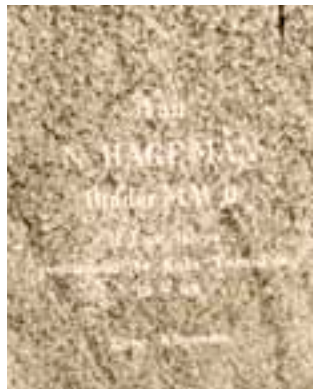
Ook graftekens voor vermiste militairen op Peutjut

Normaliter wordt er geen grafteken geplaatst voor een militair die wordt vermist. De Oorlogsgravenstichting kent ook hiervoor geen uitzonderingen. Jarenlang hing de verhouding tussen de Regering van de Verenigde Staten en die van Vietnam (Hanoi, na 1975) af van de mate waarin laatstgenoemde bereid was informatie te verstrekken over militairen, die met de afkorting M.I.A., d.w.z. *Missed in Action* worden aangeduid. In 1990 werd dit aantal bepaald op 2.255 U.S. militairen. Van hen was géén lichaam gevonden. Dat zijn 4% van de 58.152 waarvan wordt aangenomen, dat zij tijdens de Vietnam-Oorlog zijn omgekomen. Van deze 2.255 waren, op hun beurt, 80% vliegers, die door afweervuur waren neergehaald. Ingeval ze krijgsgevangen waren genomen bracht men naar Hanoi, naar een gevangenis die werd genoemd ‘Hanoi Hilton’. Daar werden zij blootgesteld aan o.a. martelingen, uithongering, vernedering, langdurig verblijf in een isoleercel en eenzaamheid. Het Internationale Rode Kruis slaagde er niet in deze groep gevangenen te bezoeken of ermee in contact te komen. (bron: *Hanoi Hilton* door Jim Mulligan, Virginia, 3e druk, 1981). Deze groep kwam in 1973 vrij. De Noordvietnamese opperbevelhebber Generaal Võ Nguyên Giáp reageerde als volgt: “It’s crazy for the Americans to keep asking us to find them, we have 330.000 M.I.A”. Dit gebrek aan gegevens was mede te wijten aan het geringe belang dat de mens had in het communistisch systeem.

Het vorenstaande duidt erop, dat men niet moet stoppen met zoeken naar vermisten, als de vijandelikheden zijn gestaakt, doch moet trachten het lot en zo mogelijk de laatste rustplaats te achterhalen van hen, die uit de oorlog, als vermist te boek staan. In de Verenigde Staten zou het aantal (‘unaccounted for’/ lot onbekend) uiteindelijk uitkomen op 1.713. Verdriet is universeel; verliezen aan mensenlevens treffen vriend en vijand in gelijke mate. Zij laten doorgaans diepe sporen na en vooral lege plaatsen.

Op Peutjut bevinden zich de volgende graftekens voor vermiste officieren, te weten:

- Voor de 1e Luitenant der Genie N. Hageman, geboren in 1861. Hij sneuvelde, volgens ooggetuigen, tijdens een hevig gevecht op 26 juli 1889 bij Kota Toeanku, nabij de Atjehse versterking Kota Pohama, op circa 6 km noordoost van de hoofdstad. Bij die gevechten sneuvelden die dag 22 militairen, waarvan drie officieren. Voorts werden er 94 militairen gewond. De andere twee officieren waren de 1e Luitenant P.J. Veerman (geboren 1858) en de Kapitein van de Generale Staf W.T.N. von Geusau, (geboren 1852). Laatstgenoemde was gedetacheerd (d.w.z. uit Nederland tijdelijk geplaatst) bij het K.N.I.L. De graven van Veerman en von Geusau bevinden zich op Peutjut en verkeren nog in goede staat. Toen de troepen zich, onder druk van de vijand terugtrokken, heeft men in de chaos verzuimd (of was het op dat moment gewoonweg onmogelijk?) het lichaam mede te nemen van Luitenant

1e Luitenant der Genie N. Hageman, geboren in 1861

Hageman. Zijn lichaam werd ook, bij zoektochten in de tijd daarna, niet teruggevonden. Op Peutjut staat een prachtige rode granieten steen, als grafteken, met daarop de tekst: Aan N. Hageman, Ridder M.W.O., 1e Luit. Genie, gesneuveld bij Kota Toeanku, 26 juli 1889, Zijne Kameraden. De tsunami van 2004 heeft geen schade aangericht. Dat woord ‘aan’ wil zeggen ter herinnering aan. De drie genoemde officieren werden in 1890 – postuum – benoemd tot Ridder Militaire Willems-Orde 4e klasse.

- b. Het tweede grafteken betreft de 1e Luitenant Marechaussee J.C. Meulders, geboren te Semarang op 25 juli 1915. Op 8 maart 1942 capituleerde het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger te Bandoeng. In de Atjehse hoofdstad begonnen in de nacht van 11 op 12 maart ongeregeldeheden, welke waren gericht tegen het Nederlandse gezag. Ook de houding van de bevolking was vijandig. Men ging over tot plunderingen en veel mensen (van Europese oorsprong en gepensioneerde militairen en hun gezinnen) werden vermoord. In diezelfde nacht landden Japanse eenheden op diverse plaatsen op de kust, zoals op de noordpunt van Sumatra, bij Idi en zuid van Medan. Elders in Noord-Atjeh hadden eenheden opdracht gekregen zich te verzamelen en om op verschillende plaatsen opstellingen in te nemen. Generaal-Majoor R.T. Overakker was van mening, dat Sumatra zich goed leende voor een guerilla. Was die succesvol, dan zouden geallieerde eenheden ongetwijfeld snel te hulp

komen. Eerst op 28 maart 1942 staakte ook hij, tezamen met circa 3.000 getrouwen de strijd. Eenheden uit Atjeh hadden eerder opdracht gekregen terug te trekken in de richting van de bergen en Laut Tawar, het grote meer. Op een zeker moment kwamen Luitenant Meulders en zijn eenheid in gevechtscontact met Japanse eenheden. Voor zover bekend werd hij uiteindelijk, op of rond 21 maart 1942, krijgsgevangen genomen. Voor de behandeling van krijgsgevangen bestaan diverse internationale overeenkomsten/conventies (die de Japanse regering overigens niet had ondertekend). Luitenant Meulders is – voor zover bekend – toch gedood. Zijn lichaam werd nooit teruggevonden. De martelende onzekerheid over het lot van een geliefde of familielid kan ernstige gevolgen hebben m.b.t. de rouwverwerking. Het Bestuur heeft daarom het verzoek van de echtgenote en andere nabestaanden gehonoreerd en de Dienst Openbare Werken ter plaatse het gedenkteken laten ontwerpen en uitvoeren. Omdat het hier om een officier ging die deel uitmaakte van het Korps Marechaussee v. A. en O., die tijdens de uitoefening van zijn opdracht overleed, heeft men als locatie een plekje gekozen dicht bij het Centrale Monument, beter bekend als het Marechaussee Monument. De tekst op de gedenkplaat luidt: Ter nagedachtenis J.C. Meulders, geboren 25 juli 1915. Vermist, 21 maart 1942 bij Ronga-Ronga (In omgeving Laut Tawar). Luitenant Meulders is terug bij ons. Volledigheidshalve kan nog worden opgemerkt, dat het Bestuur veel positieve reacties heeft gekregen

op het besluit voor hem een grafteken te plaatsen. Enige andere eenheden hadden zich op 19 maart overgegeven bij Takengon. Andere militairen, in totaal 70, kozen daar voor aansluiting bij de guerillagroep o.l.v. 1e Luitenant H. van Zanten. Deze groep wist de strijd vol te houden tot 10 maart 1943, derhalve bijna één jaar. Luitenant van Zanten, bijgenaamd *Anak matjan*, het Tijgerjong, werd ter dood veroordeeld. Op 25 oktober 1943 stierf hij de heldendood door ontvoering, een lot dat door Generaal Overakker en Kolonel G.F.V. Gosenson op 9 januari 1945 werd gevolgd.

Falend regeringsbeleid en de zichtbare gevolgen ervan

Op Peutjut bevinden zich twee zeer in het oog vallende gedenktekens, in de vorm van twee kruizen met elk een eigen tekst. Die herinnert ons aan een periode waarin onze regering haar gezag in grote delen van Atjeh niet tot gelding kon brengen. Met de invoering van de zogenaamde Geconcentreerde Linie in 1884 trok het leger zich terug op een 16-tal militaire posten rondom de Atjehse hoofdstad. Daardoor werd een groot gebied, dat eerder ten koste van veel offers was veroverd, prijsgegeven. De gevolgen waren aanzienlijk. Kort voor de invoering van de Geconcentreerde Linie deed zich, op de Westkust van Atjeh, een eerste incident voor. Dat zette onze regering en haar beleid in Atjeh behoorlijk te kijk.

Op 8 november 1883 strandde het Britse stoomschip *Nisero* op de Westkust in de omgeving van de Gampong Panga, gelegen in het rijk van de Radja van Teunom, Teuku Imeum Muda. De bemanning van 28 man werd gevangelijk afgevoerd naar een plaats diep in het binnenland. Zeven bemanningsleden stierven kort erna. De lading werd in beslag genomen. De Radja van Teunom eiste voor hun vrijlating aanvankelijk 100.000 daalders losgeld, kort erna verhoogd tot 300.000. De Britse regering protesteerde met klem en eiste actie van onze regering. Immers sinds 1873 had ons land van haar de vrije hand gekregen in Atjeh. Op 4 januari 1884 vertrok de Generaal Demmeni met een klein expe-

Luitenant H. van Zanten

Teuku Umar en enkele van zijn volgelingen

ditieleger. Teunom werd wel bezet, maar de gevangenen bleven onvindbaar. De sultan had intussen niet gearzeld de losprijs te verhogen tot 400.000 daalders. De Britse regering zond daarop het oorlogsschip *Pegasus*, om – samen met Nederlandse marineschepen – haar argumenten kracht bij te zetten. Beschietingen van Teunom volgden (de zogenaamde *gun boat policy*), doch voorlopig zonder resultaat. Bijna een jaar later, in september 1884, werden de gevangenen uitgeleverd, terwijl de Radja nog even 100.000 daalders incasseerde.

In 1886 deed zich op de Westkust opnieuw een incident voor, waarbij het – onder Nederlandse vlag varende – schip *Hok Canton* was betrokken. Het bevond zich in Rigas en was bezig met het laden van peper, toen het schip werd overvallen door een bende van Teuku Umar, een man die later nog vaak van zou doen spreken. Bij die overval, op 14 juni 1886, ontstond een kort handgemeen, waarbij drie doden vielen: de Deense kapitein Hansen, de Schot McCulloch, Chief Engineer, en de Duitse eerste officier Lumpke. De stuurman Fay, die zei dat hij Engels onderdaan was, bleef ongedeerd evenals Mevr. Hansen. Zij werden afgevoerd naar het binnenland, waarna een losgeld werd geëist van \$ 25.000. Ook nu slaagde een militaire expeditie er niet in de geïjzelden te vinden.

Enkele Chinese opvarenden, die ongedeerd waren gebleven, slaagden erin de scheepsmotor te starten en voeren met het schip en de doden naar de havenstad Oleë Lheuë. Wat er daarna met het stoffelijk overschot van Kapitein Hansen is gebeurd is niet bekend. Een zekere Kapitein Kerr liet op Peutjut – te hunner nagedachtenis – twee kruizen oprichten, met daaronder de volgende tekst: Linker kruis: *In memory of Robbert McCulloch, Native of Scotland and Chief Engineer of SS Hok Canton, who was murdered, at Rigas, by Achinese on 14 June, 1886, aged..(onleesbaar) years. This stone was erected by Capt. Kerr.*

Rechter kruis: *In memory of M.I. Lumpke, Native of Germany and Chief Officer of SS Hok Canton who was murdered on board at Rigas by Achinese on 14 June, 1886, aged(onleesbaar) years. This stone was erected by Capt. Kerr.*

Beide feiten brachten de Nederlandse regering in grote verlegenheid. Anderzijds getuigen de teksten op de gedenktekens tot op de dag van vandaag ook, dat de betreffende Atjehers niet bepaald moeders braafsten waren. Teuku Umar ontving \$ 25.000, nadat hij Mevr. Hansen en stuurman Fay had uitgeleverd. Hoewel de teksten nu niet bepaald vleidend zijn te noemen, zijn zij tot nu toe onbeschadigd gebleven.

(Elders op Sumatra – in Batakland – heeft men de tekst op de monumenten, die herinneren aan de moord, in 1834, op de twee Amerikaanse

De bijzondere kruizen

zendelingen Munson en Lymann door de Toba's van Silindung, weggekapt. Uit latere onderzoeken zou daarenboven zijn gebleken, dat de zendelingen daarna zijn opgegeten. De zendelingen van de 'Rheinische Missions Gesellschaft' uit Wuppertal hadden, vanaf 1862, meer succes. Zij slaagden erin de Bataks te kerstenen, waardoor de opmars van de islam op Sumatra in zuidelijke richting tot staan werd gebracht).

Waar bevinden zich de stoffelijke resten van Generaal Pel?

Op 26 april 1874 nam Generaal-Majoor J.L.J.H. Pel (geboren te Maastricht op 10 januari 1823) het bevel over van Luitenant-generaal J. van Swieten. Het door ons beheerste gebied was toen nog maar erg klein qua afmeting. Daarom moest Generaal Pel zijn gebied gewapenderwijs trachten uit te breiden. Hij deed dit d.m.v. een zeer lange en uitgebreide expeditie. Echter, op 24 februari 1876, kreeg de generaal – in het bivak aan de Kroeëng Tjoet – een beroerte en stierf vrijwel onmiddellijk. Zijn lichaam werd tijdelijk begraven in het bivak bij Tonga en eerst later herbegraven op Peutjut. Daar kreeg hij opnieuw een tijdelijk graf. Daarvan zijn foto's bekend uit 1877. Later werd op Peutjut een enorm grafmonument opgericht. Het daarvoor benodigde geld werd, volgens de tekst op de achterzijde, bijeengebracht door de burgerij van Kota Radja (thans Banda Aceh) en de leden van de Koninklijke Marine (in Nederlands-Indië) en van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (K.N.I.L.).

De generaal zou, volgens bepaalde bronnen, de wens kenbaar hebben gemaakt temidden van zijn soldaten te worden begraven. Daaraan kan m.i. worden getwijfeld, aangezien de beroerte (het medisch bulletin vermeldt aderbreuk) zeer plotseling opkwam en abrupt eindigde met de dood. De generaal kreeg het zeer benauwd en vroeg enkele officieren, die bij hem waren, hem van zijn knellende kleding te ontdoen. Daarmee bezig zijnde overleed

hij. Peutjut was op het moment van overlijden nog maar een eenvoudige begraafplaats.

Doordat het Register van Overlijden is verbrand weten we zijn laatste rustplaats helaas niet. Een foto uit 1877 toont een heuvel op de achtergrond; dat zou de plek van het graf van de naamgever van Peutjut kunnen zijn. Zeker is dat niet. Het stoffelijk overschot bevindt zich in elk geval niet op (sarcofaag) noch onder het monument. Op de achterzijde staat vermeld, dat de generaal driemaal de Militaire Willems-Orde ontving (4e, 3e klasse en het Commandeurschap). Het Commandeurskruis bevindt zich in de collectie van het K.T.O.M.M. Bronbeek te Arnhem.

Op 7 mei 1974 bezocht Kolonel Brendgen de plaats van overlijden van de generaal. Hij trof er een monument aan met de tekst: *In Memoriam J.L.J.H. Pel, Commandeur der Mil. Willemsorde. Civiel en Mil. Gouverneur van Atjeh en O. Op deze plek op 24 februari 1876 overleden.*

Peutjut: laatste rustplaats voor een record aantal Ridderkruisen der Militaire Willems-Orde

Peutjut vormt de laatste rustplaats voor tenminste 72 – met naam bekende – Ridderkruisen der Militaire Willems-Orde (MWO). Dat is een absoluut record voor één militaire begraafplaats, die nergens zijns gelijke heeft. Tijdens een uitgebreid onderzoek door Dhr A(driaan) P. Intveld uit Arnhem¹⁾ en de auteur van dit gedenkboek en met veel steun overigens van de zijde van de Kanselier der Nederlandse Orden, Luitenant-Generaal J.H. de Kleyn en Mevr. L. Walburg van de Kanselarij, konden alle dienststaten van de overledenen op Peutjut, waarvan vaststond danwel werd gedacht, dat zij de MWO hadden ontvangen, worden geraadpleegd. Daarbij bleek ook, dat een zeer groot aantal MWO's postuum was verleend aan gesneuvelden danwel aan hen die aan hun in het gevecht bekomen verwondingen waren overleden. Het vorenstaande vormt opnieuw een bewijs van de felheid waarmee de strijd in Atjeh werd gestreden en hoe hevig het verzet van de Atjehers daarbij was. Bovenstaand feit (72 Ridderkruisen, waarvan een aantal zelfs meervoudig onderscheiden met de MWO) zou alleen al voldoende reden moeten zijn om de erebegraafplaats in stand te houden. In werkelijkheid is het aantal ridderkruisen nog veel groter. Zo werd het lichaam van de Kapitein Marechaussee J. Paris (geboren 27 juni 1889), die op 3 april 1926 sneuvelde, aanvankelijk begraven op Peutjut, doch op verzoek van de weduwe herbegraven in Hastings (Engeland). Bovendien rusten er diverse Inlandse

militairen op Peutjut die, in plaats van de MWO, werden onderscheiden met de Medaille voor Moed en Trouw, die vanaf 1898 werd vervangen door het Kruis voor Moed en Trouw. Beide onderscheidingen waren er in twee uitvoeringen: zilver en brons. Men was in die tijd van oordeel, dat een Inlandse militair niet aan de eis van beleid kon voldoen. Gelukkig rusten er ook Inlandse Ridderkruisen MWO op Peutjut. Zij behoren tot de eerstgenoemde 72.

Een vergelijking met het buitenland dringt zich op. De hoogste militaire onderscheiding in de Verenigde Staten is de Medal of Honor. Uit het boek *Medal of Honor (portraits of valor beyond the call of duty)*²⁾ blijkt o.a., dat 60% van al deze onderscheidingen, die werden verleend sedert de Amerikaanse deelname aan de Tweede Wereldoorlog, postuum werd verleend. Op Arlington National Cemetery (ANC) zijn sedert de openstelling reeds meer dan 260.000 militairen begraven. Gemiddeld komt dat neer op 5.400 per jaar. Op ANC is daarvoor een speciale militaire eenheid, die belast is met verzorgen van het dagelijkse militaire ceremonieel. Bij een telling gehouden in maart 2002, over het aantal aldaar begraven militairen met de Medal of Honor, bleek dit aantal uit te komen op 372 dragers van de Medal of Honor. Indien we even de cijfers van het ANC vergelijken met het aantal op Peutjut begraven militairen en de aantallen Ridderkruisen MWO daarbij, dan wordt duidelijk, dat Peutjut verhoudingsgewijze wel erg veel ridderkruisen een laatste rustplaats biedt.

Kapitein der Marechaussee J. Paris

Ridderkruis MWO

Ook enkele massagraven en hun monumenten nog aanwezig op Peutjut

Op 26 juli 1889 vond bij Kota Pohama, een zeer geïsoleerde militaire versterking, van de zee gescheiden d.m.v. een rivierarm, een hevig gevecht plaats. Op die dag sneuvelden drie officieren en 14 onderofficieren en soldaten! Hun lichamen werden via het station te Pohan Kroeëng Tjoet en de tram afgevoerd naar Peutjut. De officieren werden daar apart begraven; de overigen in een soort massagraf, omgeven door een houten hekwerk. Onder massagraf hier te verstaan een kleine ruimte waarbinnen alle graven werden opgenomen.

In het midden werd, door de overlevenden van het gevecht, een monument opgericht, dat thans nog, na diverse opknapbeurten, in goede staat verkeert. Bij de gesneuvelden bevond zich ook de Afrikaanse fuselier Arkiese. Deze militairen werden tot 1873 geworven in Guinee, op de Westkust van Afrika. In dat jaar werd het gebied door ons land overgedragen aan Engeland. (Sumatra-Tractaat van 2 november 1871).³⁾

Bij een van de schilderpartijen van het monument, waarbij ook de teksten opnieuw werden aangebracht, heeft de schilder – wellicht onbewust – het minder leesbare jaartal 1889 gewijzigd in 1888. Het Bestuur heeft deze fout laten voortbestaan, omdat het monument met bijbehorende tekst in 2007 werd opgenomen in de Bezoekersgids van de Erebegraafplaats. Gidsen kunnen sedertdien hun toehoorders vertellen, dat men ook door een fout als deze in vergetelheid kan geraken. Op de Erepoort staat het juiste jaartal.

Een andere eenheid met een massagraf en monument is het 3e Bataljon Infanterie. Op het monument van Kota Pohama staan reeds de namen van negen leden van genoemd bataljon. De eenheid behoorde in 1873 al tot een van de eerste, die op de Atjehse kust landde. Het bataljon groeide uit tot de beroemdste infanterie-eenheid in Atjeh. Het verwierf de bijnaam het *Leeuwen Bataljon*. Op 24 maart 1877 werd het vaandel versierd met het Ridderkruis 4e klasse der Militaire Willems-Orde, tezamen met de Atjeh-Medaille. Deze laatste was vervaardigd uit

metaal van enkele buitgemaakte Atjehse kanonnen. (Daarmede werd een traditie voortgezet: d.w.z. medailles vervaardigen uit een of meerdere buitgemaakte kanonnen. Ons land deed dat al na de Tiendaagse Veldtocht tegen België van 2 – 12 augustus 1831 met het Metalen Kruis. Engeland deed dat in 1856 met enkele buitgemaakte Russische bronzen kanonnen uit de vesting Sebastopol op de Krim t.b.v. het Victoria Cross. Momenteel is de nog resterende metaalvoorraad in Engeland marginaal geworden).

Terug naar het 3e Bataljon. De eenheid verloor, gedurende tien dagen van militaire activiteiten, maar liefst 13 van de 25 officieren en 183 onderofficieren en overigen aan gesneuvelden en gewonden. Het monument op Peutjut herinnert aan de Europese sergeant en vijf Europese en 6 Ambonese fuseliers, die op 4 april 1877 sneuvelden bij Gampong Koewala Zuid. Ook hier zorgden de overlevenden voor de oprichting van dit monument. De verliezen bij Kota Pohama, in 1889, zijn hierboven reeds vermeld. Op 8 mei 1899 verloor het bataljon, bij een actie in de omgeving van Idi, waaraan zo'n 200 met klewang gewapende Atjehers deelnamen, zes militairen, waarbij zijn later hoogst gedecoreerde militair: Korporaal F.H.W. Schordell, Ridder 4e klasse der MWO, postuum RMWO 3e klasse. Voorts sneuvelde 1e Luitenant J.J.A. Gaade, (2 x Eervol Vermeld; postuum RMWO-4).

Oud-Gouverneur koos welbewust voor Peutjut als laatste rustplaats

Van 9 juni 1932 tot 5 maart 1936 werd de functie van Civiel Gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden vervuld door Dhr A. Ph. van Aken (geboren te 's-Gravenhage op 24 januari 1883). Hij vertrok vanuit Atjeh naar Batavia en werd daar Lid van de Raad van Nederlands-Indië. Hij overleed op 1 april 1936. Overeenkomstig zijn uitdrukkelijke wens werd zijn lichaam op Peutjut aan de aarde toevertrouwd. Volgens het opschrift werd het monument geschonken door de inwoners van Atjeh. De kort daaropvolgende oorlog in Azië is er mogelijk mede oorzaak van geweest, dat zijn portret – in email – telkenmale door onbekenden werd vernield. Dat is te betreuren, mede gezien het feit, dat Dhr van Aken destijds doorging voor een zeer aimabel mens met veel aandacht voor de Atjehers. Hij zou erg geliefd zijn geweest bij de Atjehers. De vernieling zou ook kunnen wijzen op de opvattingen binnen de Islam m.b.t. het afbeelden van personen. Het monument van van Aken wordt slechts door een muur gescheiden van de achterliggende Gampong Blower. De schade is al diverse keren hersteld. Op Peutjut is een van de lanen naar van Aken vernoemd. Het voorzijde van het monument van Generaal Pel, met zijn afbeelding, bleef ongemoeid.

Dhr A. Ph. van Aken + graf

Joodse graven deels nog aanwezig

In de directe omgeving en op korte afstand van de muur bevonden/bevinden zich de graven resp. restanten van 24 Joodse graven. Voor dit deel van de wereld is dit een respectabel aantal op één locatie. De hier begraven Joden zijn met name afkomstig uit Oost-Europa. Het waren wellicht overwegend Joodse kooplieden en hun gezinnen/familieleden. Bekend is de familie Bolchover, die de nodige activiteiten ontplooidde op handelsgebied. De naam van de Gampong Blower is een verbastering van die naam. Daar bevonden zich vroeger diverse handelsgebouwen.

Op een van de graven staat: Aan de Nagedachtenis van mijne lieve echtgenoot Deborah Bolchover, geboren Blumenthal, geboren te Harlou (Roemenië) etc. Diep betreurd door hare kinderen en familieleden. R.I.P.

Één graf behoort toe aan de officier van politie van Groot-Atjeh, Dhr C.J. van der Zijl (1839 – 1882), die – op 4 augustus 1882 – te Kroeëng Kali stierf aan de gevolgen van een schotwond, in een gevecht met Atjehers.

Afronding

Zo zouden we kunnen doorgaan. Doch de beschikbare ruimte is beperkt. Het aantal graven en/of monumenten is zo aanzienlijk, dat we er een heel boek aan kunnen wijden. In het centrum, op de Generaal Köhlerlaan, staat het grote Centrale Monument, ten onrechte exclusief genoemd Marechaussee-Monument. Het werd daar in 1930 aangeboden door de planters van Oost-Atjeh en Deli. In dat jaar vierde het Korps Marechaussee van Atjeh en Onderhoorigheden zijn 40-jarig bestaan en ter gelegenheid daarvan ontving het Korps een vaandel, met daaraan gehecht het Ridderkruis 4e klasse der Militaire Willems-Orde. Dus zij hebben veel recht van spreken om het monument voor zichzelf te claimen. Twee teksten hebben betrekking op genoemd Korps, te weten:
“*Ter gelegenheid van het 40-jarig bestaan van het Korps Marechaussee (2 april 1930)*” en
“*Ter herdenking aan de gevallen marechaussees in Atjeh en Onderhoorigheden*”. De andere tekst luidt:
“*Ter herdenking aan de gevallen militairen in Atjeh en Onderhoorigheden*”. Dat waren er beduidend meer.

Bij algemene herdenkingen of bezoeken aan Peutjut door Nederlandse Ambassadeurs wordt het monument gebruikt om daar de krans of de bloemen te leggen. Tijdens de tsunami van 26 december 2004 wisten enige Atjehers op het monument te klimmen en werden zo gered van een wisse dood.

Tenslotte dient nog het volgende voorval te worden gemeld. Tijdens het bezoek aan Peutjut, op 16 april 1980, door de Kolonel b.d. Brendgen, werd hij aangesproken “door een Atjehse grassnijder, die op Peutjut twee Japanse graven had aangetroffen. De inscripties zullen worden vertaald. Volgens de Atjeher zijn de lijken op een zinken plaat verbrand op Peutjut en is de as deels in de beide graven gebracht, deels in een zinken doos bewaard, vermoedelijk voor opzending naar Japan.”

In mei d.a.v. bezocht Brendgen Jakarta en logeerde in het door een Japanse directie geleide Sari Pacific Hotel. Daar laat hij de inscripties op de foto's ontcijferen. Tot zijn starre verbazing krijgt hij daarop te horen, dat “de twee Japanners, op Peutjut begraven, twee oudere vrouwen blijken te zijn van lichte zeden. De namen zijn Nobu Honda en Masa Kamata, beiden uit Nagasaki afkomstig. Eerstgenoemde stierf op 18 februari 1951.” Haar leeftijd zal ik niet onthullen.

Op Peutjut bevinden zich diverse graven, afkomstig van Japanse christenen, voorzien van Japanse teksten. Daarom hoeft niemand op zoek te gaan naar deze graven. Dezerzijds is ook niet bekend of de graven de tsunami hebben overleefd. De Atjehse autoriteiten hebben, na het vertrek van de Nederlanders, diverse begrafenissen toegestaan op Peutjut, die hebben voortgeduurd tot in de zestiger jaren van de vorige eeuw. Dat is een jammerlijke constatering. De Stichting heeft daarop vanzelfsprekend geen invloed gehad.

¹⁾ A.P. Intveld, *Gevallen op het veld van eer. en genealogische verkenning van de Militaire Erebegraafplaats Peutjut, 's-Gravenhage* (2010). In dit boekwerk zijn de gegevens opgenomen van 2.311 militairen en van 664 burgers. Het boekwerk bevat zeer veel informatie en is rijk geïllustreerd. Het is aan te schaffen via het Secretariaat van de Stichting of rechtstreeks bij Dhr A.P. Intveld, van der Helllaan 12, 6824 HT – Arnhem.

²⁾ Peter Collier, *Medal of Honor. Portraits of valor beyond the call of duty*, 2e druk, Singapore (2006).

³⁾ Griselda Molemans en Armando Ello, *Zwarte huid, Oranje hart. Afrikaanse KNIL-nazaten in de diaspora*, Uitgeverij d'Jonge Hond, Zwolle, (2010). Een zeer interessant boek over een vergeten stuk geschiedenis.

Vaandel Korps Marechaussee van A en O

‘Marechaussee Monument’

Zoeklicht op twee zeer bijzondere begunstigers

Alhoewel elders in dit boek reeds speciale aandacht is besteed aan bepaalde personen met een bijzondere bijdrage voor Peutjut, zou dit herdenkingsboek niet compleet zijn, indien ik zou verzuimen die personen met name te noemen. Het betreft zowel een inwoner van Indonesië als van ons land, te weten:

Dhr Julius Tahya, ook geschreven Tahija (Ridder 4e klasse der Militaire Willems-Orde bij Kon. Besluit nr 1 van 21 september 1942). Hij was een van onze belangrijkste donateurs/begunstigers. Reeds eerder heb ik in een boek aandacht besteed aan zijn persoon en daden. Ik zal die bewuste tekst grotendeels herhalen, maar deze tegelijkertijd op enkele belangrijke plaatsen aanvullen. Van origine Ambonees; geboren 13 juli 1916. Hij was op het moment van zijn uiterst moedig, beleidvol en heldhaftig optreden sergeant der 2e klasse van het K.N.I.L. Plaats van optreden: de plaats Saumlaki, op een van de Tanimbar Eilanden, gelegen op circa 400 km noordoost van het eiland Timor. 1) Het K.N.I.L. had op 8 maart 1942 de wapens voorgoed neergelegd. Sergeant Tahya bevond zich, begin juli 1942, met 12 andere militairen bij genoemde plaats. Hij was daar, op 23 juni, met zijn groep afgezet door Kapitein S.H. Spoor, de latere Generaal en Legercommandant. De opdracht aan

Tahya: het inrichten van opstellingen in de omgeving van de landingspier aldaar en deze opstellingen vervolgens betrekken. Zijn tactisch inzicht was van dien aard, dat hij – ingeval van een Japanse landing – daarop goed gericht vuur kon uitbrengen. Voorts moest hij het plaatselijk radiostation en de nog aanwezige militaire voorraden ter vernietiging voorbereiden.

Vroeg in de nacht van 29/30 juli 1942 landden de eerste Japanse eenheden vanaf twee oorlogsschepen. De militairen stelden zich rustig op de steiger, immers zij verwachtten geen tegenstand en maakten zich gereed op te marcheren naar Saumlaki. Op dat moment gaf Tahya opdracht het vuur te openen, hetgeen zeer accuraat was en dood en verderf zaaide. De vijand sloeg uiteen. Sommigen sprongen in zee om het vege lijf te redden. De vijand trok zich terug om later die nacht een nieuwe landingspoging te ondernemen, nu over een breed front links en rechts van de aanlegsteiger. De landing werd ondersteund door scheepsgeschut, dat evenwel geen slachtoffers maakte. Tahya had op deze reactie gerekend: zijn manschappen hadden reeds andere opstellingen ingenomen. Opnieuw liet Tahya het vuur openen, waardoor wederom slachtoffers vielen en de landingspoging werd gestopt. Echter, het scheepsgeschut maakte nu ook

Julius Tahija (R.M.W.O-4)

slachtoffers in de groep Tahya. Hij gaf opdracht het gevecht af te breken, het radiostation etc te vernietigen en z.s.m. naar het rendez-vous te gaan. Zeven militairen en enkele ambtenaren verzamelden zich daar. Met een tevoren gereed gelegde prauw begonnen zij aan een lange zeiltocht naar Australië. Hij kon terecht melden: “Opdracht uitgevoerd”. Kort erna werd hij benoemd tot Ridder 4e klasse der MWO. Zijn kameraden werden onderscheiden met De Bronzen Leeuw. Op 2 april 1946 werd Tahya buitengewoon bevorderd tot kapitein der infanterie. Bij de soevereiniteitsoverdracht koos Tahya voor de Indonesische nationaliteit. Hij slaagde erin een zeer succesvolle zaken carrière te volgen. Hij beëindigde deze in de functie van president-directeur van de Pertamina Staatsolie Maatschappij. Later werd hij Voorzitter van de Raad voor Culturele Zaken van Indonesië.

De belangrijkste redenen waarom hij hier – in relatie tot dit boek – moet worden genoemd zijn o.a. de volgende:

Toen het K.T.O.M. Bronbeek met sluiting werd bedreigd trad hij onmiddellijk toe tot het Comité van Aanbeveling tot behoud van ‘Bronbeek’. Hij bleef lid tot zijn dood op 30 juli 2002 en steunde de Stichting Vrienden van Bronbeek ook financieel. Wetende van onze inspanningen om Peutjut te behouden voor de toekomst begon hij met het organiseren van reizen naar Atjeh. Bijvoorbeeld: in 1987 met 64 vooraanstaande personen, waarbij de Ambassadeurs van de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Australië, alsmede 46 vooraanstaande industriëlen.

In 1988 benaderde hij de Indonesische Minister van Binnenlandse Zaken om van hem een bijdrage te krijgen voor de instandhouding van Peutjut. (Atjeh en de Gouverneur vielen onder Min BiZa). De poging faalde.

In 1992 ontving Dhr Tahya, na de Nederlandse regering met een proces te hebben gedreigd, zijn achterstallige riddersoldij over de periode 1942 – 1993. Aangezien hij in zeer goede doen was op dat moment, maar meer nog vanwege zijn betrokkenheid bij Peutjut en de daar rustende militairen, schonk hij het ontvangen bedrag van 19.450.000 Rupiah (op dat moment f 17.638,84) aan de Stichting. Een voorwaar zeer genereuze gift.

Na de watersnood van november 2000, die – zoals we eerder zagen – op Peutjut zeer veel schade aanrichtte, schonk Dhr Tahya spontaan een bedrag van f 10.000,-.

Dhr Tahya overleed om 05.10 uur plaatselijke tijd, op 30 juli 2002, in het Metropolitan Medical Center te Jakarta. Dat was op de dag af 60 jaar na zijn heldhaftig optreden! Hij werd 86 jaar oud. Zowel door de Voorzitter van onze Stichting als door de Voorzitter van de Stichting Vrienden van Bronbeek, Dhr J. Veldman, werd een condoleancebrief gezonden aan zijn zoon, Dr. Sjalon Tahya. In 2003 werd – in dankbare herinnering – aan laatstgenoemde het gedenkboek aangeboden: *Eresaluut aan een vergeten leger. 140 jaar vreugde en verdriet van de bewoners van ‘Bronbeek’*, van de hand van G.A.Geerts. In dit gedenkboek wordt extra aandacht aan hem besteed, als representant van zoveel andere moedige onder-

Carel Albert Heshusius als jonge tweede luitenant in Soerabaja met links zijn Javaanse oppasser Wongso.

officieren van het voormalig K.N.I.L. Zijn lichaam werd te rusten gelegd te Tugu Selatan, in de voor (Indische) Nederlanders zo bekende Puncak. De Stichting heeft met zijn dood een moedig en voorbeeldig militair en een groot mens en begunstiger verloren. De Stichting Peutjut Fonds zal hem altijd in dankbaarheid herinneren. Moge hij rusten in vrede.

b. De tweede persoon betreft de Kolonel der Huzaren b.d. Carel, Albert Heshusius, geboren te 's-Gravenhage op 29 april 1916. Na een zeer eervolle militaire carrière stortte hij zich op het schrijven over militaire onderwerpen, waarbij zijn voorkeur uitging naar het leger dat hem zo dierbaar was: het

Koninklijk Nederlands-Indisch Leger. Dat werd een zeer succesvol gebeuren. Hij beschikte, naast eigen ervaring, over zeer veel achtergrondkennis en de gave van het woord. Waar lacunes in feitenkennis zich daarbij voordeden was een bezoek aan de Sectie Krijgsgeschiedenis (thans Nederlands Instituut voor Militaire Historie) snel geregeld. Daar trof hij ook zijn vriend Dr. H.L. Zwitzer, waarmee hij diverse zaken op papier vastlegde. Daarbuiten hadden met name de Ambonese ex-militairen en hun dierbaren, die met drogredenen en valse toezegingen naar ons land waren gelokt, zijn bijzonder medeleven. Met grote precisie en hardnekkigheid toonde hij ook meermalen aan, dat de verliezen aan mensenlevens, als gevolg van de oorlog met Japan, de daaropvolgende Bersiap-periode en de politionele acties, die van Nederland in de Tweede Wereldoorlog overtroffen. Die pennenstrijd was mede noodzakelijk, omdat er in het na-oorlogse Nederland géén plaats was voor het leed, dat andere landgenoten in Azië hadden ondergaan en die vaak nog de in- of uitwendige tekenen van die strijd met zich meedroegen. Tenslotte trachtte hij – tot in Japan – aan de weet te komen waar de buitgemaakte vaandels van het K.N.I.L. waren gebleven c.q. zich bevonden. Slechts enkele vaandels waren destijds uit Japanse handen gebleven. Uiteindelijk moest hij constateren, dat zij mogelijk door Japanse eenheden, die Java per schip verlieten, waren meegevoerd. Veel van deze transportschepen werden korte tijd later, op weg naar hun nieuwe bestemming, getorpedeerd. De vaandels rusten waarschijnlijk ergens op de bodem van de Stille Oceaan.

Carel Albert Heshusius in de rang van Luitenant-kolonel.

Nadat hij van Kolonel Brendgen had vernomen in welke toestand deze de Militaire Erebegraafplaats Peutjut in 1970 had aangetroffen en wat hij voornemens was te doen, werd dit zijn grote aandachtspunt. Toen vanaf 1972 met de eerste schoonmaakoperatie kon worden begonnen, hielp Carel enthousiast mee om de daarvoor benodigde gelden bijeen te brengen. Belangrijk daarbij was zijn besluit om de royalties van zijn boeken af te dragen aan de inmiddels opgerichte Stichting Peutjut Fonds. Dat waren voor die tijd forse bedragen. Jarenlang schonk hij aan het Centrum voor Documentatie en Informatie (P.D.I.A.) kaarten, boeken en foto's uit de periode 1873 – 1942. Hij had daarover een enorme collectie bijeengebracht. Tijdens een bezoek aan hem en Mevr. Heshusius, op 7 mei 2002, kon ik 256 foto's in bruikleen meenemen, die daarna met medewerking van het K.T.O.M.M. 'Bronbeek' werden gecopieerd. Via het Koninklijk Instituut voor de Tropen kon het Bestuur nog ruim 100 foto's aankopen. Daardoor was het mogelijk om het gros van de verloren gegane foto's, tijdens de overstromingen in november 2000, weer te vervangen. Helaas slechts voor zeer korte duur. Dhr Heshusius had een groot aandeel in de herbegravenis van Generaal-Majoor J.H.R. Köhler en was mede-initiatiefnemer voor het aanbrengen van de plaquette in Middelburg n.a.v. de eerste contacten Atjeh – Nederland. In 1990 kon het Bestuur van de Stichting Herdenking K.N.I.L. maar net voorkomen, dat het op 26 juli 1990 uit te geven Gedenkschrift K.N.I.L. 1830 – 1950, 2) uitsluitend door Carel met artikelen werd

gevuld. Het werden er tien. Niemand deed ooit tevergeefs een beroep op hem. De kroon op zijn werk was zeker de toekenning van de prestigieuze Prins Maurits-Medaille. Met het toenemen van de jaren kwamen helaas ook de gebreken. We weten niet hoe hij in het Verpleeghuis NEBO heeft gereageerd op het bericht van de alles vernietigende tsunami van 26 december 2004 en de schade daarbij aan Peutjut en het P.D.I.A. Carel overleed minder dan een maand later, op 22 januari 2005. De overlijdenskaart vermeldde o.a.: "*Op verzoek van Carel géén 'prestigeboeketten'. In plaats daarvan liever een gift voor de slachtoffers van de tsunami die zijn geliefde Peutjut op Sumatra (Indonesië) zo zwaar heeft getroffen.*" Het Bestuur mocht later in dank een bijzondere gift in ontvangst nemen van zijn echtgenote. De Stichting is hem blijvende dank verschuldigd.

Carel is gedurende zijn leven meermalen in de bres gesprongen voor hen, die niet meer tot reageren in staat waren, zoals zij die hun laatste rustplaats vonden op Peutjut maar, ook tijdens het schrijven, door Prof. Dr. L. de Jong, van de boekdelen van het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, waarvan de inhoud op Nederlands-Indië betrekking had. Moge hij rusten in vrede. In overleg met de autoriteiten in Atjeh en het Bestuur werd, gelet op o.a. het vorenstaande, besloten de nagedachtenis aan Carel, Albert Heshusius aan de vergetelheid te ontrukken. Tegen de Erepoort werd een marmeren gedenkplaat aangebracht met daarop de tekst:

C.A. Heshusius
1916 – 2005
Vriend van Peutjut

H.J. Wolf (Bibliothecaris – K.M.A.), *De moedige verdediging van Saumlaki in juli 1942*, in Gedenkboek van het K.N.I.L. 1911 – 1961, onder redactie van E. Witkamp, blz 267 – 269. Gedenkschrift Koninklijk Nederlands-Indisch Leger 1830 – 1950, uitgegeven onder auspiciën van de Stichting Vriendenkring Oud-KNIL Artilleristen 'Stabelan', Dordrecht, (1990). In *Mars et Historia*, 20e jaargang, Nr 8, sept/oct 1986, blz 95 t/m 136 verscheen een speciaal artikel over Peutjut, getiteld: Onze 2.200 militaire doden en het ereveld "Peutjut" in Atjeh van de hand van Heshusius.

35 jaar activiteiten in vogelvlucht

Inleiding.

In de voorafgaande hoofdstukken heb ik stilgestaan bij een aantal kleurige of minder kleurige zaken en wetenswaardigheden uit de afgelopen 35 jaar, zodat e.e.a. ook voor u gaat leven en u zich een beeld kunt vormen waarmee het Bestuur bezig is of al die tijd was.

Het Bestuur legt – jaarlijks – tweemaal verantwoording af aan haar donateurs/begunstigers over het gevoerde beleid. Tot de begunstigers reken ik in dit verband ook incidentele kapitaalverschaffers i.g.v. subsidie(s).

De eerste verantwoording treft u aan in het Jaarverslag. Dat wordt aangeboden aan alle donateurs/begunstigers die – op jaarbasis – tenminste 25 euro doneren. Die grens is daar gelegd, omdat de drukkosten bijna jaarlijks toenemen en de prijzen in Atjeh fors zijn gestegen, met name na de tsunami, toen Non Governmental Organisations (NGOs) daar rijkelijk met geld smeten. De nettobaten van de bijdragen worden daardoor niet voor een al te groot deel in beslag genomen door de kosten van het verslag en de aanbidding ervan.

‘Een groot verleden is een plicht der toekomst’.
A.S.C. Wallis (1857 – 1925).

De tweede verantwoording wordt – desgevraagd – afgelegd tijdens de jaarlijkse Donateursvergadering in ‘Kumpulan Bronbeek’ op het landgoed ‘Bronbeek’ te Arnhem. Doorgaans is daarbij het voltallige Bestuur aanwezig.

Ingeval van bepaalde projecten, waarbij ook de donateurs worden betrokken – waarover verderop meer – wordt individueel verantwoording afgelegd. Dat gebeurt ook ingeval iemand het Bestuur vraagt om een bepaald graf een onderhoudsbeurt te doen geven c.q. te laten restaureren. In zo’n geval wordt een bepaalde procedure doorlopen.

Daarom zult u hier géén samenvatting aantreffen van zo’n 30 jaarverslagen. Die zijn trouwens individueel te raadplegen via internet. Ik zal voortgaan om met u een aantal zaken te bespreken. Dat maakt het lezen ook interessant voor de later toegetreden donateurs/begunstigers. Ik zal daarbij in alle eerlijkheid trachten bepaalde situaties niet mooier voor te stellen dan ze zijn.

De hand aan de ploeg.

In de eerste jaren van onze hernieuwde aanwezigheid in Atjeh moest met name aandacht worden besteed aan een aantal hierna te noemen aspecten. Waar mogelijk zal ik daarbij foto's laten zien van de toestand vroeger en nu.

Die aandacht gold allereerst de afrastering en daarmee de afscherming van het terrein, nadat de Gouverneur de aldaar tijdelijk aanwezige bewoners had doen vertrekken en hun bouwsels laten afbreken. Een nadelige factor – door de jaren heen – bleef de bebouwing van de Gampong Blower direct naast de begraafplaats. Alle pogingen bijvoorbeeld om het werpen van vuil vanuit de gampong tegen te gaan hebben slechts een tijdelijk effect gehad. Voortdurend werden de hoogte van de muren of de aantallen meters prikkeldraad aangepast. Het voorstel om eens met het gamponghoofd te spreken werd afgeraden en ook het idee tot het aantrekken van een bewaker, die uit de gampong zelf afkomstig zou zijn. Enige tijd geleden zijn er drie vuilverbrandingsbakken gebouwd, zodat de verzamelde rommel meteen kan worden verbrand. Misschien dat de daarmee samenhangende rookontwikkeling op den duur gunstig zal uitwerken en men de vuildstort vanzelf zal stoppen. De hangplek van Atjehse jongeren op en rond het monument van Generaal Pel behoort intussen tot het verleden. Van tijd tot tijd vinden er t.o.v. vroegere jaren nog kleine vernielingen of beschilderingen plaats. Deze zijn enkel te voorkomen ingeval van een 24-uurs bewaking.

Deze is voor de Stichting onbetaalbaar. In 2002/03 is daarom aan het gemeentebestuur aangeboden voor onze rekening twee bewakers in dienst te nemen, afkomstig uit de genoemde gampong. Bewaking en toezicht zijn nodig. Toezicht wordt verzekerd door Dhr Amri en zijn echtgenote Nurhabiba; zij wonen in het linkerdeel van de Erepoort, doch zij zijn geen 24 uur per dag aanwezig noch in onze dienst om voor bewaking te worden ingezet. De Atjehse jeugd verschilt niet veel van de onze. Ze kent de geschiedenis van Atjeh niet en wat niet bekend is mag ook daar niet rekenen op veel respect. In de afgelopen 35 jaar ontstond er meermalen schade aan de muren of moesten oude afrasteringen worden vervangen. Bijvoorbeeld: in 1991 werd 65 meter muur gebouwd en werden 170 meter prikkeldraad gebruikt. Over de overstromingen in november 2000 en tijdens de tsunami heb ik u reeds gesproken. Veel geld is eveneens nodig om, in die permanent tropische hitte, de muren in een goede staat van onderhoud te houden. Zij zijn onderdeel van het grotere visitekaartje. De circa 1.100 meter muur vergen daarom periodiek grote hoeveelheden verf en geld. In 1995 werden bij het hek langs de doorgaande Jalan Teuku Umar vier lantaarnpalen met tl-buizen aangebracht. De afrastering daar is doorzichtig, zodat men de erebegraafplaats vanaf deze weg goed kan zien liggen. Die ligt er alleszins vredig bij.

De tweede zaak die veel aandacht vergde was de begroeiing. Wanneer u de foto's bekijkt van bijvoorbeeld de dertiger jaren van de vorige eeuw

en van de situatie nu, dan vallen onmiddellijk de van hoge bomen voorziene toegangsweg op en de grote bomen zichtbaar over de Erepoort heen. De wortels van die bomen hebben in de loop van de tijd diverse graven beschadigd. In de periode 1942 – 1970 was ook de nodige schade aangericht, door bomen te rooien voor brandhout. In 1985 tenslotte woedde er een hevige brand, waardoor veel bomen verloren gingen op een deel van het terrein. Vanaf het moment, dat de omheining een feit was is men begonnen met het rooien en uitdunnen van de bomen. Het terrein is ontoegankelijk voor zwaar mechanisch materieel. Zodoende moet men met de beperkte hulpmiddelen erg voorzichtig te werk gaan. Zaken als periodiek snoeien is hier een vrij onbekend begrip. De begraafplaats ziet er nu, door het aanleggen van borders met lage struiken, heel anders en vooral erg licht uit. Restprobleem blijft het rooien van de achtergebleven boomstronken, zonder daarbij schade aan te richten aan de graven. Opmerkelijk is, dat alle struiken van de Luitenant Vislaan het zoute water van de tsunami perfect hebben doorstaan. Ze staan er prachtig bij.

Tenslotte de bodem zelf. Langzaam maar zeker is er een zekere grasmatten gekomen. Echter, de deels vulkanische ondergrond is bedekt met klei en na de tsunami met plaatselijk tot 60 cm zeeslib, dat later werd verwijderd. De instandhouding van de grasmatten vergt veel inspanning en kosten. Grasmaaiers zijn hier relatief duur en de messen zijn een korte levensduur beschoren, vanwege de vele ongerechtigheden in de bodem. Gemiddeld zijn er zo'n drie

inzetbare grasmaaiers nodig. Daarbij komt dan nog de brandstof, een steeds terugkerende kostenpost. Gedurende de eerste 15 jaren moest veel geld worden besteed aan de aankoop van dure herbiciden. Momenteel zijn de meeste problemen – op de besproeiingscapaciteit na – verleden tijd. Experimenten met het verharderen van de Generaal Köhlerlaan en de zijpaden zijn niet altijd succesvol verlopen. De asfaltlaag van de Generaal Köhlerlaan is uiteindelijk toch weer verwijderd en vervangen door de zogenaamde 'paving blocks'. Zij hebben de tsunami uitstekend doorstaan. Via de recentelijk aangelegde extra betonnen afwateringsgeulen kan in korte tijd veel water worden afgevoerd. Het totale terrein werd reeds driemaal grondig gereinigd, te weten direct na de ommuring, na de watersnood in november 2000 en na de tsunami van 2004.

Het oog van de meester maakt het paard vet

Tot nu toe zijn er drie beheerders op Peutjut werkzaam geweest. De eerste vrijwillige beheerder, Dhr D.E.Weenas, was een schot in de roos. Met grote toewijding en een hoog verantwoordelijkheidsbesef ging hij aan de slag. Hij overleed helaas op 6 februari 1982. Over hem en zijn echtgenote is reeds het e.e.a. gezegd.

Hij werd opgevolgd door de oud-Kapitein T.N.I. M. Manullang. In deze aanstelling was het Bestuur destijds niet gekend. In Atjeh was men van mening, dat het een eis onzerzijds zou zijn, dat de bewuste persoon Christen was. Helaas bleek de nieuwe beheerder uit een heel ander soort hout gesneden dan Weenas. Hij was regelmatig afwezig, waardoor het toezicht op de Erebegraafplaats en op de werklieden nogal te wensen overliet.

Tijdens een onverwacht bezoek (in 1987) vanuit Nederland door de Kanselier der Nederlandse Orden, Generaal-Majoor b.d. C. Knulst (RMWO-4), was dhr Manullang afwezig. Generaal Knulst, die de graven van de Ridders MWO wilde bezoeken, aarzelde niet om uitgebreid te rapporteren over zijn bevindingen: bekladde graven, leuzen en het emailportret van oud-Gouverneur van Aken verdwenen. De noodzaak voor een frequenter dienstbezoek en periodieke inspecties werd opnieuw aangetoond. Helaas stonden de financiële middelen dat op dat moment niet toe. Tot dan toe had men noodgedwongen moeten volstaan met één dienstbezoek per 2 à 3 jaar. Dat was beslist onvoldoende gebleken. Hoe e.e.a. te verbeteren? Het Bestuur ging gretig

in op de suggestie, van twee bestuursleden van de Oorlogsgravenstichting die Peutjut in april 1988 hadden bezocht, om het toezicht, de bewaking en de uitvoering van onderhoudswerkzaamheden, op contract, over te dragen aan de gemeente Banda Aceh. Deze overeenkomst werd reeds in augustus d.a.v. getekend tijdens het bezoek van de Secretaris, Dhr H.W. Neidig. De overeenkomst liep tot 31 december 1993. De kosten – op jaarbasis – bedroegen 10 miljoen rupiah (ca f 11.500,-). Het personeel werd m.i.v. 1 september 1988 ontslagen, inbegrepen Dhr Manullang. Deze ontving afsluitend nog drie maanden salaris. Hij overleed reeds op 29 november 1988 in Banda Aceh.

Voortaan werden de graven bloksgewijze gewit en van nieuwe opschriften voorzien. De gemeente rapporteerde per kwartaal, doorgaans toegelicht d.m.v. kleurenfoto's. Ook de Dienst voor het Toerisme stak van tijd tot tijd een handje toe (o.a. verharding Hel-denlaan, inzwarten van de namen op de eretafels en het schilderen van graven). Aanvankelijk leverde ook de Menara Company, aan wie veel werk was uitbesteed, goed werk. In latere jaren zou het Bestuur daar afstand van moeten nemen vanwege vermoede verstrengeling van belangen.

Al jaren zijn het toezicht en de zorg voor het dagelijks onderhoud nu in vertrouwde handen van Dhr Amri en zijn echtgenote Nurhabiba. Zij bewonen, met hun kinderen, het linkerdeel van de Erepoort en genieten, buiten het maandsalaris, vrije huisvesting en gebruik van water/electra. In feite is zij de sterke vrouw, waarvan er altijd veel zijn/zijn geweest

in Atjeh. Dat brengt mij even bij de 'kleine economie'. U moet mij dit uitstapje vergeven.

De ontvangsten in Atjeh zijn altijd prima verzorgd en goed georganiseerd. Men voelt zich van meet af aan onder vrienden. Gastvrijheid geldt als een van de belangrijkste kenmerken van Atjeh. Daarbuiten wordt men getroffen door de alomheersende armoede en de vindingrijkheid om toch aan zoveel geld te komen, dat men de dag kan doorkomen en de eerste levensbehoeften kunnen worden gedekt. Dat kan bijvoorbeeld door per wijk van betjak te wisselen of per winkelstraat een of meerdere parkeeragenten in te zetten etc. Zo verdient eenieder wat geld. Oudedagsvoorzieningen etc kent men niet. De Directeur -P.D.I.A., Drs Hanafiah, op het moment dat hem de vraag werd gesteld reeds 72 jaar oud, vertelde dat hij buiten genoemde functie nog drie andere functies had, om in zijn onderhoud te kunnen voorzien. Hij arriveerde per fietstaxi op zijn werk, omdat de T.N.I. zijn dienstauto had gevorderd i.v.m., hoger belang'. Hij berustte in wat hij niet kon veranderen, maar behield zijn trots. Voor de bevolking is de toestand na de tsunami zeker niet verbeterd.

Ook op Peutjut ziet men de 'kleine economie' in werking. Vrouwen uit Gampong Blower komen van tijd tot tijd, tegen betaling door Nurhabiba, een dagje onkruid wieden. Een ouder echtpaar stekt plantjes, waarbij de man (boven de 70) uren in hurkzit werkt (!), geeft bloemen water, probeert bezoekers over te halen het bezoekersregister te

De kleine economie

tekenen etc. Dat laatste levert soms wat op. En dan zwijg ik nog over de medewerkers/-sters van het P.D.I.A., die bij een dienstbezoek rijkhalzend uitzien naar een klein cadeau. De bestuursleden zorgen, dat zij daarvan een grote voorraad bij zich hebben. Opgemerkt wordt, dat onze bestuursleden *pro Deo* werken.

V.l.n.r.: Drs Rusdi Sufi (dir. PDIA), zijn schoondochter Vera, zijn echtgenote Tjoet Ismi en Robbert Jan Nix (vz. St. Peutjut-Fonds) op Pietjut (april 2006)

Hulp uit onverwachte hoek

De hulp om onze zaken in Atjeh beter te helpen regelen kwam uit onverwachte hoek in de persoon van Dhr Drs. Rusdi Sufi. Voor het Bestuur was hij geen onbekende. Dhr Brendgen legt op 19 april 1980 vast: “19.00 uur, Dhr Rusdi Sufi bezocht mij en nodigde mij uit de volgende dag te komen dineren. Bij die ontmoeting zei hij, dat hij 15 maanden

in Leiden had gestudeerd en dat hij de Nederlandse taal redelijk machtig was.” Maar het Bestuur kende hem ook reeds van een andere gebeurtenis. Op 12 maart 1979 had hij H.M. Ambassadeur en Mevr. Renardel de Lavalette uit Jakarta begeleid tijdens hun bezoek aan Peutjut. E.e.a. was destijds op foto vastgelegd. Ergo, er bestaan vriendschapsbanden en nog veel meer sedert tenminste 32 jaar (!). Destijds trad hij waarschijnlijk reeds op namens het P.D.I.A., waarvan hij later Directeur zou worden. Hij schreef talloze boeken, doceert aan de Universiteit en examineert en is – in algemene termen gesproken – een zeer druk bezet mens. Onvermoeibaar heeft hij de afgelopen jaren de belangen van onze Stichting behartigd tot op het niveau van de Gouverneur en andere provinciale overheden, de Burgemeester, de Universiteit en belangenverenigingen op historisch en cultureel gebied. Zijn vriendschap en gastvrijheid duren voort tot op de dag van vandaag. Alle bezoeken van bestuursleden aan Atjeh worden nauwgezet door hem voorbereid. Dankzij hem werden op het juiste moment diverse deuren geopend. Zijn naam komt als enige voor in het Memorandum of Understanding, waarin hij wordt aangewezen als onze officiële vertegenwoordiger in Atjeh, met een nader omschreven bevoegdheid op financieel gebied.

Tijdens dienstbezoeken genieten onze bestuursleden van de spreekwoordelijke gastvrijheid van hem en van zijn echtgenote Mevr Tjoet Ismi. Het gehele gezin is bij de ontvangst aanwezig om zich kort daarna bescheiden terug te trekken.

In 2007 trad Mevr Tjoet Ismi op als gastvrouw tijdens de presentatie van de Bezoekersgids van de Militaire Erebegraafplaats Peutjut, daarbij geassisteerd door de medewerkers van het P.D.I.A. Een van hun zoons zorgt er in voorkomend geval voor, dat e-mails tijdig naar Nederland worden verzonden. Dhr Rusdi Sufi brengt tenminste eenmaal per week een bezoek aan Peutjut. Hij houdt een scherp oog op wettelijke bepalingen m.b.t. de duur van de werkweek (thans vijfdaagse), de hoogte van het minimumloon etc. Daarnaast adviseert hij desgevraagd het Bestuur over een eventueel toe te kennen bonus aan het einde van het jaar. Daarbij schrikte men niet: 100 euro zijn omgerekend meer dan 1 miljoen rupiah.

Dhr Rusdi Sufi leverde een prestatie van formaat door de inhoud van de Bezoekersgids voor de Militaire Erebegraafplaats Peutjut (reeds in de Nederlandse en Engelse taal) te vertalen in Bahasa Indonesia, zodat studenten of bezoekers van de erebegraafplaats de teksten in hun taal kunnen lezen. Bovendien slaagde hij erin, in een zeer tumultueuze tijd, om de nieuwe Gouverneur van Atjeh, Dr. Irwandi Yusuf, die eerst op 6 februari 2007 in functie trad, over te halen het voorwoord voor genoemde gids te schrijven. De gids werd op 2 april d.a.v. gepresenteerd. Daarnaast was de gouverneur bereid de voorzitter en de vice-voorzitter (schrijver) in audiëntie te ontvangen en het eerste exemplaar in ontvangst te nemen. Tijdens de tsunami van 26 december 2004 verbleef hij – als gevangen genomen militair leider van de beweging

‘Vrij Atjeh’ – in de (door de Nederlanders gebouwde) gevangenis. Hij werd, als door een wonder, gered met één bewaker. Hij betreurde het zeer, dat de Nederlandse Regering nooit bereid is geweest de oorlogsverklaring van 1873 tegen het onafhankelijke Atjeh in te trekken.

De bezoekersgids

F. van der Veen

R.J. Nix

H.W. Neidig

Slechts drie voorzitters ‘versleten’ in 35 jaar

Bij het tekstdeel ‘De geboorte van de Stichting Peutjut Fonds’ heb ik reeds uitgebreid stilgestaan bij de eerste voorzitter Dhr F. van der Veen. Hij was voorzitter vanaf de oprichting op 29 januari 1976 tot 29 mei 1996, d.w.z. ruim 20 jaar. Hij werd opgevolgd door Dhr H.W.Neidig, Kolonel der Infanterie b.d., die op 1 januari 1985 was toegetreden tot het bestuur en die sedertdien de functie vervulde van secretaris. Dhr Neidig werd op 23 juli 1922 te Bandoeng geboren. Zijn langdurige en eervolle carrière begon begon destijds bij het K.N.I.L. Na de Duitse bezetting van ons land werd te Bandoeng het Corps Opleiding Reserve-Officieren (CORO) opgericht. Zoals de naam al zegt: hier werden militairen opgeleid tot reserve-officier. De opleiding startte op 3 juli 1941. Neidig was een van hen. Het CORO werd, in maart 1942, ingezet nabij de vulkaan Tangkoean Prahoe. Op 8 maart 1942

capituleerde het K.N.I.L. en begon voor Neidig de 3½ jaar durende Japanse krijgsgevangenschap. Na het einde van de Tweede Wereldoorlog vervulde hij diverse functies. Tijdens de 2e Positionele Actie trad hij zeer moedig en kordaat op in de omgeving van Sibolga (Sumatra). Voor dit optreden werd hij onderscheiden met het Bronzen Kruis. De tekst van de mutatie, die aan de toekenning is verbonden, luidt als volgt:

“Eerste luitenant der infanterie van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger. Heeft zich tijdens de 2e positionele actie in Noord-Sumatra, op 24 december 1948, in de omgeving van Sibolga, onderscheiden door moedig en beleidvol optreden. Als actie leider van de Groep Krokodil, welke ten Zuiden van Sibolga moest ageren, vernam hij, dat een belangrijke brug voor vernieling was voorbereid, waarbij bereids enkele bommen van 250 kg lagen te branden. Door, zich met een peloton snel derwaarts te begeven, – waartoe enige kilometers in de looppas moesten worden afgelegd –, leidde hij bij aankomst persoonlijk de uiterst gevaarlijke blussingswerkzaamheden. Alhoewel niet meer voorkomen kon worden dat één der bommen explodeerde, waarbij Luitenant NEIDIG en enkele zijner manschappen achterover werden geslingerd, werd door zijn onverschrokken voortvarend en energiek optreden deze brug grotendeels behouden. Bovendien had hij tevoren nog uitnemende veiligheidsmaatregelen getroffen, welke tot resultaat hadden, dat een vijandelijk convooi kon worden opgevangen, waarbij 4 T.N.I.-soldaten sneuvelden en 1 T.N.I.-kapitein + chauffeur met jeep en wapens in zijn handen vielen.” (Koninklijk Besluit N° 25 van 9 december 1949).

Later vervulde hij diverse functie bij de Koninklijke Landmacht in Nederland en in het Midden-Oosten als officier waarnemer bij de United Nations Truce Supervizing Organisation (UNTSO).¹⁾

Naast zijn functie binnen onze Stichting vervulde hij elders nog diverse functies, tot op hoge leeftijd. Op 15 februari 2002 vond – op verzoek van Mevr Neidig – een bespreking in hun huis plaats. Doel was – met zijn a.s. 80e verjaardag in het vooruitzicht – om het takenpakket van voorzitter drastisch te herzien. Uit deze bespreking en de extra ingelaste bestuursvergadering op 5 maart 2002 vloeide o.a. de volgende taakverdeling voort: De functie van secretaris en archivaris gaan over in handen van Dhr R.J. Nix. Het K.T.O.M.M. Bronbeek stelt ruimte beschikbaar voor de opslag van het archief. Een aantal activiteiten, waarbij die verbonden aan/ voortvloeiend uit het houderschap van de postbus van de Stichting, verhuizen naar Dhr Drs. G.K.H. Hes te Gouda. Er zal een zoekslag worden gehouden om nieuwe bestuursleden aan te trekken. Dhr R.W.V. Rhemrev treedt op 8 maart 2002 toe tot het bestuur. Hij vervult op dat moment nog een civiele functie en is daarnaast reserve luitenant-kolonel. De functie van vice-voorzitter werd – eerder in 2000 op advies van Dhr Hes – gecreëerd, waarbij Dhr G.A. Geerts tevens de functies behoudt m.b.t. de culturele contacten en public relations van de Stichting.

Deze reorganisatie betekende een grote lastenverlichting voor de voorzitter. In de loop van 2004 gaf Dhr Neidig toch te kennen op korte termijn te willen aftreden. Tijdens de bestuursvergadering van 26 november 2004 droeg Dhr Neidig de functie van voorzitter over aan Dhr R.J. Nix, Luitenant-kolonel der cavalerie b.d., die op zijn beurt werd opgevolgd door Dhr Rhemrev. Dhr Neidig werd vervolgens benoemd tot Ere-Voorzitter, waarbij uitgebreid aandacht werd geschonken aan zijn zeer lange en verdienstelijke staat van dienst t.b.v. de Stichting.

Zijn gezondheidstoestand liep daarna langzaam maar zeker terug. Enige tijd na het overlijden van zijn echtgenote, Mevr S. Neidig – Zijlmans, moest hij verhuizen naar een verzorgingshuis, weer later naar een verpleeghuis. Dhr Neidig overleed op 28 maart 2011. N.a.v. zijn overlijden werd een *In Memoriam* opgesteld, dat o.a. als bijlage werd gevoegd bij het Jaarverslag over 2010. Volledigheidshalve is nu ook opgenomen als bijlage in dit boek.

¹⁾ Ten Cate, A., Waarnemers op heilige grond. Nederlandse officieren bij UNTSO 1956 – 2003, Uitgeverij Boom, Amsterdam, (2003). (Van Dhr Neidig zijn daarin enkele foto's plus tekst opgenomen). Niemand kon op het moment van functie-overdracht in 2004 bevroeden, dat Indonesië in het algemeen en Atjeh zeer in het bijzonder, op 26 december 2004, zouden worden getroffen door een allesvernietigende aardbeving gevolgd door een tsunami. Dhr Nix was toen precies één maand in functie.

Drs. G.K.H. Hes
28 jaar de oude vertrouwde penningmeester.

Dhr Nix, die de restauratie van de Erebegraafplaats op de voet had gevolgd en deze met eigen ogen zou hebben willen aanschouwen tijdens zijn dienstreis naar Atjeh (tezamen met Dhr Hes) van 5 t/m 12 augustus 2004, bleef steken in Medan. De doorreis werd om politieke, bestuurlijke en militaire redenen geweigerd, ondanks het feit, dat zij in het bezit waren van een geldig visum van de Gouverneur. De besprekingen vonden uiteindelijk plaats in Medan, waarheen de Atjehse delegatie zich intussen had verplaatst. Doch het ergste moest – zoals gezegd – nog komen. En dan te denken, dat hij bij zijn functie-overname dacht dat hij in een gespreid bed was gekomen. De tweede renovatieronde was immers kort tevoren succesvol afgerond.

Alvorens we aandacht besteden aan zijn voorzitterschap, zullen nog enkele (oud)-bestuursleden de revue passeren. We beginnen met de penningmeester.

De eerste secretaris-penningmeester was Dhr J.H.J. Brendgen. Deze droeg de functie van penningmeester in maart 1982 over aan schrijver dezes. Echter, i.v.m. diens overplaatsing naar de Verenigde Staten per 15 september 1983, moest er een nieuwe penningmeester worden gezocht. Dat werd Dhr Drs. G.K.H. Hes. Die heeft de functie tot op de dag van vandaag, d.w.z. meer dan 28 jaar vervuld! Gedurende al die tijd heeft hij zijn functie op zeer deskundige en enthousiaste wijze gestalte gegeven. Als ingewijde was hij als geen ander in staat het Bestuur van advies te dienen over het te voeren korte en/of lange termijn financieel beleid. Op het

eerste oog kan men geneigd zijn te denken, dat de functie van penningmeester binnen onze Stichting een rustige is, doch de schijn bedriegt. Men moet namelijk zeer bedreven zijn in het ontcijferen van ingediende begrotingen, taxaties of rekeningen van uit te voeren of reeds uitgevoerde werkzaamheden in Atjeh. Een zeer goede kennis van het Bahasa Indonesia en zeer veel tact zijn daarbij vereisten. Daarnaast dienen betalingen gefaseerd en tijdig te gebeuren. Voorafgaand moet e.e.a. grondig zijn gecontroleerd en accoord bevonden. Ook tijdens dienstbezoeken heeft hij met succes diverse zaken behandeld en afgewikkeld. Alle dienstreizen worden in zijn aanwezigheid voorbereid en van een advies op financieel gebied voorzien.. Een zeer opvallend kenmerk is zijn opgewekte karakter. Het Bestuur is hem zeer veel dank verschuldigd. Het zal een hele opgave worden tijdig voor hem een geschikte opvolger te vinden.

Tot de vroegere bestuursleden, die verderop niet meer worden genoemd, behoren:

- a. De vertegenwoordigers van de Belangenvereniging van oud-militairen van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger ‘Madjoe’. Genoemde vereniging is vrijwel vanaf de oprichting van onze stichting vertegenwoordigd geweest in het Bestuur. In maart 1976 trad Dhr K. v.d. Berg toe, op dat moment tevens Hoofdbestuurslid van “Madjoe”. Op 21 mei 1978 werd hij afgelost door de Dhr J. Westendorp, Bondspresident van ‘Madjoe’.

De laatste vertegenwoordiger was Dhr H.R. Toorop, Kolonel der Infanterie b.d. Gezondheidsredenen dwongen hem per 31 december 2000 terug te treden. Hij kwam zijn ziekte helaas niet meer te boven en overleed op 14 juli 2005.

‘Madjoe’ dat voor heel veel zaken op de bres stond heeft onze Stichting meermalen ook op financieel gebied bedacht. Bijvoorbeeld: op 5 juni 1991 t.g.v. het 80-jarig bestaan met een schenking van f 2.000,- Ook afdelingen van ‘Madjoe’, met name die van Amersfoort en Apeldoorn (deze laatste liefst 4x), schonken van tijd tot tijd bedragen van enkele honderden guldens per keer. Helaas zag het Hoofdbestuur van ‘Madjoe’ zich, o.a. vanwege de hoge leeftijd van zeer veel leden, genoodzaakt de vereniging op te heffen. Het Bestuur is ‘Madjoe’ en haar leden zeer veel dank verschuldigd voor de financiële en morele steun gedurende al die jaren.

- b. De vertegenwoordiger van de Vereniging Indische Nederlanders (V.I.N.). Op 19 maart 1986 trad Dhr Drs. P. Scholte toe tot het bestuur. Hij volgde in deze Dhr Brendgen op. De V.I.N. publiceerde reeds in 1984 het boek: “Peutjoet”. Rustplaats voor 2.200 soldaten van het vroegere K.N.I.L. Daarmede werd de schijnwerper voorgoed gericht op onze Stichting en haar activiteiten. Dhr Scholte overleed, na een langdurige ziekte, op 23 maart 1998. Hij werd 73 jaar oud.

Voorzitter H.W. Neidig op Peutjut.

Mede dankzij zijn grote ervaring bij o.a. het Ministerie van Financiën en in diverse Indische organisaties was hij een zeer gewaardeerd adviseur van het bestuur. Mogen allen rusten in vrede.

Subsidietoekenning in de aanloop naar de ramp

In november 2001 werd de Stichting Het Gebaar opgericht door de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. De voorzitter was Mr. J.K. Wiebenga. De Stichting kreeg de beschikking over een bepaalde hoeveelheid geld, die zou mogen worden uitgekeerd, als een soort tegemoetkoming van de Nederlandse regering, aan degenen die de Tweede Oorlog in Azië hadden meegemaakt. Op het eerste oog leek onze stichting niet in aanmerking te komen voor deze tegemoetkoming. Ons Bestuur was, op dat moment, al langere tijd bezig met een onderzoek naar de mogelijkheden om fondsen te verwerven t.b.v. de Erebegraafplaats. Een aantal projecten daar moest, vanwege de financiële situatie van de Stichting, noodgedwongen in de ijskast blijven.

Op 3 oktober 2003 werd in het bestuur het concept Marketingplan Fondsenwerving “Peutjut” besproken. Dit plan was tot stand gekomen door samenwerking tussen Dhr Cees van Doorn en Dhr Richard Rhemrev. Het benodigde extra geld zou moeten komen van potentiële doelgroepen, die bereid zouden zijn bepaalde plannen van het bestuur te ondersteunen. Bedoelde plannen werden, na bespreking, nog enige keren aangepast. Het ‘Project van Doorn’ zoals het werd genoemd, onderzocht ook de mogelijkheden tot verbetering van de communicatie, waarbij o.a. werd bedoeld op samenwerking met verenigingen met een ‘Indische affiniteit’.

Eind 2003 kondigde het bestuur van de Stichting Het Gebaar aan, dat personen of organisaties een subsidie-aanvraag konden indienen voor bepaalde projecten uit de Indische gemeenschap. Zou Peutjut mogelijk kunnen vallen onder de werkingssfeer van Het Gebaar? De voorzitter kreeg, terwijl de fondsenwervers doorgingen met hun activiteiten, opdracht te sonderen of het zinvol zou zijn een plan in te dienen bij de Stichting Het Gebaar. Dat bleek het geval te zijn. De subsidie-aanvraag werd met voorrang gereedgemaakt. In de bijlage bij de uiteindelijke aanvraag werden de drie zogenaamde ‘Buitenmonumenten” (d.w.z. liggen niet op Peutjut zelf) voorgedragen voor restauratie, terwijl op Peutjut zelf de Erepoort met zijn marmeren ere-tafels alsmede 25 – 30 nader aangeduide graven/tombes voor restauratie werden voorgedragen. De totale kosten voor die restauratie zouden tussen de 25 en 30 duizend euro bedragen. Ons project werd na ontvangst ingedeeld in de categorie ‘Herdenken’. Intussen was ook bekend geworden, dat de Stichting Het Gebaar kon beschikken over een bedrag van 15 miljoen euro en er op dat moment al aanvragen waren ontvangen ter hoogte van circa 75 miljoen euro. Het wachten begon. Op 14 oktober 2004 viel de beslissing in de bus: Aan de Stichting Peutjut Fonds werden de gevraagde 25.000 euro toegekend t.b.v. de Militaire Erebegraafplaats Peutjut in Indonesië.¹⁾ Het Bestuur ervoer die beslissing als een erkenning van de belangrijke taak, die onze Stichting op zich had genomen. De voorbereidingen voor de restauratie konden starten.

1) Ilonka M. de Ridder, (samenstelling en redactie), *Eindelijk erkenning? Het Gebaar: de tegemoetkoming aan de Indische gemeenschap*. Uitg. Stichting Het Gebaar (2007). (in de categorie Herdenken werden uiteindelijk de aanvragen voor 10 projecten gehonoreerd).

Aardbeving en tsunami zetten alle zaken op hun kop

Ik roep in uw herinnering, dat in het hoofdstuk: ‘Het Centrum voor Documentatie en Informatie – Aceh; onder het tekstdeel ‘Aardbeving en tsunami nemen apocalyptische vormen aan’ reeds het e.e.a. is gezegd over de gevolgen van deze ramp. Voorts, dat de Voorzitter, Dhr R.J. (Robbert-Jan) Nix eerst één maand te voren – op 26 november 2004 – was aangetreden als de nieuwe Voorzitter van onze Stichting. Hij werd op 3 mei 1940 geboren te Geumpang in Atjeh, waar zijn vader, officier van het Korps Marechaussee v. A. en O, commandant was. Dhr Nix kan binnen het Bestuur in zekere zin worden beschouwd als ‘de laatste der Mohikanen’, in die zin dat hij geboren is in Atjeh en daar zijn ‘roots’ heeft. Derhalve was hij het meest gekwalificeerd om Dhr Neidig op te volgen.

Terwijl het Bestuur bezig was plannen uit te werken om de toegankelijkheid van Peutjut te verbeteren d.m.v. zogenaamde ‘historical markers’ (kortweg borden, voorzien van nummers, die verwijzen naar een tekst terzake van een bepaald graf of monument) en de plannen daarvoor liet vertalen, door Mevr W. Adriaans van het K.T.O.M.M. Bronbeek, kwam geheel onverwacht het bericht, dat een ramp van ongekende omvang land en volk van Atjeh had getroffen. Direct werd getracht contact op te nemen met Dhr Rusdi Sufi, doch alle verbindingen van/naar Atjeh waren verbroken. Waren hij en zijn gezin ook slachtoffer geworden?

Eerst kort na de jaarwisseling slaagde de Voorzitter erin in contact te komen met Dhr Rusdi Sufi. Deze deed een eerste verslag over wat er was gebeurd. Zijn gezin had de ramp overleefd, doch zeer velen niet, waaronder het hele gezin van Dhr en Mevr Sulaiman Daud en anderen, terwijl het P.D.I.A. van de aardbodem was verdwenen. Een in alle opzichten cruciale rol bij het totstandkomen van de verbindingen en de daaropvolgende hulpverlening speelde het *Reisbureau HORAS* in Medan o.l.v. Dhr Robert Lam en zijn Secretaresse Mevr Christine Kowandi. Niets was voor hen teveel en zij waren 24 uur/dag bereikbaar en aanspreekbaar. En dat alles zeer spontaan en als vriendendienst. (Opmerking: Het Bestuur maakt voor alle reizen naar/van Atjeh al jarenlang tot volle tevredenheid gebruik van hun diensten).

De Erebegraafplaats had geheel onder water gestaan, grote delen van de muren waren weggespoeld, graven verdwenen of beschadigd en het totale terrein was bedekt onder een combinatie van wrakhout, puin, autowrakken en een zeer dikke laag zeeslib. Op het terrein lagen bovendien de lichamen van een zestigtal omgekomen Atjehers. De Voorzitter had daarnaast reeds contact opgenomen met onze Defensie-Attaché bij H.M. Ambassade in Jakarta, de Kolonel der Grenadiers C.J. (Charles) Kool. Primair doel van dit contact was om alle mogelijke invloed aan te wenden om door inschakeling van dat niveau te voorkomen, dat mechanische hulpmiddelen zouden worden ingezet door de autoriteiten in Atjeh om de rommel binnen

de muren van de Erebegraafplaats op te ruimen. Het gevolg daarvan laat zich raden. Daardoor zou onherstelbare schade worden aangericht en mogelijk zou een deel van de begraafplaats voortaan voor andere doeleinden kunnen worden gebruikt. Het team Kool – Rusdi Sufi werkte perfect samen en gesteund door o.a. H.M. Ambassadeur, kon worden voorkomen dat nog meer onherstelbare schade zou worden aangericht. Samen fungeerden zij als onze voorposten en ogen en oren ter plaatse. Reizen naar Atjeh waren op dat moment bovendien niet toegestaan. Eerst in maart 2005 kreeg het bestuur toestemming een delegatie te zenden. Al die tijd konden financiële transacties, bijvoorbeeld geldzendingen t.b.v. noodhulp of als betaling voor de arbeiders die reeds bezig waren de enorme hoeveelheid rommel te verwijderen, gewoon doorgang vinden. Ook hier speelde Dhr Lam een zeer belangrijke rol, door o.a. zijn bankrekening tijdelijk ter beschikking te stellen van onze Stichting. In Medan, waar de toestand normaal was, werden geldtransacties snel verwerkt. Waar nodig reisde Dhr Rusdi Sufi daarvoor heen en weer.

Vanuit de Ambassade in Jakarta zorgde Dhr J. (Jan) Warmoeskerken, als Assistent van de Defensie-Attaché en in deze zijn rechterhand, er intussen voor, dat de nodige foto's en berichten over de omvang van de ramp en de specifieke situatie op en rond Peutjut werden doorgezonden naar het Bestuur. Ook de Directie Indonesië van de Oorlogsgravenstichting, o.l.v. Dhr P. Steenmeijer, liet zich niet onbetuigd. Zij stuurde o.a. laarzen en rubber

handschoenen voor het op Peutjut tewerkgestelde personeel. Kortom, het geheel was een toonbeeld van goede internationale samenwerking, die door het Bestuur als zeer welkom werd ervaren.

Hartverwarmende reacties van donateurs en begunstigers

Nadat het Bestuur de donateurs en begunstigers had geïnformeerd over hetgeen met name de tsunami aan schade had aangericht op en aan de Erebegraafplaats, kwamen er spontaan diverse acties op gang. Daarnaast nam het aantal donaties sterk in aantal toe. Het Bestuur kon met recht concluderen: *U stond er, toen de Stichting u hard nodig had!* Tot de spontane acties behoorde o.a. de organisatie van een Pasar Malam op het landgoed Bronbeek, die bruto circa €8.000,- opleverde. De bewoners van het Koninklijk Tehuis voor Oud-Militairen en Museum Bronbeek brachten zelf ruim €2.000,- bijeen. In het Museum werd de maquette van Peutjut opgesteld, tezamen met een mogelijkheid om ter plaatse geld te doneren. Daardoor werd nog eens extra geld bijeengebracht.

Het is ondoenlijk om hier alle namen van gulle gevers te vermelden. Tot eind november 2005 werd een totaalbedrag bijeengebracht van €34.685,-. De 1e Donateursdag, op 12 juni 2005, leverde netto nog eens €1.350,- op. Het Bestuur is u blijvend dank verschuldigd voor uw geweldige steun in de rug. Eerst nu werd tenvolle beseft hoeveel geluk onze Stichting had gehad met de subsidie van de Stichting Het Gebaar. Enkele bestuursleden bezochten Atjeh tweemaal in 2005. Daarbij werd de totale schade vastgesteld en een plan van aanpak opgesteld. D.m.v. de uitvoering van het noodherstelplan, waarvan de kosten €49.409,- bedroegen, kon de

Gevolgen van de tsunami 2004

Erebegraafplaats nog in 2005 in een redelijke staat van aanzien worden teruggebracht. Onder dit plan vielen o.a. de schoonmaakactie om het totale terrein vrij te maken van alle rommel, het verwijderen van de dikke laag zeeklei, het herstel van de buitenmuren, de herbeplanting en een aantal kleinere herstellingen. Het hiervoor benodigde geld werd grotendeels opgebracht door onze donateurs/begunstigers. Tijdens genoemde dienstreizen werd bovendien een groot aantal werkzaamheden met diverse aannemers besproken, verband houdend met de uitvoering van de projecten in het kader van de subsidie van de Stichting Het Gebaar.

Tsunami dwingt tot het formuleren van een nieuw beleid

Een beoordeling van de toestand leidde er al snel toe, dat het Bestuur tot de conclusie kwam, dat het vigerend beleid om een aantal dwingende redenen moest worden herzien, wilde het Bestuur de instandhouding van de Erebegraafplaats voorlopig zeker kunnen stellen en financieren. De hoofdpunten van het Herziene Beleid 2005 – 2015, plus de consequenties die dat heeft voor de nabije toekomst, kunnen als volgt worden samengevat:

Het accent bij (de) toekomstige restauratie(s) komt te liggen op de Erepoort, de marmeren eretafels, de Generaal Köhlerlaan en zijn monumenten en de directe omgeving van genoemde laan. Ergo, het gros van de graven en monumenten elders op het terrein zal helaas niet worden gerestaureerd. De buitenmonumenten (zij liggen, zoals reeds opgemerkt, elders in Atjeh) zullen – in principe – niet worden gerestaureerd.

Het respect voor alle op Peutjut begraven militairen moet nu en in de toekomst worden gegarandeerd. Lokale autoriteiten zullen, gelet op de hoge uitgaven van de Stichting, als gevolg van de tsunami, een (aanvullend) budget moeten creëren, waardoor onzerzijds de kosten op jaarbasis naar rato zullen afnemen.

De lokale overheid/overheden moeten medeverantwoordelijk worden en op langere termijn zelfs volledig verantwoordelijk voor de instandhouding van de Erebegraafplaats.

Het spreekt vanzelf, dat het Bestuur alle Indonesische wetten zal respecteren. (N.B.: de titel Herzien Beleid 2005 – 2015 wil niet zeggen, dat bedoeld beleid onaangepast blijft, indien de omstandigheden dat noodzakelijk zouden maken).

M.b.t. deze punten moet het volgende worden opgemerkt. Als gevolg van de in Atjeh periodiek terugkerende verkiezingen en de daarmee samenhangende functiewisselingen op provinciaal en stedelijk niveau, moet onzerzijds bij voortduring worden getracht de verantwoordelijke autoriteiten te overtuigen zich te houden aan het gestelde in het Memorandum of Understanding (MoU). Indien de kennis van de inhoud van de MoU ontbreekt leidt dit automatisch tot het achterwege blijven van noodzakelijke activiteiten. Daarom werd de tekst van het Herziene Beleid, na vertaling, ook aangeboden aan de Atjehse autoriteiten. Bij herhaling werd onzerzijds tot nu aangedrongen op het houden van de jaarlijkse MoU-vergadering, waarbij ieder niveau zijn plannen, met inbegrip van de daarmee samenhangende financiële aspecten, kan presenteren. Functiewisselingen zorgden er in 2008 voor, dat er geen MoU-vergadering werd gehouden.

Bedoelde lokale overheden hebben – mede gelet op de huidige situatie in Atjeh zelf en elders in Indonesië – géén middelen om ons nu reeds financieel tegemoet te komen. Het verharden van de toegangsweg tot Peutjut moet in deze als een vorm van hulp in natura worden

beschouwd. Ook bepaalde werkzaamheden op het terrein zelf behoren tot op zekere hoogte hiertoe. De resp. autoriteiten moeten in deze, gelet op o.a. het concurrentiebeginsel, behoedzaam tewerkgaan.

Tot voor enkele jaren (en ook nu nog) beschikte onze Stichting over o.a. een kapitaalrekening of –fonds en over rentecertificaten of een spaarrekening. Met de opbrengsten daarvan kon jaarlijks een zekere behoefte aan extra (liquide) middelen worden aangevuld. De alom toenemende financiële malaise en de sterkte daling van de rentepercentages deden dit deel langzaam maar zeker in omvang afnemen. Daardoor werd de financiële armslag verkleind.

Tenslotte wordt opgemerkt dat – gelet op de onzekere toekomst van het P.D.I.A. – werd besloten daarvoor voorshands geen fondsen te reserveren. De uitkomst daarvan is reeds besproken in het tekstdeel P.D.I.A.

Gelukkig was er ook enig licht aan het einde van de tunnel: Een donatie ten bedrage van 10.000 euro vanwege de Turkow Stichting en een subsidie van 20.000 euro van de Mondriaan Stichting, alsmede ruime donaties van onze eigen donateurs/begunstigers, stelden het Bestuur in staat het gros van alle voor 2007 geplande werkzaamheden en activiteiten uit te voeren en die voor 2008 in voorbereiding te nemen.

Nieuwe initiatieven ontplooid

Binnen het Stichtingsbestuur werd al geruime tijd nagedacht over een mogelijkheid het P.D.I.A. – na wederopbouw – verder te betrekken bij onze activiteiten. Daarnaast had de Atjehse regering inmiddels een imposant Tsunami-Museum laten bouwen, direct grenzend aan de Erebegraafplaats. Bezoekers aan genoemd museum zouden Peutjut ongetwijfeld zien liggen en aansluitend mogelijk gaan bezoeken.

Het eerste initiatief had betrekking op het selecteren van een 50-tal graven en monumenten, die de geschiedenis van de Atjeh-Oorlog 1873 – 1942 zouden kunnen verbeelden. Teneinde een historische wandeling langs deze graven etc te ondersteunen bood de Vice-voorzitter aan een bezoekersgids te schrijven. De geselecteerde graven moesten het

totale terrein bestrijken. (Elders in dit boek treft u een plattegrond aan, met daarop de voor de bezoekersgids geselecteerde voorwerpen en graven.) De aan de voet daarvan geplaatste borden met een nummer daarop zouden – op hun beurt – verwijzen naar de desbetreffende tekst in de bezoekersgids. Ook hier was wederom sprake van een staaltje van goede internationale en collegiale samenwerking. Dhr Rusdi Sufi was bereid, nadat de teksten in het Engels en Nederlands waren aangeleverd, om deze te vertalen in het Bahasa Indonesia. Dhr Robert Lam te Medan kende op zijn beurt weer een prima en betrouwbare drukker aldaar: Dhr Budi Lim. Hij onderhield ook nu steeds contact met het bestuur. Het drukproces werd zo een groot succes. Het Bestuur besloot het P.D.I.A. in het bezit te stellen van 500 exemplaren van de *Bezoekersgids Militaire Erebegraafplaats Peutjut*. Deze zijn enerzijds bestemd om gratis te worden verstrekt aan studen-

ten in Atjeh op middelbaar- en universitair niveau, die zich verdiepen in de Atjehs-Nederlandse geschiedenis. De overige exemplaren kunnen worden verkocht aan toeristen en andere belangstellenden. Het P.D.I.A. mag het geld, dat daardoor wordt verkregen, zelf besteden voor eigen doeleinden. Daarnaast zal personeel van het P.D.I.A. worden opgeleid om, op verzoek, als gids te fungeren bij rondleidingen op Peutjut. Het geheel is een uitvloeisel van onze 2e doelstelling.

(Genoemde Bezoekersgids kan, tegen betaling, worden verkregen via ons Secretariaat. In de Bezoekersgids komen de op Peutjut rustende personen a.h.w. weer tot leven. De gids bevat, naast genoemde 50 voorwerpen of graven ook een ‘Beknopte geschiedenis van zeventig jaar gewapend conflict’). Tenslotte zal het P.D.I.A. samenwerken met de *Aceh Heritage Community* (AHC) Foundation, die wordt geleid door Mevr Yenny Rahmayati (Yeyen). Leden van de AHC worden eveneens opgeleid tot gids. In 2007 organiseerde de AHC, met financiële ondersteuning van onze Stichting, een fototoonstelling over het koloniale verleden van Atjeh. In 2008 leidde de AHC op Peutjut de eerste zogenaamde ‘Heritage Cultural Trail’, een historische rondleiding, waarvoor veel belangstelling bestond. De titel luidde: *‘History shapes our future’*. Wellicht zal de AHC mettertijd onderdak vinden binnen het P.D.I.A. Volledigheidshalve wordt opgemerkt, dat de AHC onderdeel is van de ‘Indonesian Heritage Trust’ waarvan Mevr Catrini Kubontubuh de leiding heeft. Ook met haar en haar organisatie onderhoudt het Bestuur contacten.

Nieuwe politieke verhoudingen in Atjeh

De tsunami van 26 december 2004 had voor de Atjehers ook een belangrijke keerzijde. In het voorjaar van 2007 werden in Atjeh voor het eerst in zijn geschiedenis rechtstreekse verkiezingen gehouden. Dr. Irwandi Yusuf werd tot Gouverneur gekozen en op 7 februari 2007 als zodanig geïnstalleerd. Hij was afkomstig uit de Beweging Vrij Atjeh (GAM). Op verzoek van Dhr Rusdi Sufi was hij bereid een voorwoord te schrijven voor de Bezoekersgids en om de bestuursdelegatie in audiëntie te ontvangen. Het eerste exemplaar van de Bezoekersgids werd bij die gelegenheid aan hem overhandigd. Op 2 april 2007 vond, op de Erebegraafplaats en temidden van zo’n 70 (ere)gasten de presentatie plaats van de Bezoekersgids. Ook van de zijde van de pers was er veel belangstelling. Sedertdien maken velen de tocht langs de geselecteerde voorwerpen en graven.

Aangezien het bestuur niet over voldoende middelen beschikte om de 50 graven vooraf een onderhoudsbeurt te geven, werd daarvoor een beroep gedaan op onze donateurs en begunstigers om een graf te adopteren. De actie werd een compleet succes. Het Bestuur had nog een groot aantal graven enz ‘in portefeuille’ die dringend een restauratie- of onderhoudsbeurt nodig hadden. Bij het zoeken van sponsors hiervoor werd dezelfde aanpak gevolgd. De eerste set van 55 graven werden ondergebracht in een speciaal register en aangeduid met de naam *2e Tranche opknapbeurt graven*. De door Dhr Ir.

Links: Tsunami museum in aanbouw
Rechts: Reconstructie van de muur
en aanpassen van de toegangsweg

M. Syahril opgemaakte kostenopgave bedroeg 31.970.000 rupiah, ofwel omgerekend 2.780 euro. Binnen enkele weken na de oproep waren er reeds graven voor een bedrag van 1.960 euro geadopteerd. Korte tijd later (27 augustus 2007) werd ook het nog ontbrekende bedrag bijeengebracht en kon het startsein worden gegeven voor de uitvoering. Na de opknapbeurt is van elk geadopteerd graf verantwoording afgelegd en zijn de sponsors in het bezit gesteld van een aantal foto's waarop het resultaat duidelijk zichtbaar is. In het register was ook alle achtergrondinformatie, waarover de Stichting beschikt, opgenomen.

In 2008 werden ook de nodige activiteiten ontplooid, zodat het bestuur eind 2008 kon concluderen, dat vrijwel alle werkzaamheden waren uitgevoerd en de Erebegraafplaats er weer prachtig bijlag. Hiertoe behoorden o.a. een verbetering van het afwateringssysteem, de reconstructie van de muur en het toegangshek tot Peutjut (o.a. om illegaal parkeren van bezoekers van het Tsunami-Museum te voorkomen), de aanmaak van 40 betonnen soldatenkruisen die vervolgens op de door de tsunami veroorzaakte kale plek werden geplaatst, compleet met toelichting enz.

Voorzetting en mogelijke toekomstige beëindiging van onze activiteiten

In het voorjaar van 2010 was opnieuw een dossier gereedgemaakt met daarin een serie van 50 te restaureren of te herstellen graven. Dit keer bevond zich in dit dossier bovendien een drietal verzoeken van donateurs om na te gaan of bepaalde graven nog bestonden, hoe hun conditie was en welke kosten verbonden zouden zijn aan herstel of restauratie. Ook nu mocht het Bestuur rekenen op zeer veel steun van zijn donateurs en begunstigers. Deze serie kreeg de naam: *3e Tranche opknapbeurt graven*. Alle dossiers dienaangaande werden voorbereid en vervolgens afgewerkt door de Vice-voorzitter. Uiteraard werden de andere werkzaamheden op de Erebegraafplaats zelf uitgevoerd volgens plan.

Tijdens zijn dienstbezoek van januari 2010 bood de Voorzitter het door hem geschreven boek aan: *A document in commemoration of Sri Muda Perkasa Pôlém Mohammad Daud*. Daarin wordt het verhaal verteld van de 30 jaar, waarin de krijgshier Panglima Pôlém onze voornaamste tegenstander was (1873 – 1903). Al die jaren wist hij ons uit handen te blijven. In Banda Aceh was met veel belangstelling uitgezien naar dit boek.

Onze Stichting heeft sinds enige tijd ook een neutrale waarnemer met standplaats Banda Aceh. Het betreft hier de bestuurskundig adviseur Dhr Herman Meijer uit Apeldoorn. (Apeldoorn herbergt binnen zijn grenzen de op een na grootste

Indische gemeenschap van ons land). Sedert december 2005 heeft de gemeente Apeldoorn een stedenband met Banda Aceh. Dhr Meijer werd daar gedetacheerd met het oog op de wederopbouw van de gemeentelijke organisatie. Nadat de eerste samenwerking aldaar een succes was geworden, kreeg het gemeentebestuur van Banda Aceh verdere hulp aangeboden bij de reorganisatie van de gemeente etc. Tijdens dienstbezoeken van bestuursleden wordt stevast contact met Dhr Meijer opgenomen. Daarnaast bezoekt hij onze Erebegraafplaats met regelmaat. Zijnerzijds volgen spontaan reacties, indien de toestand dat vereist. Ook werd hem om advies gevraagd in het kader van de samenwerking op Peutjut met DKK: *Dinas Kebersihan dan Keindahan*, ofwel de Afval- en Groendienst geleid door Pak Iwan Kesuma. Deze dienst verricht sinds enige tijd werkzaamheden op een deel van Peutjut, o.a. door het aanplanten van boompjes en struiken en het in goede staat houden van dat deel van het terrein. Nog deze maand (october 2011) zal de Voorzitter een gesprek hebben met Pak Kesuma over een voortzetting van de activiteiten van DKK op Peutjut. Laatstgenoemde treedt ook op als leidinggevend coördinator tussen onze Stichting en de gemeente Banda Aceh.

Het bovenstaande heeft ook rechtstreeks betrekking op de vraag: Hoe lang denkt het Bestuur nog in staat te zijn om de huidige doelstellingen in Banda Aceh te kunnen realiseren? Een groot deel van het antwoord zal worden gevormd door het financiële aspect. Hoe ziet onze financiële positie

er – bij ongewijzigd beleid – over x-aantal jaren uit? Enerzijds neemt het aantal donateurs en begunstigers in constante mate af vanwege ouderdom, ouderdomsgebreken, opname in een verzorgings- of verpleeghuis en/of de verslechtering van hun algemene financiële situatie. Gelet op het sterk veranderde klimaat, a.g.v. de financiële en economische malaise alom, mag – buiten de jaarlijkse donaties – niet worden gerekend op substantiële steun in de vorm van subsidie(s). Tezamen moeten we zogezegd de eigen broek ophouden, ofwel het met de eigen beschikbare middelen doen. Een legaat kan in zo'n situatie mogelijk tot op zekere hoogte uitkomst bieden en voor extra armslag zorgen.

De houding van de Atjehse autoriteiten in deze zal mogelijk van doorslaggevende aard blijken te zijn. Daarom heeft de vorige Voorzitter, wijlen Dhr H.W.

Neidig, in Atjeh meermalen gepleit voor de oprichting van een *'Panitia'*, een overlegstructuur tussen alle hedendaagse en toekomstige betrokken niveaus bij de instandhouding van onze Erebegraafplaats. De ondertekening met principe-uitspraken in het Memorandum of Understanding is daartoe niet voldoende. Ik heb reeds gewag gemaakt van het schijnbare gemak waarmee de jaarlijkse – in de MoU vastgelegde – overlegvergadering wordt verschoven of komt te vervallen. Dat zou kunnen betekenen, dat onze financiële positie de nabije jaren sterk kan teruglopen, terwijl de zekerheid op dat moment ontbreekt, dat de zorg voor de instandhouding door anderen wordt overgenomen en veiliggesteld. Als gevolg van de extra uitgaven vanwege de tsunami moest reeds een herzien beleid worden geformuleerd en toegepast. Daarbij kregen de Erepoort en de Generaal Köhlerlaan en omgeving

prioriteit. Men dient evenwel te bedenken, dat ieder gesneuvelde dan wel aan zijn wonden bezwaken militair, die op Peutjut zijn laatste rustplaats vond en ongeacht zijn rang of stand, recht heeft op een goed onderhouden rustplaats, ongeacht de plek die hem destijds werd toegewezen. Van meet af aan is de totale oppervlakte aangewezen, waartoe de zorg voor restauratie en onderhoud zich zou uitstrekken. Dat zou het ultieme doel van alle betrokken partijen moeten zijn. De blijvende steun in deze van Dhr Rusdi Sufi en de jaarlijkse dienstreis/-reizen van een of meerdere bestuursleden moeten ervoor zorgen, dat de uiteindelijke overdracht geleidelijk en zonder onderbreking verloopt. Hoe sneller het voor Peutjut verantwoordelijke niveau wordt vastgesteld en het eerste Atjehse budget beschikbaar wordt gesteld, des te beter zal het Bestuur in staat zijn op die toekomstige overdracht in te spelen en

de vereiste maatregelen terzake tijdig voor te bereiden. De Voorzitter zal ook dit keer (october 2011) aandringen op een eerste budget.

Het woord geeft vorm aan het onzichtbare

Het Bestuur feliciteert u van ganser harte met het bereiken van deze mijlpaal van 35 jaar wederopbouw en instandhouding van de Militaire Erebegraafplaats Peutjut. Alleen dank zij u kon deze mijlpaal worden bereikt. Samen hebt u een prestatie van niveau neergezet. U kunt daar terecht trots op zijn. U hebt werkelijk een unieke missie volbracht. Gaandeweg bleek Peutjut veel meer te zijn dan een aan zijn lot overgelaten dodenakker ergens in den vreemde.

Wanneer men eenmaal geïnteresseerd was geraakt in het werk van onze Stichting, dan kregen wij er een donateur of begunstiger bij, die ons daarna voorgoed trouw bleef.

Buiten onze donateurs en begunstigers of degenen, die ons met een legaat bedachten, danwel ons een subsidie verleenden was er – door al die jaren heen

– een legertje van helpenden, die in de schaduw bleven. Toch hadden zij een belangrijk aandeel in ons succes. Wat te denken bijvoorbeeld van Dhr W.C. Metz uit Haarlem, die vanaf het prille begin, d.w.z. in de tijd van de onoverzichtelijke kaartenbakken, jarenlang de ledenadministratie verzorgde? Of Dhr F. van Buren, die als Register Accountant, het Bestuur gedurende vele jaren – kostenlos – behulpzaam was om de jaarstukken samen te stellen of om van advies te dienen? In die 35 jaar waren het ook de tolk-vertalers, zoals Dhrn Th. Dessauvagine (overleden in 1992), zijn opvolger Dhr F. Faubel of Mevr W.M. Adriaans, die het Bestuur trouw terzijde stonden en daardoor het Bestuur al die jaren hebben ontlast van het noodzakelijke vertaalwerk.

Wij danken ook degenen, die – tijdens hun bezoek aan Atjeh – voor ons een kijkje gingen nemen op Peutjut en die ons daarover verslag uitbrachten. Dat geldt ook voor hen, die bereid waren onze zaken in Atjeh te behartigen op momenten, dat wij daartoe zelf niet in staat waren. Ik bied welgemeende excuses aan aan degenen die op deze plek hun naam hadden verwacht en die ik ben vergeten of heb verzuimd die te vermelden. Alleen mij komt die fout toe.

Wij danken ook de vele Atjehse gastheren en gastvrouwen, waardoor de bezoekende bestuursleden zich direct thuis voelden en wij danken de altijd vriendelijke en onvermoeibare tolk Pak Hatta Yunita. Vanzelfsprekend gaat onze welgemeende dank uit naar alle autoriteiten en beambten, die zich – samen met ons – hebben beijverd voor de instandhouding van de Erebegraafplaats, die ons zo dierbaar was en is. Laten we samen verdergaan.

Het Bestuur brengt ook dank aan het adres de Commandant, de Staf en de Bewoners van het Koninklijk Tehuis voor Oud-Militairen en Museum Bronbeek, waar het reeds gedurende een zeer groot aantal jaren zeer gastvrij wordt ontvangen, zowel voor onze bestuursvergaderingen als tijdens de Donateursdagen. Op dit moment is zowel een oud-commandant Bronbeek (de Kolonel b.d. G.L.M. Pastoor) als de huidige, Kolonel der Cavalerie G.H.J. Noordanus, lid van het Bestuur. Ook de twee voorgangers van laatstgenoemde (Kolonel der Infanterie R. Harting en Kolonel der Huzaren J.C.L. Bolderman) waren dat. Een speciaal woord van dank aan de bewoners van Bronbeek voor uw belangstelling voor onze activiteiten, uw aanwezigheid op de Donateursdagen en voor uw hartverwarmende inzet om geld bijeen te brengen na de tsunami van 2004. Chapeau!

Hopelijk heeft de inhoud van dit gedenkboek u wat nader op de hoogte gebracht van wat er zoal in die afgelopen 35 jaar is gebeurd en hebt u mede daardoor een beter beeld gekregen van het werk van onze Stichting. Lang niet alles kon binnen dit bestek worden verteld, doch ik heb voor u een serieuze poging gewaagd en hoop daarin te zijn geslaagd. Ik dank tenslotte en met name Dhr R (Richard) van Arkel, die eerst op 17 mei j.l. is toegetreden tot het Bestuur. Hij was de pertinente mening toegedaan, dat er t.g.v. de 35e verjaardag van onze Stichting op zijn minst een gedenkboek moest verschijnen, “want wie weet hoelang onze Stichting nog zal bestaan?” zo redeneerde hij. En wie legt wanneer

dan de geschiedenis vast van de Stichting Peutjut Fonds? Daarbij bood hij spontaan aan een deel van de daaraan verbonden werkzaamheden voor zijn rekening te nemen. Zonder zijn ondersteuning zou dit boek er heel anders hebben uitgezien en zou ik de stap mogelijk niet hebben gezet.

Ik wil graag eindigen met het citeren van een tekst uit *De Theeonderneming* van J.A.B. Plomp, oud-planter:

“Met weemoed en soms ook met gemengde gevoelens ben ik weer eens teruggegaan in de tijd die alweer zo ver achter ons ligt. Maar ik deed het met plezier. Het zal nooit meer zijn zoals het was en zo is het goed.”

Gouda, herfst 2011
G.A. Geerts,
Vice-voorzitter

Publicaties door leden van het Bestuur

Door de Voorzitter

Reisverslag van een zoektocht naar enige resten van het voormalig postenstelsel rond Kota-Radja in Aceh, (2007).

Bedoelde posten maakten destijds deel uit van de zogenaamde Geconcentreerde Linie.

De Heilige Steen (Batu Keramat) van Geumpang.

Een terugblik op het voetspoor van mijn ouders in Atjeh, (2008). (Een nostalgische zoektocht, tezamen

met zijn broer Henk, naar hun roots. De inhoud schetst een beeld van een officiersechtpaar – hier de ouders van de schrijver – op de buitenpost Geumpang van het Korps Marechaussee in het Centrale Bergland van Atjeh rond 1940).

A document in commemoration of Sri Muda Perkasa Teuku Panglima Pôlém Mohammad Daud. The story of one of the most respected opponents; the most influential warlord of his time in Aceh (1873 – 1903), (2009).

Gedurende onderstaande jaren werden diverse artikelen aangeboden t.b.v. opname in de resp. Jaarboeken van de Vereniging Officieren van het Regiment van Heutsz. Genoemd Regiment is, ingevolge Koninklijk Besluit, opgedragen de traditie van het voormalig Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (K.N.I.L.) in stand te houden en voort te zetten. Het K.N.I.L. werd m.i.v. 26 juli 1950 opgeheven.

De Vereniging Officieren van het Regiment van Heutsz werd op 4 februari 1988 opgericht te ('s-Hertogenbosch).

Jaar   Titel   Bijzonderheden

- 2007 Uit de rijke historie van het Korps Marechaussee officieren van Atjeh en Onderhorigheden. (A en O). In 19e jaarboek Vereniging officieren Regiment van Heutsz.
- 2008 Beelden en schetsen uit het verleden. In 20e Jaarboek etc.
- 2009 Over enige bijzondere prentbriefkaarten uit Atjeh. In 21e Jaarboek etc.
- 2010 De Dardanel in het Korps Marechaussee van AenO. In 22e Jaarboek etc.
- 2011 Een ooggetuigenverslag uit Atjeh. In 23e Jaarboek etc.

Genoemde publicaties onder (1) t/m (3) zijn uitgegeven in eigen beheer. Voor (e-mail)adres, etc: zie onder bijlage Bestuur.

Door de Vice-Voorzitter

Jaar   Titel   Bijzonderheden

- 1993 De bijzondere relatie Atjeh-Bronbeek 1873 – 1993. 100 jaar ‘De Atjehers’.
- 1997 Hoe Bronbeek aan zijn van Heutsz-Monument kwam. 9e Jaarboek VORvH.
- 1997 Enkele fragmenten uit de geschiedenis van Atjeh. Losse publicatie.
- 1998 125 jaar Mil. Erebegraafplaats Peutjut. 10e Jaarboek VORvH.
- 1999 Een moskee als aanvalsdoel. 11e Jaarboek VORvH.
- 2000 Land en leger in grote verlegenheid door één opstandeling (Teuku Umar). 12e Jaarboek VORvH.
- 2001 Olifanten in dienst van het K.N.I.L. (Gajah sebagai satuan KNIL). Losse publicatie.¹⁾ Vertaling Mevr W. Adriaans.
- 2002 De Expeditionnaire Afd Infanterie naar Java (1826-1830) (Java-Oorlog). 13e Jaarboek VORvH.
- 2003 KNIL al honderd jaar betrokken bij gevechten in grotten. 15e Jaarboek VORvH.
- 2004 De generaal die tweemaal ten grave werd gedragen. De scherpschutter van Biloel. Beiden in 16e Jaarboek VORvH.
- 2005 Detachement vecht door na capitulatie KNIL (Guerilla in de Vogelkop). De Erebegraafplaats Peutjut en PDIA na de Tsunami. (van 26 dec 2004). Beiden in 17e Jaarboek
- 2006 De vergeten guerilla van het KNIL op Sumatra. Een luitenant in Atjeh (Ochsendorf) In 18e Jaarboek VORvH. Zelfstandige publicatie.

- 2007 Een vorm van bijbrengen historisch besef (bankbiljetten met helden erop). In 19e Jaarboek VORvH.
- 2007 Bezoekersgids Mil. Erebegraafplaats. Zelfstandige publicatie.³⁾
- 2008 Colditz: hogeschool der militaire ontsnappingen. (door KNIL miln). 20e Jaarboek VORvH.
- 2009 Speurtocht naar gebeente Italiaanse Generaal heeft fatale gevolgen. Beiden in 21e Jaarboek.
- 2009 De 5e Compagnie Koloniale Reserve.
- 2010 Het Korps Insulinde (1942-1946) Beiden in 22e Jaarboek.
- 2010 Laatste Indonesische Ridder MWO overleden (E.J. Irot(h)-RMWO-4)
- 2011 100 jaar “Hongertocht” In 23e Jaarboek²⁾

¹⁾ Deze olifanten werden getraind en ingezet voor militaire doeleinden. Nadat voldoende vrachtwagens beschikbaar waren gesteld van het K.N.I.L. werden de dieren overbodig. Bestemming van enkele bekende olifanten: *Agam*: ten geschenke aan de Sultan van Djokjakarta t.b.v. ceremoniële taken. *Radja*: verkocht aan Artis. Aankomst: 21 oct 1929; overleden: 10 september 1939. *Rimba*: Geschonken aan Diergaarde Blijdorp. Aankomst: 24 mei 1933. Overleefde het bombardement van Rotterdam. Zijn stal brandde af op 14 mei 1940. Werd, op 28 mei 1941, afgevoerd naar de Duitse dierentuin in Neurenberg. *Isah*: In mei 1933 aankomst in het Arnhems Dierenpark (thans Burgers Bush). Reageerde niet op Nederlandse aanwijzingen, wél op Maleise door Sergeant-K.N.I.L. H.Teerink aan de oppassers geleerd. Daarna zeer handelbaar. De vertaling in Bahasa Indonesia geschiedde door Mevr. W. Adriaans (KTOMM Bronbeek).

²⁾ Het betreft de beschrijving van de patrouille o.l.v. Onderluitenant P. Nutters, nu 100 jaar geleden in Atjeh, waarbij 28 van de 76 patrouilleleden omkwamen. Over deze gebeurtenis werd een boek geschreven door drie auteurs, te weten: de thans 93-jarige zoon van de patrouillecommandant, de 44-jarige kleinzoon van de 1e Luitenant van Arkel, die de patrouille terugvond en de overlevenden redde en schrijver dezes, 75 jaar, die twee hoofdstukken schreef. Het boek draagt de titel: *De Hongertocht 1911 – 2011. Het verhaal van een doodgevaande patrouille*. Het boek werd op 26 juli 2011, te Bronbeek, gepresenteerd. Voor e-mailadres: zie bijlage samenstelling huidig bestuur, onder R. van Arkel.

³⁾ In 2007 werd in Banda Aceh het boek *Bezoekersgids Militaire Erebegraafplaats Peutjut* gepresenteerd door de Vice-voorzitter. Dit rijk geïllustreerde boekwerk, in drie talen (Engels, Bahasa Indonesia en Nederlands) vertelt – aan de hand van een 50-tal voorwerpen en graven – in het kort de geschiedenis van de Atjeh-Oorlog (1873 – 1942). Het boek is ook voorzien van, Een beknopte geschiedenis van zeventig jaar gewapend conflict’. Het is te koop bij het Secretariaat.

Samenstelling Bestuur per 15 oktober 2011

Dagelijks Bestuur:

Voorzitter

Dhr R.J. Nix, Luitenant-kolonel der Cavalerie b.d.,
Utrechtsestraatweg 40,
3958 BP Amerongen.
Tel: 0343 – 453090.
E-mail: rjm.nix.vg@planet.nl

Vice-Voorzitter

Dhr G.A.Geerts, Brigade-generaal der Infanterie b.d.,
Steeckterpolderstraat 21,
2807 MK Gouda.
Tel: 0182 – 550093.
E-mail: mail@g-geerts.speedlinq.nl (let wel: speed-
linq eindigt op q).

Penningmeester

Dhr Drs. G.K.H. Hes, Kolonel der Aan- en Afvoer-
troepen b.d.,
Waterlelie 20,
2804 PV Gouda.
Tel: 0182 – 539981.
E-mail: genghes@planet.nl

Secretaris

Dhr R.W.V. Rhemrev, Luitenant-kolonel (R)
der Infanterie,
De Bogaert 19,
6983 HE Doesburg.
Telefoon: 0313 – 477091
E-mail: richard.rhemrew@gmail.com

Overige Leden:

Dhr G.L.M. Pastoor, Kolonel der Infanterie,
Oud-Commandant K.T.O.M.M. Bronbeek.
Heeghstraat 58,
6942 PG Didam.
Tel: 0316 – 226019.
E-mail: ger.pastoor@planet.nl

Dhr Th. J.A. Witlox, Adjudant der Infanterie
(Vertegenwoordiger Regiment van Heutsz),
Zonnewende 69,
7325 EM Apeldoorn.
Tel: 055 - 3603950
E-mail: tj55.witlox@hccnet.nl

Dhr C.J. Kool, Kolonel der Grenadiers
(Adviseur van het Bestuur) b.d.,
Van den Berghlaan 64,
3853 KR Ermelo.
Tel: 0341 – 564305
E-mail: cjkool@xs4all.nl

Dhr G.H.J. Noordanus, Kolonel der Cavalerie,
huidig Commandant K.T.O.M.M. Bronbeek,
Velperweg 149,
6824 MB Arnhem.
Tel: 026 – 3763525
E-mail: GHJ.Noordanus@mindef.nl

Dhr R. van Arkel,
Orthen 128,
5231 XT 's-Hertogenbosch.
Tel: 073 – 6230517
E-mail: r.arkel@versatel.nl

Dhr. J. (Jan) Warmoeskerken
Middelberg 72
5508 DS Veldhoven
(aan te trekken als mogelijk opvolger van
Dhr. Drs. G.K.H. Hes)

Administratie-adres resp. administratieve gegevens Stichting Peutjut Fonds:

Mevr Marion Rhemrev – Klinke,
De Bogaert 19,
6983 HE Doesburg.
Tel: 0313 – 477091
E-mail: marion.rhemrev@upcmail.nl

Gironummer: ING BANK N° 3564600

Kamer van Koophandel Haaglanden N° 41150363

Erkend als Algemeen Nut Beogende Instelling
(ANBI) N° 8167 36868 m.i.v. 1 januari 2008.
(Donaties, schenkingen en legaten komen in aan-
merking voor belastingaftrek danwel zijn vrij van
belastingen).

E-mail: peutjutfonds@upcmail.nl
www.peutjut.nl

Bijlagen

IN MEMORIAM

H.W. NEIDIG, ERE-VOORZITTER

Het Bestuur van de Stichting Peutjut-Fonds heeft de droeve plicht te uwer kennis te brengen, dat onze Ere-Voorzitter, de Kolonel der Infanterie b.d. H.W. Neidig, op 28 maart 2011 te 's-Gravenhage is overleden. Hij werd op 23 juli 1922 te Bandoeng geboren. Het Bestuur stelt het op prijs om al-
leerst de familie en allen die de overledene dierbaar waren oprecht te condoleren met zijn overlijden. Een goede vriend van zeer velen is van ons heengegaan.

Na een zeer langdurige, tevens zeer eervolle militaire carrière bij zowel het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger als de Koninklijke Landmacht, had De heer Neidig besloten, na zijn pensionering, niet op zijn lauweren te gaan rusten. Integendeel, met een aan jeugd enthousiasme grenzende inzet heeft hij zich beschikbaar gesteld voor functies bij een groot aantal organisaties. Deze instanties hadden allen een relatie met het voormalig Nederlands-Indië. Het Bestuur prijst zich gelukkig hem vanaf 1 januari 1985 in zijn gelederen te hebben gehad.

Op 29 mei 1996 nam hij, uit handen van de eerste Voorzitter, de Luitenant-Generaal b.d. F. van der Veen, de zeer verantwoorde-
lijke functie over van Voorzitter. Hij heeft deze functie gedurende acht jaren op uitstekende wijze vervuld, daarbij alles in het werk stellend om allen op de Militaire Erebegraafplaats Peutjut een waardige laatste rustplaats te geven en deze te behouden voor de toekomst. Hij bracht daarbij diverse bezoeken aan Atjeh, waarbij zeer veel contacten werden gelegd danwel vernieuwd. Op de heen-
reis was zijn bagage gevuld met veel kleine geschenken, die door de ontvangers zeer op prijs werden gesteld. Nimmer aamvaarde hij de terugreis, zonder eerst alle in Banda Aceh woonachtige medewerkers/sters te hebben vergast op een traditionele kandoe-
rie, waarbij woorden van dank zijnerzijds nimmer ontbraken.

Van meet af aan wist hij veel vrienden en kennissen te intere-
seren voor het werk van onze stichting en door hun bijdragen de terugval in aantal donateurs/begunstigers grotendeels te compen-
seren. Daarbij was het voor hem geen moeite om ook personen te bedanken of met name te noemen in het jaarverslag waarvan hij wist, dat zij zich slechts een kleinere bijdrage konden veroorloven. Daarnaast wist hij – via de nevenfuncties die hij buiten onze stich-
ting vervulde – gelden bijeen te brengen t.b.v. de Erebegraafplaats, indien zulks nodig was. Zo schonk de Indische Pensioen Bond (IPB) in Den Haag diverse malen geld, nadat De heer Neidig daarop een beroep had gedaan. Zo betaalde genoemde Bond alle schade die was ontstaan, nadat de streek rond Banda Aceh in 2000 was getrof-
fen door grote overstromingen. Ook bij de opheffing van de IPB werd onze stichting financieel bedacht. Zo wist men, dat indien de heer Neidig thuis niet bereikbaar was, men hem vrijwel zeker kon bereiken bij de IPB. In publicaties van de IPB zijn in de loop der jaren veel artikelen opgenomen geweest van zijn hand.

Vanaf de oprichting, op 31 oktober 1989, had de heer Neidig – als tweede secretaris – zitting in het bestuur van de Stichting Herdenking KNIL. Daarin heeft hij veel werk verzet. In 1990 kon, op de 40e verjaardag van de opheffing van het KNIL, door Z.K.H. Prins Bernhard op het landgoed 'Bronbeek' het prachtige mo-
nument worden onthuld. Aan de heer Neidig viel de eer te beurt aanwezig te zijn op de Erebegraafplaats Banda bij de onthulling van de replica van genoemd monument in juli 1991. Hij maakte daarbij van de gelegenheid gebruik om, op 26 juli 1991, ook een bloemen-
hulde te brengen bij het monument herinnerend aan de gevechten in 1942 bij de Tijasterstelling. Hij deed dat in zijn hoedanigheid van mede-organisator van de jaarlijkse reline van de oud-reserve-
officieren van het voormalige Corps Opleiding Reserve-Officieren (CORO), cursus 1941-42. Veel andere activiteiten moeten hier onbesproken blijven.

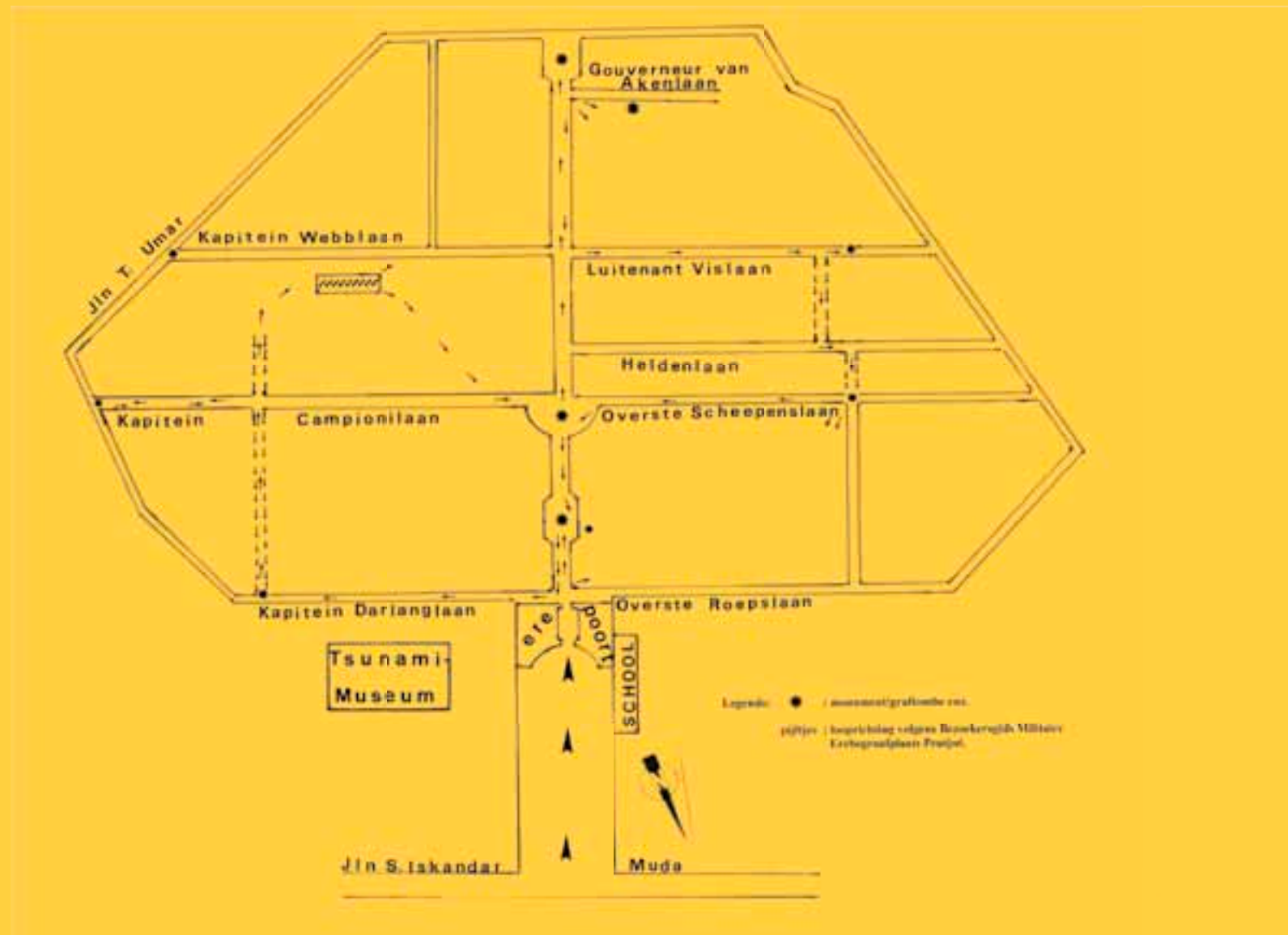
Op 26 november 2004, op ruim 82-jarige leeftijd, moest de 'oude loods' tenslotte het schip verlaten en zijn functie overdragen aan de huidige voorzitter, Luitenant-Kolonel der Cavalerie b.d. R.J. Nix. Bij die gelegenheid werd hij benoemd tot Ere-Voorzitter. Op dat moment was de grote restauratie van de Erebegraafplaats Peut-
jut nagenoeg voltooid. Precies één maand later, op 26 december 2004, werd Atjeh getroffen door een zeer hevige aardbeving ge-
volgd door een alles verwoestende tsunami. Ruim 200.000 Atjehers vonden daarbij de dood, terwijl ook enorme schade werd toege-
bracht aan Peutjut. Het P.D.I.A. (Centrum voor Documentatie en Informatie Aceh) werd van de aardbodem weggevaagd. Ook daar verloren veel vrienden het leven, waaronder de gehele familie (vijf personen) Sulaiman Daud. Het totale bestand aan door donateurs en bestuur bijeingebrachte documentatie en voorwer-
pen voor het P.D.I.A. waren op slag vernietigd. Spontaan bood De heer Neidig aan naar Atjeh te gaan. Het bestuur moest dit aanbod afslaan, daarbij in beschouwing nemend dat zo'n bezoek wellicht teveel ongewenste emoties zou kunnen oproepen bij het zien van zoveel menselijk leed en door de aangerichte schade op de Erebegraafplaats, waaraan hij zoveel jaren zijn krachten had gewijd. Zijn toewijding, leiding en zorg zullen wij ons in dankba-
rheid blijven herinneren.

Moge allen die De heer H.W. Neidig hebben gekend troost putten uit de wetenschap, dat hij door zo velen werd gewaardeerd als officier en als mens. Moge hijzelf rusten in vrede.

Namens het Bestuur:

R.J. Nix, Luitenant-Kolonel der Cavalerie b.d.
Voorzitter
G.A. Geerts, Brigade-Generaal b.d.
Vice-Voorzitter, Cultureel Attaché

Dit boekje is samengesteld door
G.A. Geerts
Richard van Arkel
Nelly Baan

Ontwerp, layout, productie
Bas Wilken
bas@wilken.nl

Drukwerk en afwerking
Drukkerij Aeroprint
Ouderkerk a/d Amstel
www.levededeadline.nl

